
LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

This "O-P Book" Is an Authorized Reprint of the Original Edition, Produced by Microfilm-Xerography by University Microfilms, Inc., Ann Arbor, Michigan, 1966

De

Aristotelis dicendi ratione.

Pars prima.

Observationes de particularum usu.

Dissertatio inauguralis

quam

auctoritate atque consensu

amplissimi philosophorum ordinis

Academiae

Georgiae Augustae

ad summos in philosophia honores capessendos

scripsit

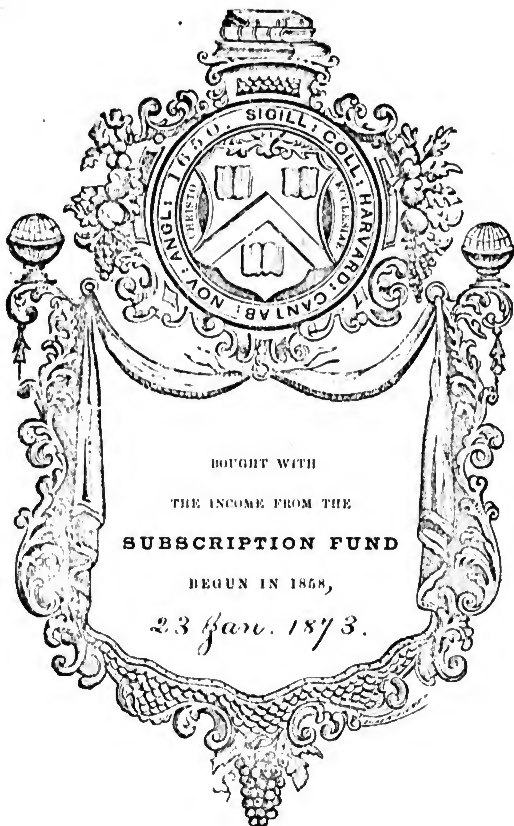
Rudolfus Eucken

Frisius.

Gottingae.

Typis expressit officina Hoferiana.

1866.

SIGILL: COLL: HARVARD: CANTAB: NOV: ANGL: 1650.
CHRISTO ECCLESIAE
BOUGHT WITH
THE INCOME FROM THE
SUBSCRIPTION FUND
BEGUN IN 1858,
23 Jan. 1873.

1873, Jan. 23.
Subscription Fund.

VIRIS ILLUSTRISSIMIS

HERMANNO SAUPPE

PRAECEPTORI SUMME VENERABILI FAUTORI
BENEVOLENTISSIMO,

GUSTAVO TEICHMUELLER

PRAECEPTORI CARISSIMO DE ARISTOTELE RECTIUS
INTELLIGENDO OPTIME MERITO,

GUILIELMO GITTERMANN

TUTORI DILECTISSIMO LITERARUM HUMANARUM
STUDIOSISSIMO

HASCE STUDIORUM MEORUM PRIMITIAS

PIO GRATOQUE ANIMO

D. D. D.

Omnibus qui in literis tractandis aliquid proficere velint, ita videtur res instituenda esse, ut cum primum singulas res accurate pertractaverint, hoc quasi fundamento constituto eas leges atque rationes quae in universum valeant cognoscere studeant. Id quod maxime de iis valet qui de sermone atque dicendi ratione scriptoris cujusdam agere velint, neque enim exiguum periculum est, ne singulis rebus neglectis vana atque inania contendant. Itaque cum de Aristotelis dicendi usu agere mihi proposuerim, ante omnia de singulis particulis quomodo adhibeantur videtur dicendum esse. Talem autem inquisitionem apud Aristotelem praecipue maximi momenti esse ab omnibus conceditur, ut et ipsius verba melius intelligamus atque textum nobis traditum emendemus et totum dicendi usum qualis fuerit illo tempore cognoscamus. Praeterea ubicunque dubitatur, utrum singuli libri ab Aristotele ipso profecti sint necne, ad rem dijudicandam magnae utilitati est videre, num eorum librorum dicendi ratio ad illum quadret; quod autem ad ea scripta attinet, quae Aristoteli supposita esse constat, ex talibus rebus effici potest, propiusne accedant ad philosophi et dicendi rationem et tempus an longius distent. Addo ex dicendi ratione accuratius tractanda haud raro apparere et tota ipsius Aristotelis scripta inter se et singulos libros ejusdem scripti miro modo dissentire; quae res multum prodesse potest ad judicium, quo ordine Aristoteles libros scripserit, constituendum, In omnibus vero talibus rebus summa cautione opus esse elucet, ita ut nihil profici posse putemus, nisi hoc tenemus quod praecipitur in Physiognomicis 806. b. 37—807. a. 3: *ὅλως δὲ τὸ ἑνὶ μὲν πιστεύειν τῶν σημείων εὔηθες· ὅταν δὲ πλείω συμφωνοῦντα καθ' ἑνὸς λάβῃ, μᾶλλον ἤδη κατὰ τὸ εἰκὸς ἄν τις*

ὑπολαμβάνοι ἀληθῆ εἶναι τὰ σημεῖα. De iis autem quae magis in universum spectent non tam accuratius dicere quam monere hujus est dissertationis, qua in hanc maxime rem inquirere mihi proposui, quomodo singulis particulis Aristoteles usus sit, quantum vero etiam tales res quae putantur minutissimae esse ad scriptorem melius intelligendum prodesse possint, optime Bonitzius demonstravit (observationes criticae in Aristotelis libros metaphysicos pag. 6—8).*) Sed quo major fructus ex Aristotelis dicendi ratione accuratius tractanda percipi potest, eo magis dolendum est neminem fere de ea re disputasse. Cum enim et Aristotelis philosophia explicanda et singulis scriptis edendis haud pauci viri egregii, maxime Brandisius, Bekkerus, Trendelenburgus, Spengelius, Bonitzius, optime meruerint, tamen de dicendi ratione in universum quidem nemo quidquam disputavit praeter Bonitzium, qui in praeclara illa commentatione „Aristotelische Studien II. u. III.“ maxime de enuntiatorum ratione (quod quidem difficillimum et gravissimum est) dixit, de singulis particulis pauca attulit. Quae cum ita sint id quod ego suscepi fore spero ut hominibus doctis non prorsus supervacaneum videatur.

Legi autem, ut Aristotelis dicendi rationem cognoscerem, ex ipsius scriptis Metaphysica, Physica, libros de anima, Ethica Nicomachea, Politica, Rhetorica, Poetica; ex iis, quae videntur supposita esse, Ethica Eudemia, Magna Moralia, librum de virtutibus et vitiis, Oeconomica, Rhetorica ad Alexandrum, librum de Xenophane, Zenone, Gorgia (ut vulgo inscribitur), Physiognomica; praeterea ex Theophrasti libris historiam plantarum et Characteres, ut intelligerem, quo modo Aristotelis ipsius dicendi ratio ab ejus discipulis differat. In particulis tractandis ita agam ut maxime usum Aristotelis in universum explanare studeam, de singulis locis explicandis vel emendandis breviter dicam, quia ex

---

*) cf. Bernhardy: paralipomena syntaxis Graecae I, 14.: „Parati sunt et in promptu positi scriptores nobilissimi, quorum elocutionem nemo ne summis quidem lineis criticaque subtilitate digessit: velut Aristotelis opes vix ultra sparsas quasdam observationes innotuerunt.“ cf. Bonitz. Jenaische Literaturzeitung 1845. pag. 846.

iis, quae de philosophi usu attulero, perspicuum erit, rectene judicem necne. Antequam autem ad rem ipsam transeam, si qui legent opusculum meum, ab iis petierim, ne severius de iis judicent, quae falso disputata esse iis videantur. Ab omni enim parte recte de Aristotelis dicendi ratione disserere ii tantum poterunt, qui per temporis spatium haud exiguum in ejus libris versati sint, id quod mihi ut tironi non contigit, nam ut verbis philosophi utar: *νέος δ' ἔμπειρος οὐκ ἔστιν· πλῆθος γὰρ χρόνου ποιεῖ τὴν ἐμπειρίαν* (Eth. Nic. 1142. a. 15, 16).

Jam ad rem transeamus et primum quidem hoc demonstrare mihi liceat, Aristotelis dicendi rationem non eandem esse in omnibus scriptis. Exemplis utar particulis *πρίν* et *μήν*.

Caput I.

Particularum *πρίν* et *μήν* exemplo Aristotelis dicendi rationem non eandem esse in omnibus scriptis demonstratur.

Particula *πρίν* quomodo ab optimis scriptoribus Atticis adhibita sit grammatici *) docent, quorum sententias referre longum est neque oportet, cum non de particulis in universum sed de Aristotelis usu dicere mihi proposuerim. Itaque transeamus ad philosophum ipsum. Πρίν cum indicativo bis invenitur (scil. in iis scriptis quae evolvi) Rhet. 1393. a. 33: *καὶ γὰρ Δαρεῖος οὐ πρότερον διέβη πρὶν Αἴγυπτον ἔλαβεν* (ita enim Bekkerus in editione minore cum optimo codice A^c **) rectissime scripsit, cum in majore habeat *ἔλαβεν*), 1393. b. 2 qui locus proxime sequitur: *καὶ πάλιν Ξέρξης οὐ πρότερον ἐπεχείρησε πρὶν ἔλαβεν.* Quod indicativus praeterea non invenitur, noli mirari, quod

*) Cf. Bäumlein. Untersuchungen über die griechischen Modi pag. 89—91, 237—240, 312—347. G. Hermann. de particula ἄν, opusc. IV. 103—109.

**) Cf. Spengel. Abhandlungen der Bayr. Academie der Wissenschaften. Philos.-philolog. Classe VI, pag. 502—505. Vahlen. Sitzungsberichte der Kaiserl. Academie der Wissenschaften. Philos.-hist. Classe. 1861. tom. 38. pag. 92.

cum rem gestam quandam alii praecessisse indicet, videtur magis sermoni eorum qui historiam scribunt quam philosophis convenire.

Saepius Aristoteles particulam πρίν cum conjunctivo adhibet, si enuntiatio quae antecedit negativa est; ita autem libri distant, ut in aliis omnibus locis ἄν, in aliis ἤ particulae πρίν addatur. Πρὶν ἄν vulgo legitur in Ethicis Nicomach. 1156. b. 28, in libris de anima 429. b. 31, in Physicis 193. b. 1, 194. b. 19; 241. a. 9 conjunctivus supplendus est *). In Rhetoricis et Poeticis πρίν cum conjunctivo non invenitur. Contra πρὶν ἤ **) in usu est in Politicis et Metaphysicis; v. Pol. 1291. a. 20: τὸ δὲ προπολεμοῦν οὐ πρότερον ἀποδίδωσι μέρος πρὶν ἢ τῆς χώρας αὐξομένης καὶ τῆς τῶν πλησίον ἁπτομένης εἰς πόλεμον καταστῶσιν. v. 1336. b. 21: τοὺς δὲ νεωτέρους οὔτ' ἰάμβων οὔτε κωμῳδίας θεατὰς νομοθετητέον πρὶν ἢ τὴν ἡλικίαν λάβωσιν. 1314. a. 18 verba leguntur: οὐ καταλύεται γὰρ πρότερον τυραννὶς πρὶν ἢ πιστεύσουσί τινες αὐτοῖς, sed cum futuro post πρίν omnino locus non sit neque Schneideri conjectura πιστεύουσι placeat, non dubito quin πιστεύσωσι legendum sit. In Metaphysicis πρὶν ἤ adhibetur 1040. b. 9: οὐθὲν γὰρ αὐτῶν ἕν ἐστιν, ἀλλ' οἷον σωρός (ita Bonitzius cum aliis, Brandisius et Bekkerus ὁ ὄρρος) πρὶν ἢ πεφθῇ καὶ γένηταί τι ἐξ αὐτῶν ἕν; ubi ut intelligatur quorsum πρὶν ἤ referendum sit, post verbum σωρός interpungendum est. Apud Theophrastum πρὶν ἤ in historia plantarum quidem non invenitur; paragraphum enim I, 6. 13, ubi legitur, a Schneidero ex Athenaeo in textum receptam Wimmerus, qui optime de Theophrasto meruit, in suspicionem vocavit (v. Wimmerum ad h. l.) atque ille ipse particularum πρὶν ἤ usus, qui videtur a Theophrasto alienus esse,

---

*) verbo monendum est, nonnullis locis ἄν in optimis codicibus non inesse, sed cum post v. πρίν facillime a librariis omitti potuerit, editoribus assentiendum esse puto, qui ἄν ex ceteris codicibus receperunt.

**) πρὶν ἤ cum conjunctivo invenitur etiam apud Herodotum cf. Bäumlein. Untersuchungen über die griech. Modi pag. 240, Krüger. Griechische Sprachlehre II, 54. 17. 9. atque apud scriptores aetate multo posteriores, ut in novo testamento cf. Winer. Grammatik des neutestamentlichen Sprachidioms II, 100.

pro ejus sententia facit. πρὶν ἂν invenitur VIII. 2. 4; VII. 13. 7 Wimmerus ἂν e conjectura addidit.

Sed revertamur ad Aristotelem. Πρὶν cum optativo non reperitur, id quod non offendit, quia in obliqua tantum oratione locum habet. Cf. Klotz. annotationes ad Matthaei Devarii librum de Graecae linguae particulis pag. 727; contra πρίν cum infinitivo haud raro in usu est, hoc librorum discrimine ut in aliis πρίν cum infinitivo non inveniatur nisi post sententias affirmativas vel si post negativas, modo si praecedit tempus praeteritum, cf. Bäumlein. Griechische Modi, pag. 344; cum in aliis promiscue sententias et affirmativas et negativas sequatur. Illud factum est in Politicis, Rhetoricis. Poeticis, Physicis, hoc in Ethicis, Metaphysicis, libris de anima; ita ut in his conjunctivus et infinitivus post πρίν sine ullo discrimine adhibeantur. Cf. Ethic. 1156. b. 27.: ἔτι δὲ προςδεῖται χρόνου καὶ συνηθείας. κατὰ τὴν παροιμίαν γὰρ οὐκ ἔστιν εἰδῆσαι ἀλλήλους πρὶν τοὺς λεγομένους ἅλας συναλῶσαι. οὐδ' ἀποδέξασθαι δὴ πρότερον οὐδ' εἶναι φίλους, πρὶν ἂν ἑκάτερος ἑκατέρῳ φανῇ φιλητὸς καὶ πιστευθῇ. de anima 429. a. 24: ὁ ἄρα καλούμενος τῆς ψυχῆς νοῦς (λέγω δὲ νοῦν ᾧ διανοεῖται καὶ ὑπολαμβάνει ἡ ψυχή) οὐθέν ἐστιν ἐνεργείᾳ τῶν ὄντων πρὶν νοεῖν, comparetur cum 429. b. 31: δυνάμει πῶς ἐστι τὰ νοητὰ ὁ νοῦς, ἀλλ' ἐντελεχείᾳ οὐδέν, πρὶν ἂν νοῇ. Addo in Metaphysicis duos inveniri locos, ubi ad πρὶν cum infinitivo vulgo ἢ*) addatur, v. 994. b, 21: οὐ γὰρ οἷόντε εἰδέναι πρὶν ἢ εἰς τὰ ἄτομα ἐλθεῖν, sed cum hoc loco ἢ omittatur a codice Vaticano et Laurentiano A^b. qui optimus est Metaphysicorum**), atque A^b ἔλθῃ praebeat, dubitari potest, num verba ut nunc leguntur recte sese habeant vel si hoc conceditur, num quid ex loco libri α***) ad Aristo-

---

*) πρὶν ἢ cum infinitivo etiam apud Herodotum in usu est, cf. Madvig. Syntax der griech. Sprache §. 167 annot. Bäumlein. Griechische Modi, pag. 346, apud Demosthenem cf. Klotz. annotat. ad Devarium pag. 726, apud scriptores posteriores cf. Winer. l. l. II. 100.

**) Cf. Christ. Studia in Aristotelis libros metaphysicos collata, qui accuratissime de codice A^b disputavit cf. pag. 21, 22.

***) Num liber α ab Aristotele scriptus sit, jam antiquitus dubitatum est atque recentiores magis eo inclinaverunt ut ab Aristotele abjudicarent

telis usum effici possit; at praeterea πρὶν ἤ adhibetur 1057. b. 25.: ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων γίγνεταί τι ὥστ' ἔσται μεταβολὴ εἰς τοῦτο πρὶν ἢ εἰς αὐτά, ubi omnes codices consentiunt, infinitivum autem supplendum esse apparet. 989. b. 18, 1058. a. 20, 1081. a. 34, 35 ex vulgari Atticorum dicendi usu πρίν sine ἤ cum infinitivo construitur, ita ut libri Metaphysici sibi non constent. Itaque Aristoteles particula πρίν in aliis scriptis aliter utitur; qua ex re quid effici possit alii videant.

Jam vertamus nos ad particulam μήν, quae propter plures causas digna videtur ut accuratius tractetur: primum quod Aristoteles eam non adhibet nisi post certas quasdam particulas, quo valde differt ab optimis scriptoribus Atticis; tum quod Aristotelis ipsius usus quodammodo diversus est ab eo, qui in libris subditiciis invenitur, denique quia scripta vere Aristotelea ita alia ab aliis distant, ut μήν in aliis saepissime inveniatur, in aliis fere nullo loco, alii medium teneant. Quod postremo loco dixi ut recte intelligatur praemitto haud paucos homines esse me non ignorare, qui despiciant in eos qui verbis et particulis enumerandis aliquid efficere conentur; sed contra illos moneo ea re, quod particulae quaedam in alio libro saepissime, in alio fere nusquam inveniantur, certissime indicari totam illorum scriptorum dicendi rationem differre; quam ob rem non supervacaneum esse puto talia quoque commemorare.

Ante omnia autem dicendum est, Aristotelem particulam μήν, quam saepe γέ sequitur, non adhibere nisi aut ἀλλά aut οὐ antecedit. Ut exemplo demonstrem, quam saepe eo modo μήν in nonnullis scriptis usurpetur, locos enumerabo ex Metaphysicis: ἀλλὰ μήν sine particula γέ: 991. a. 12, 993. a. 19, 997. a. 11, 999. a. 21, 29. b. 27, 1002. a. 15, 1029. a. 16, 1031. b. 32, 1071. b. 12, 25, 1079. b. 15 (Bonitzius ἀλλὰ μὴν οὔτε, ceteri ἀλλὰ μὴν οὐδέ) 1084. a. 12, 1086. b. 31, 1087. a. 36, 1091. b. 18, 27. ἀλλὰ μήν-γέ: 994. a. 1, 996. b. 1, 999. b. 5, 1001. a. 29, 1002. a. 4, b. 30, 1007. b. 29, 1039. a. 19, 1053. b. 29, 1055. a. 10, 1057. a. 30, b.

---

cf. Brandis. Abhandluugen der Berliner Academie 1834. Philosoph.-histor. Classe pag. 87. Bonitz. Commentarius in metaphys. Aristot. pag. 15—18.

11, 1075. b. 30, 32, 1083. a. 36, b. 16, 1086. b. 37, 1089. b. 2. ἀλλὰ μὴν καί: 992. b. 33, 996. b. 26, 1001. b. 19, 1040. a. 18, 1050 b. 6, 1072. a. 34, 1073. a. 11, 1087. b. 12, 1089. b. 32. ἀλλὰ μὴν καί — γέ: 982. a. 28, 994. b. 28, 999. a. 1, 1038. a. 9, 1050. a. 4, 1082. a. 11. ἀλλὰ μὴν οὐδέ: 991. a. 19, 992. a. 18, 994. a. 15, 19, b. 16, 997. b. 34, 1011. b. 23, 1012. b. 29, 1029. b. 18, 28, 1047. a. 7, 1070. b. 3, 1079. b. 23, 1082. a. 26, 1083. a. 9, 20, 1085. b. 31, 1092. b. 25. ἀλλὰ μὴν οὐδέ-γέ: 998. b. 11, 1071. b. 37, 1076. b. 11, 1090. b. 27. Particula οὐ praecedente μήν his locis invenitur: οὐ μήν: 985. a. 22; οὐ μήν-γέ: 985. a. 33, 988. b. 10, 13, 998. a. 8, 1030. a. 28, 1045. b. 36, 1086. b. 4. οὐ μὴν ἀλλά (cf. Krüger. Griechische Sprachlehre I. 67, 14. 2. Bäumlein. Untersuchungen über griechische Partikeln pag. 156.): 1087. a. 13, 1090. a. 19, b. 11, 1091. b. 6; οὐ μὴν ἀλλά-γέ: 986. b. 17; οὐ μὴν ἀλλὰ καί: 1030. b. 6.

Particula γέ post μήν ita collocatur, ut vulgo unum verbum, raro duo interponantur, nullo loco γέ proxime sequatur; ubi substantivum cum articulo vel praepositione conjunctum particulam μήν sequitur, γέ inter articulum vel praepositionem et substantivum interponi solet *); qui usus cum constantissimus sit, nescio an Phys. 219. a. 22: ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν χρόνον γε γνωρίζομεν cum codice Vaticano I, qui satis multis locis solus **) rectum praebet, γέ omittendum sit. Utique Scaligeri conjectura Eth. 1123. b. 26: οὐ μὴν πρὸς τόν γε μεγαλόψυχον ***) ob eam ipsam causam aut rejicienda est aut ita mutanda, ut γέ cum cod. K^b et O^b deleamus. Neque vero quod de Aristotelis usu dixi ad libros pseudoaristoteleos pertinet. Cf. Ethic. Eudem. 1216. b. 20: οὐ μὴν ἀλλά γε περὶ ἀρετῆς. Theophrastus quoque differt ab Aristotele cf. hist. plant. VI, 5,

*) aliter Plato, ut unum exemplum afferam v. Phaed. 74. C.: ἀλλὰ μὴν ἐκ τούτων γ' ἔφη sqq.

**) Bonitzius quoque v. Aristotelische Studien I., pag. 29, 34, 48. locos affert, ubi vera lectio non in codice E, sed in I et aliis inest.

***) v. Eos I. 109. (Oncken).

1.: πολυσχιδὲς δὲ καὶ πολύρριζον οὐ μὴν κατὰ βάθους γε τὰς ῥίζας ἔχον.

Apud Aristotelem, ut ad eum revertar, particula μήν fere pari numero atque in Metaphysicis ponitur in Physicis et Politicis, multo rarius in Ethicis et libris de anima. Ethic. 1175. b. 34 cur Bekkerus in editione minore: οὐ μὲν ἔοικέ γε ἡ ἡδονὴ sqq. a majore, ubi μήν cum omnibus codicibus habet, recesserit, non video; nisi typothetae errore illud factum est. οὐ μὴν οὐδέ, cf. Krüger. ad Thucyd.. I. 3, 4; II. 97, 5; his tantum locis inveni: Pol. 1280. b. 32, Ethic. 1173. a. 13.

Jam dicendum est de particula μήν in Poeticis et Rhetoricis. Quod in illis semel tantum 1451. b. 19 invenitur, minus offendit propter parvum hujus libelli ambitum; sed quid dicis de Rhetoricis, ubi nullo alio loco μήν in usu est nisi hoc: 1361. a. 29: τιμὴ δ᾽ἐστὶ μὲν σημεῖον εὐεργετικῆς δόξης, τιμῶνται δὲ δικαίως μὲν καὶ μάλιστα οἱ εὐεργετηκότες, οὐ μὴν ἀλλὰ τιμᾶται καὶ ὁ δυνάμενος εὐεργετεῖν. (ex Rhetoricis ut ex ceteris scriptis eos locos non affero, qui in sententiis aliorum ab Aristotele ad verbum expressis inveniuntur). Quantopere igitur distent Rhetorica et Metaphysica apparet, sed in Rhetoricis particulae permultae, quae in ceteris scriptis saepissime inveniuntur, fere prorsus desunt.

Quod vero dixi μήν modo post οὐ et ἀλλά inveniri, non de omnibus libris Aristoteleis videtur valere, cum liber K Metaphysicorum et H Physicorum dissentiant. In priore enim libri K parte *) septies γὲ μήν adhibetur: 1060. a. 5: τά γε μὴν παρὰ τὰ καθ᾽ ἕκαστα γένη ἢ εἴδη ἐστίν. 1060. a. 17: τό γε μὴν ἴσας ταῖς αἰσθηταῖς καὶ φθαρταῖς οὐσίαις ἀϊδίους ἑτέρας παρασκευάζειν ἐκτὸς τῶν εὐλόγων δόξειεν ἂν πίπτειν. 1060. a. 20: αὕτη γε μὴν ἐνεργείᾳ μὲν οὐκ ἔστι, δυνάμει δ᾽ἔστιν. 1060. b. 3: εἴ γε μὴν τόδε τι καὶ οὐσίαν ἑκάτερον αὐτῶν δηλοῖ, πάντ᾽ ἐστὶν οὐσίαι τὰ ὄντα. 1060. b. 12: εἴ γε μὴν γραμμὰς ἢ τὰ τούτων ἐχόμενα (λέγω δ᾽ἐπιφανείας τὰς πρώτας) θήσει τις ἀρχάς. 1061. b. 8: ἥ γε μὴν διαλεκτικὴ καὶ ἡ σο-

*) de duabus libri K partibus v. Bonitz. commentarius in metaphys. pag. 15, 22, 23.

φιστικὴ τῶν συμβεβηκότων μέν εἰσι τοῖς ουσιν, οὐχ ᾗ δ' ὄντα. 1062. b. 33: τό γε μὴν. ὁμοίως προςέχειν ταῖς δόξαις καὶ ταῖς φαντασίαις τῶν πρὸς αὐτοὺς διαμφισβητούντων εὔηθες. De qua re ita judicandum esse censeo, ut cum γὲ μήν nullo alio loco apud Aristotelem inveniatur, constet autem, num liber K vere Aristoteleus *) sit valde dubitari, illum usum argumentum esse putemus, librum K non ab Aristotele ipso scriptum esse. Idem efficiendum est ex particulis οὐδὲ μήν modo in Metaphysicorum libro K et Physicorum II usurpatis; cf. Met. 1059. b. 12: οὐδὲ μὴν περὶ τὰ μαθηματικὰ ἡ ζητουμένη νῦν ἐστιν ἐπιστήμη, cum ante dixisset primam philosophiam non esse περὶ τὰ εἴδη. 1059. b. 16, cum antecedant verba: ὅλως δ' ἀπορήσειέ τις ἂν ποίας ἐστὶν ἐπιστήμης τὸ διαπορῆσαι περὶ τῆς τῶν μαθηματικῶν ὕλης pergit: οὔτε γὰρ τῆς φυσικῆς, διὰ τὸ περὶ τὰ ἔχοντα ἐν αὐτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως τὴν τοῦ φυσικοῦ πᾶσαν εἶναι πραγματείαν, οὐδὲ μὴν τῆς σκοπούσης περὶ ἀποδείξεώς τε καὶ ἐπιστήμης; ita ut μήν alteram disjunctionis partem urgueat, ad quam rem Aristoteles ipse αὖ, non μήν vel δή, adhibet. Locus ex Physicis hic est 245. a. 12: ὥστε οὐδὲν ἔσται μεταξὺ τοῦ ἀλλοιουμένου καὶ τοῦ ἀλλοιοῦντος. οὐδὲ μὴν τοῦ αὐξανομένου τε καὶ αὔξοντος, sed etiam ex illo quidquam ad Aristotelis usum effici posse nego, cum liber II num ab Aristotele scriptus sit **) valde dubitetur.

Itaque statuendum est Aristotelem particulam μήν tantum modo post οὐ et ἀλλά ponere. Quae cum ita sint omnes conjecturae, quibus μήν alio modo usurpatum in textum infertur, rejiciendae sunt, cujus rei ut unum exemplum afferam: Scaliger (cf. Oncken, Eos I. 111.) injuria Eth. 1146. a. 12 scribere vult: πολλοῦ μὴν δεῖ γε. Sed ab Aristotele ipso distat usus nonnullorum librorum subditiciorum et Theophrasti, cum praeter

---

*) vid. Bonitz. comment. in metaphys. pag. 15, 22, 23. Valent. Rose. de Aristotelis librorum ordine et auctoritate. pag. 156.

**) Cf. Titze. de Aristotelis. operum serie et distinctione pag. 48. Spengel. Abhandl. der Bayr. Akademie der Wissensch. Philos:-philolog. Classe. III. pag. 335—339. Valent. Rose l. l. pag. 199, 203.

οὐ μήν et ἀλλὰ μήν etiam καὶ μήν, οὐδὲ μήν, γὲ μήν inveniantur; cf. Rhetor. ad Alex.: καὶ μήν 1431. a. 28, b. 2, γὲ μήν 1429. b. 34; de Xenoph., Zen., Gorg., in quo libro satis multa inesse puto quae ab Aristotelis usu aliena sint *), οὐδὲ μήν 979. b. 30 (979 b. 40. Mullachius cum Fossio ex conjectura); de mundo, qui liber sententiisne an sermone magis ab Aristotele distet, vix dici potest: καὶ μήν 397. a. 14, b. 1, 401. a. 19, γὲ μήν 392. a. 9, 22, 393. a. 5, b. 2, 11, 394. b. 21, 395. a. 5. Theophrast. hist. plant. γὲ μήν IV. 10. 1, IX. 16. 7; Charact. καὶ μήν I. 3, II, 4. (Schn.).

Ex iis quae usque adhuc dixi apparet, particulas non omnes eodem modo in omnibus qui dicuntur Aristotelis esse libris usurpari neque igitur sine magno periculo quod de uno scripto valeat, ad omnia transferri posse. Quae res ut accuratius perspiciatur cum maximi momenti esse putem, ubicunque libri dissentiunt, indicandum mihi esse censeo.

Cap. II.

De usu particulae τέ apud Aristotelem.

Ex iis quae grammatici de particulae τέ docent hoc primum refero illud τέ, quod per se solum enuntiata vel notiones conjungit, multo saepius apud poetas quam in sermone

*) Utrum liber germanus sit necne disceptatur. cf. Zeller. Geschichte d. griech. Philosophie. edit. II., tom. I. 374. Ueberweg. Philolog. VIII. pag. 104 sqq. C. Vermehren. Die Autorschaft der dem Aristoteles zugeschriebenen Schrift περὶ Ξενοφάνους etc. 1861. Fuere etiam qui librum a Theophrasto scriptum esse conjicerent cf. Brandis. Uebersicht über das Aristotelische Lehrgebäude. pag. 291. Erdmann. Geschichte der Philosophie. I. 156; repugnavit Valent. Rose l. l. pag. 72. Quid de ea re judicandum sit, nunc perscrutari longum est, sed hoc contendo, ab Aristotelis dicendi usu librum illum certo discrimine distare.

pedestri usurpari, sed ne de prosariis quidem omnibus idem valere, cum alii saepius adhibeant, ut Thucydides, alii raro ut Plato et oratores, cf. Bäumlein. Griechische Partikeln pag. 215—217. Apud Aristotelem τέ, cujus vis eadem est atque apud ceteros scriptores *), non in omnibus scriptis pari numero adhibetur, sed duae distinguendae sunt classes, quarum altera efficitur Metaphysicis, Politicis, Ethicis (libro de mundo et altero Oeconomicorum libro), altera Physicis, libris de anima, Rhetoricis (libris pseudoaristoteleis praeter eos, quos modo commemoravi), in illis saepius, in his rarius τέ in usum venit; Poeticorum ambitus minor est quam ut ad utrum genus pertineant definire audeam. (huc non ascribo eos locos, ubi τὲ γάρ, τὲ δή, τὲ οὖν invenitur v. quae infra de ea re dicam. In Politicis τέ fere quinquies et vicies **) invenitur, in Metaphysicis paullo saepius, omnium saepissime in Ethicis. Contra quater in Rhetoricis, octies in Physicis.

Utitur autem Aristoteles particula τέ iis maxime locis ubi rei, quam oculis nostris subjicere vult, imaginem accurate et perspicue depingit. Quod cum poetarum maxime proprium esse videatur, inter causas fuisse potest, cur ab illis τέ multo saepius adhiberetur. Ut ex Aristotele exempla afferam v. Polit. 1314. b. 14—1315. a. 4, ubi singulae partes, quibus tyranni, qui imperium bonis artibus retinere studeat, imago efficitur, his verbis adjunguntur: 1314. b. 14 ἔπειτα, 16 ὅλως τε, 18 καί, 19 ἔτι δέ, 23 ἔτι δέ, 25 ὁμοίως δὲ καί, 28 τέ, 36 τέ, 38 ἔτι δέ. 1315. a. 4 τέ. V. etiam Ethic. 1177. a. 27, b. 1.

*) contra Zellii sententiam (ad Ethic. III. 12. 3) τέ apud Aristotelem nonnullis locis eadem significatione uti atque δέ, satis habeo G. Hermanni verba attulisse, cf. de praeceptis quibusdam Atticistarum dissertat. opusc. I. 269: „Quamquam vero usus in omnibus linguis satis licenter dominari solet, non est tamen, quod quidquam in hoc genere tam temere fieri existimemus, ut non ad sensum aliquid intersit, sic an aliter loquare.“

**) sed haud paucis locis homines docti non sine causa dubitaverunt, utrum τέ retineri possit an δέ scribendum sit. Vide Stahr. ad Polit. 1271. b. 15, 1293. b. 26, 1316. b. 14, 1323. b. 13, 1332. a. 42, b. 30, 1333. a. 24, 1338. b. 16.

In Metaphysicis prae ceteris ὅλως τε invenitur v. 981. b. 7, 989. a. 26, 990. b. 17, 992. b. 18, 997. a. 15, 1010. a. 20, b. 30, 1055. a. 22, 1079. a. 14.

Sed multo magis mirum est, quod accidit in Ethicis. Τέ enim cum in septem libris prioribus rarissime in usu sit, multo saepius quam in ullo Aristotelis libro in libris VIII, IX, X usurpatur. Invenitur enim τέ (sec. Bekkerum): in primo libro: nusquam, in secundo: nusquam, in tertio: 1112. a. 9, in quarto: 1123. b. 31, 1126. a. 7 (ubi Scaliger, v. Oncken, Eos I. 109. δέ proponit.), in quinto: nusquam, in sexto: 1143. b. 31, in septimo: 1153. b. 7 (τέ solus Bekkerus, ceteri δέ, quod cur praeferendum sit v. L. Spengel. Aristotelische Studien I, 46.) contra in octavo: 1155. a. 11, 14, 16, 30, 1156. b. 22, 1158. b. 10, 13, 1161. a. 18 (ubi Fritzschius τὲ γάρ cum cod. M^b et L^b), in nono: 1164. b. 1, 4, 13, 1166. a. 23, b. 13, 17, 1167. b. 8, 1168. a. 17, 30, 1169. b. 10, 1170. a. 4, 1171. b. 9, in decimo: 1172. b. 24, 1173. a. 29, b. 4., 1174. a. 1, 4, 1177. a. 3, 7, 27, b. 1, 4, 20, 1178. a. 4, 12, 1179. b. 8, 28, 1080. b. 10. Videtur autem frequentissimus ille particulae τέ in libris postremis usus optime dicendi rationi in iis adhibitae convenire, ea enim a vulgari Aristotelis usu hoc modo distat, ut ad poetarum sermonem proprius accedat vid. excurs.

Hoc vero de omnibus scriptis valet, particula τέ singula verba rarissime copulari praeter infinitivos et participia, quod usitatum est, v. Bäumlein. Griechische Partikeln pag. 213; contra saepius complura verba, quae inter se artius cohaerent, illa particula aliis adjunguntur, quae simili modo comparata sunt, v. Ethic. 1158. b. 13: ἕτερον δ' ἐστὶ φιλίας εἶδος τὸ καθ' ὑπεροχήν, οἷον πατρὶ πρὸς υἱὸν καὶ ὅλως πρεσβυτέρῳ πρὸς νεώτερον, ἀνδρί τε πρὸς γυναῖκα καὶ παντὶ ἄρχοντι πρὸς ἀρχόμενον. Quae cum ita sint Met. 1004. b. 14, ubi vulgo legitur: ὁμοίως δὲ καὶ στερεῷ καὶ ἀκινήτῳ καὶ κινουμένῳ ἀβαρεῖ τε καὶ βάρος ἔχοντι ἔστιν ἕτερα ἴδια, cum codex A^b καὶ ἀβαρεῖ praebeat, lectiones ita conjungendas esse puto, ut scribamus: καὶ ἀβαρεῖ τε καὶ βάρος ἔχοντι. Solet enim Aristoteles in enumerandis

compluribus rebus duas] notiones inter se artius cohaerentes particulis τὲ καί inter se conjungere; cf. e libris de anima, ubi illud saepissime invenitur: 403. a. 16—18: ἔοικε δὲ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη πάντα εἶναι μετὰ σώματος, θυμός πραότης φόβος ἔλεος θάρσος, ἔτι χαρὰ καὶ τὸ φιλεῖν τε καὶ μισεῖν; 411. a. 27, 413. a. 25. Pol. 1332. b. 35. Poet. 1447. b. 26, 27. Neque vero illa regula, particula τέ non singula verba copulari pertinet ad scripta pseudoaristotelea, cf. de mundo 398. a. 11: ἀλλ' οἷον ἱστορεῖτο Καμβύσου Ξέρξου τε καὶ Δαρείου πρόσχημα.

Praeter eum usum de quo modo diximus τέ nonnullis locis in medio enuntiato ita positum invenitur, ut copulare nequeat. Corruptelam talibus locis statuendam esse elucet, ita ut modo de ea re agatur, quae cuique loco medela afferenda sit. Aut enim videndum est ne quid exciderit aut pro τέ aliud verbum ponendum est, maxime γέ (has enim particulas in codicibus haud raro commutatas esse constat, cf. Fr. V. Fritzsche. quaestiones Lucianeae pag. 119, 166, 198, 212.) aut, quod omnium minime placet, τέ delendum est. Ut exemplum afferam, v. Pol. 1339. a. 29: ἀλλὰ μὴν οὐδὲ διαγωγήν τε παισὶν ἁρμόττει καὶ ταῖς ἡλικίαις ἀποδιδόναι ταῖς τοιαύταις, ubi Bekkerus τέ uncis inclusit, quod displicet cum non intelligatur quomodo τέ in locum irrepere potuerit; scribendum est γέ, quod jam Coraem *) conjecisse video; cf. locos ex Polit., ubi ἀλλὰ μὴν οὐδέ-γέ invenitur: 1284. b. 30, 1331. a. 7. Cum igitur constet particulas τέ et γέ saepe commutatas esse, etiam nonnullis locis, quibus τέ quodammodo defendi potest, sed γέ multo melius quadrat, nescio an γέ scribendum sit. Sic Ethic. 1178. b. 18, ubi postquam dixit, quid de deorum vita statui nequeat, pergit: ἀλλὰ μὴν ζῆν τε πάντες ὑπειλήφασιν αὐτοὺς καὶ ἐνεργεῖν ἄρα, γέ scribendum esse puto, quia quanto melius eo verbo recepto oratio procedat apparet. Aliter de Rhet. 1366. b. 37 judicandum est, ubi quid excidisse videtur cf. Vahlenium optime de hoc loco disputantem: Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften. Philos.-hist. Classe. vol. 38, pag. 110 et 111. Itaque alii loci aliter emendandi sunt.

---

*) Corais editiones et Politicorum et Ethicorum ab hominibus doctis non satis existimatas esse doleo.

Jam pergamus ad illud τέ cui aut alterum τέ aut καί aut per anacoluthiam δέ respondet. Τέ—τέ ut apud omnes prosarios, cf. Bäumlein. Griechische Partikeln 219 et 220, apud Aristotelem quoque raro in usum venit: in Rhetoricis enim, Poeticis, libris de anima, Physicis nullo loco invenitur, in Ethicis: 1104. a. 20, 1114. b. 26 (cf. C. Vermehren. Aristotelische Schriftstellen untersucht pag. 23.), 1125. b. 8, 1171. a. 22, 1175. a. 20, 1177. a. 21, in Politicis 1291. a. 17 (ita Coraes et Bekkerus in minore editione, ceteri γέ—τέ), 1327. a. 4, 1329. b. 2, in Metaphysicis 1061. a. 18, 1073. a. 37 (sed. v. Bonitzium ad h. l.), ita ut τέ-τέ in iis tantum scriptis inveniatur, in quibus τέ sine altera particula copulativa positum saepius usurpari vidimus. Etiam in libris pseudoaristoteleis raro in usu est.

Τέ καί haud raro adhibetur, ubi vulgo καί solum ponitur, neque vero id Aristoteli proprium est, sed etiam apud optimos scriptores reperitur, cf. Fr. V. Fritzsche. quaestiones Lucianeae p. 130; Hartung. Lehre von den Partikeln der griechischen Sprache I, 101. Sic apud Aristotelem ut nonnulla exempla afferam post μεταξύ nonnullis locis τέ καί adhibetur maxime in Metaphysicis, v. 997. b. 29: μεταξύ αὐτῆς τε ἰατρικῆς καὶ τῆςδε τῆς ἰατρικῆς. v. 991. b. 30, 995. b. 17, 997. b. 24; 1059. b. 6 particulae τέ collocatio offendit: μεταξύ τε τῶν εἰδῶν τιθέασι καὶ τῶν αἰσθητῶν, quamquam enim hoc me non fugit, τέ per ὑπέρβατον haud raro post id verbum (maxime post praepositionem et articulum) poni, quod ad utrumque membrum pertineat, cf. Bernhardy. Wissenschaftliche Syntax pag. 461, 462; Madvig. Griechische Syntax. §. 185 a. ann. 4, tamen de hoc loco dubito, quia post μεταξύ quidem neque apud Aristotelem neque in libris subditiciis ullo loco τέ ita collocatum inveni. Etiam ad verba numeralia conjungenda τέ καί duobus Metaphysicorum locis adhibetur (quod saepius apud Herodotum, raro apud Atticos inveniri Krügerus affert, v. Griechische Sprachlehre II, §. 69, 70, 3.) v. 1074. a. 11: πεντήκοντά τε καὶ πέντε et 1074. a. 13: ἑπτά τε καὶ τεσσαράκοντα: praeterea καί solum adhibetur, vid. Metaph. 1074. a. 7; Polit. 1315. b. 25, 31 sqq.; Rhetor. 1390. b. 10.

Particulae τέ per anacoluthiam quandam haud raro non

altera particula copulativa, sed δέ respondet, quod cum apud optimos scriptores fiat*) minime offendit. Cum vero nonnulli loci invenirentur, quibus quid particulae τέ responderet non appareret atque id maxime fieri videretur, si τὲ γάρ positum esset, notissima illa doctrina exorta est atque omnium fere grammaticorum consensu probata, particulam τε in verbis τὲ γάρ non jam copulare, sed τὲ γάρ nihil aliud significare nisi „namque etenim", ita ut nihil desideraretur quo τέ exciperetur. Klotzii qui accuratissime de ea re disputavit cf. annot. ad Devar. 749—752, verba haec sunt (749 sub finem): „Sed tamen haud raro etiam factum est, ut τὲ γάρ particulae ita plane ponerentur, quem ad modum Latinae voces etenim vel namque, neque alterum membrum aut poneretur aut in reliqua orationis conformatione significaretur quoquam modo, quibus in locis rectissime G. Hermannus ad Sophoclis Trachiniarum versum 1015. p. 176. ait, τέ illud non copulare, sed lenius adfirmare quam τοί, unde natum esset ut Germanice per ja vel wohl exprimi posset. Et in his quidem locis is qui loquitur, id per τὲ γάρ particulas videtur velle significare, se cum plura commemorari possint, hoc, quod jam infert, per γάρ particulam e pluribus rebus potissimum ponere, ut caussae redditio non sine quadam amplificatione fiat." pag. 750. addit: „posteriore tempore inde ab Aristotele admodum frequentari ille harum particularum usus coeptus est." pag. 752 duos locos ex Politicis affert, quibus ille usus probari videtur: 1256. a. 23, 1333. a. 2. Solus Hartungius quod sciam l. l. I. pag. 115. illam doctrinam non accepit, sed Fritzschius (v. ad Ethic. 1161. a. 18.) contra eum dicit: „Particulis τὲ γάρ h. l. eodem modo, quo Latini etenim, causa indicatur, de quo usu iniuriâ ab Hartungo (si recte, quae dixit in l. von den Partikeln der griechischen Sprache I, p. 115. intelligo) addubitato, ex Aristotelis scriptis haec exempla subicere visum est: Gen. A. I. 21, p. 729. b. 9, II. 7, p. 747. a. 13. Met. IX. 6, p. 1071. b. 5. I. 2, p. 983. a. 6—8, XII. 9, p. 1086. a. 16. IV. 27, p. 1024. a. 12. Phys. I. 3, p. 186. b. 19. Meteor. II. 8, p.

*) cf. Klotz. annot. ad Devarium. pag. 741. Fritzsche. ad Eth. Nicom. 1163. a. 26; apud Aristotelem maxime ὁμοίως δὲ καί particulae τέ respondet.

336. b. 3. (cod. H. L.). Eodem refero Categ. 8, p. 9. b. 35. ubi recte Waitzius *τέ* recepit, sed artificiosius explicavit. Agmen claudat libri hujus cap. XIV, 1. Ceterum vide Schaeferum ad Dem. II, p. 579; ad Dion. II. comp. v. p. 409; ad Soph. Trach. 1019 et ad eundem versum Godofredum Hermannum". Praeterea cf. Bernhardy. Wissenschaftliche Syntax. p. 483.

Sed quamvis pro illo usu et auctoritas multorum hominum egregiorum et analogia sermonis Latini faciant, tamen miri aliquid in hac re inesse puto, quod *τὲ γάρ* modo secundum usum vulgarem modo prorsus aliter adhiberi statuatur. Itaque cum de ceteris scriptoribus quidquam contendere non ausus sim, in Aristotelis usum accuratius inquiram; permulti enim loci quomodo intelligendi sint, ex ea re pendet, utrum grammaticorum doctrinam accipiamus necne. Primum igitur de exemplis a Fritzschio allatis dicamus: Eth. 1161. a. 18, cum ante dixisset: *τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πατρική, διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· αἴτιος γὰρ τοῦ εἶναι, δοκοῦντος μεγίστου, καὶ τροφῆς καὶ παιδείας· καὶ τοῖς προγόνοις δὲ ταῦτα ἀπονέμεται* pergit: *φύσει τε [γὰρ] ἀρχικὸν πατὴρ υἱῶν καὶ πρόγονοι ἐκγόνων, καὶ βασιλεὺς βασιλευομένων. ἐν ὑπεροχῇ δὲ αἱ φιλίαι αὗται*, neque vero etiamsi *γάρ*, quod modo in codicibus M^b et L^b inest, recipimus quidquam obstat, quominus verba: *ἐν ὑπεροχῇ δὲ αἱ φιλίαι αὗται* iis quae antecedunt *φύσει τε γάρ* sqq. respondere statuamus; quod enim *τέ* particula *δέ* excipitur, offendere nequit. Gen. An. 729. b. 9, cum antecedant verba: *κατά τε δὴ τὸν λόγον οὕτω φαίνεται καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων*, ex quibus apparet, Aristotelem de duabus rebus dicere velle (*ὁ λόγος* enim atque *τὰ ἔργα* saepissime apud Aristotelem disjunguntur atque opponuntur cf. Pol. 1333. b. 15, 1340. b. 7.), pergit: *καθόλου τε γὰρ ἐπισκοποῦσιν οὐ φαίνεται γινόμενον*, de qua re accuratius dicit usque ad v. 21; deinde altera pars postquam repetiit: *συμβαίνει δ' ὁμολογούμενα τῷ λόγῳ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων*, incipit v. 22: *διὰ τοῦτο γὰρ ἔνια τῶν ἀρρένων* sqq.; orationem non admodum concinnam esse concedo, sed id haud raro inveniri ipse Klotzius dicit l. l. pag. 749. cf. Hartung l. l. I, 115. Gen. An. 747. a. 13: *ὅ τε γὰρ περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τόπος τῶν περὶ τὴν κεφαλὴν σπερματικώτατός ἐστιν* respondent v. 19. verba: *καὶ αἱ σπερ-*

ματικαὶ καθάρσεις ἀπὸ τοῦ ὑποζώματός εἰσιν, ut apparet ex v. 8—10. Met. 1071. b. 5: αἵ τε γὰρ οὐσίαι πρῶται τῶν ὄντων, καὶ εἰ πᾶσαι φθαρταί, πάντα φθαρτά, τέ particula καί excipitur. Locum Met. 983. a. 6—8 a Fritzschio allatum esse miror, cum Aristoteles ipse indicet, quomodo τὲ γάρ intelligi velit: τοιαύτη δὲ διχῶς ἂν εἴη μόνον· ἥν τε γὰρ μάλιστ' ἂν ὁ θεὸς ἔχοι θεία τῶν ἐπιστημῶν ἐστί, κἂν εἴ τις τῶν θείων εἴη. Met. 1085. a. 16 respondet ὁμοίως δὲ καὶ v. 19. Met. 1024. a. 12: πρὸς δὲ τούτοις v. 16. Phys. 186. b. 19: ἔτι v. 23. Meteor. 366. b. 3: καὶ v. 7. (si τέ cum cod. H. N. legendum est). Cat. 9. b. 35: ὁμοίως δὲ καί p. 10. a. 2 (si τέ e codice C. recipimus). Eth. 1163. a. 29: λειτουργίαν τε γὰρ γίνεσθαι καὶ οὐ φιλίαν particulis τέ — καί duae notiones conjunguntur, quarum altera affirmando idem exprimit quod altera negando; quem usum maxime tragicis familiarem esse notum est. cf. Hartung l. l. I. 102. Itaque nullo eorum locorum quos Fritzschius attulit quidquam obstat, quo minus τὲ γάρ secundum vulgarem particularum usum explicemus.

At vereor ne quis objiciat ex singulis locis refutandis nihil effici posse, sed magis in universum disputandum esse. Cui ut satisfaciam quam brevissime omnes locos examinabo, ubi τὲ γάρ in Politicis invenitur. Maxime enim de Politicis dicendum esse puto, quia dicendi ratio in iis adhibita durior et inconcinnior est quam in ullo alio Aristotelis libro (Metaphysicis fortasse exceptis) et quod exempla quibus Klotzius nititur ex Politicis desumpta sunt. Loci igitur ubi particulae τέ καί respondere primo aspectu apparet hi sunt: 1255. a. 24, 1259. b. 1, 1262. b. 7, 1269. b. 9, 1271. b. 41, 1287. a. 30, 1297. b. 30, 1299. a. 36, 1302. b. 7, 1311. a. 25, 1313. a. 22, 1314. b. 39, 1326. a. 29, 1330. a. 17, 1332. b. 27, 1335. a. 41, 1339. b. 15; τὲ γάρ — τέ invenitur, 1329. b. 2; 1254. a. 9 respondet ὁμοίως δὲ καί; 1269. a. 36 ὁμοίως δὲ καί; 1330. a. 38. δεύτερον δέ; 1316. a. 3 καί v. 14, quod recte Stahrius vertit: „Und dann zweitens". Difficilior est locus 1318. b. 33, ubi enuntiato interposita sunt verba: αἵ τε γὰρ ἀρχαὶ ἀεὶ διὰ τῶν βελτίστων ἔσονται τοῦ δήμου βουλομένου καὶ τοῖς ἐπιεικέσιν οὐ φθονοῦντος; ita ut e ratione grammatica nihil esse appa-

reat, quo *τέ* excipiatur. Sed alia sententiarum ratio est. Aristotelis enim cum ante populi imperio conducere dixisset, si populus crearet quidem magistratus, sed ii tantum creari possent, qui certam quandam pecuniam possiderent, jam *παρενθετικῶς* causas illius rei affert si quid video duas: alteram quod futurum esset, ut optimi magistratibus fungerentur, alteram quod populus illud non aegre laturus esset; quam sententiam optime Stahrius ita vertendo reddidit: „denn die Aemter werden immer in den Händen der Besten sein, und zwar mit Zustimmung des Volks und ohne dass es die Gebildeten beneidete.“ Nos recte judicare locus ex Rhet. ad Alex. demonstrat, qui similis est loco quem tractamus, 1424. a. 15—19: *οὕτω γὰρ ὁ μὲν δῆμος κύριος ὢν διδόναι τὰς τιμὰς οἷς ἂν ἐθέλῃ τοῖς λαμβάνουσιν αὐτὰς οὐ φθονήσει, οἱ δ' ἐπιφανέστεροι μᾶλλον τὴν καλοκαγαθίαν ἀσκήσουσιν, εἰδότες ὅτι τὸ παρὰ τοῖς πολίταις εὐδοκιμεῖν οὐκ ἀλυσιτελὲς αὐτοῖς ἔσται.* Simili modo illo Politicorum loco si concinne dicere voluisset Aristoteles, scribendum fuisset: *αἵ τε γὰρ ἀρχαὶ ἀεὶ διὰ τῶν βελτίστων ἔσονται καὶ ὁ δῆμος βουλήσεται καὶ τοῖς ἐπιεικέσιν οὐ φθονήσει,* cum vero alterum membrum minus accurate expresserit, non tam singularis quidam particularum *τὲ γάρ* usus statuendus est quam anacoluthia, in qua cum apud omnes scriptores Graecos tum in Aristotelis Politicis minime offendimus. Restant loci quos Klotzius affert. 1256. a. 23 respondet v. 29 *ὁμοίως δὲ καί,* contra locus 1332. b. 41 videtur corruptus esse. Cum enim antecedant verba: *ἔστι μὲν ἄρα ὡς τοὺς αὐτοὺς ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι φατέον, ἔστι δὲ ὡς ἑτέρους. ὥστε καὶ τὴν παιδείαν ἔστιν ὡς τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον, ἔστι δ' ὡς ἑτέραν εἶναι* expectamus ut duae causae afferantur, quibus utrumque probetur. Quod minime fit, cum nihil sequatur nisi verba: *τόν τε γὰρ μέλλοντα καλῶς ἄρχειν ἀρχθῆναί φασι δεῖν πρῶτον* (nam quae post ea sequuntur ad aliam rem pertinent), ut aliquid deesse videatur. Utique locus non ab omni parte recte sese habet *), ita ut ad usum particularum *τὲ γάρ* quidquam ex eo effici posse negem.

---

*) Jam Conringius et Reizius videntur id perspexisse cum verb ... post *ἐλευθέρων* lacunam statuerint. Conringius enim dicit ad. h. v.:

Itaque cum neque exempla quae allata quidquam sunt probent neque in Politicis ullus locus inveniatur, ubi τὲ γάρ „namque", „etenim" significare constet neque in ceteris scriptis quae evolvi tales loci exstent *), ille particularum τὲ γάρ usus quem Klotzius, Fritzschius alii voluerunt apud Aristotelem quidem statui nequit.

Neque de particulis τὲ δή omnes grammaticos recte judicare censeo. Cum enim in his particulis de ea quidem re non agatur, num τέ prorsus aliam significationem induat, hoc tamen dubium est, utrum τέ per se solum enuntiata conjungat an altero τέ vel καί excipiatur. Illud praefert Fritzschius cum ad Ethic. 1156. a. 17 haec afferat: „Consociatae particulae τέ δή (de quibus et in annotationibus ad Viger. p. 497 et insigni doctrina ab Zellio in nostri commentario loci disputatur) ad concludendam rationem ita faciunt, ut cum barbarâ dictione und also comparari possint. Cf. Phys. I. 3, p. 186. a. 4. An. Gen. I. 21, p. 729. b. 8; Pol. II. 5, p. 1263. b. 7." Sed de ejus sententia propterea dubito quia et Aristoteles ad id quod Fritzschius vult significandum particulis καὶ δή utitur et omnibus fere locis, quibus τὲ δή legitur, apparet τέ ad alteram particulam copulativam referendum esse. Inquiramus igitur in eos locos quos ille attulit. Locus Ethic. 1156. a. 17 ut nunc legitur cum ejus sententiam confirmare videatur, aliter res sese habet, si v. 19 cum cod. Mb pro δή δέ legimus atque δέ particulae τέ per anacoluthiam respondere statuimus. Ea vero lectione recepta locum multo concinniorem fieri apparet. Cum enim v. 14—16 dixisset: οἵ τε δὴ διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες διὰ τὸ αὐτοῖς ἀγαθὸν στέργουσι, καὶ οἱ δι' ἡδονὴν διὰ τὸ αὑτοῖς ἡδύ, καὶ οὐχ ᾗ ὁ φιλούμενός ἐστιν, ἀλλ' ᾗ χρήσιμος ἢ ἡδύς duo affert, quae ex illis efficiantur, alterum κατὰ συμβεβηκὸς αἱ φιλίαι αὗταί εἰσιν, alterum εὐδιάλυτοι αἱ τοιαῦταί εἰσιν, quae

„Non probe cohaerent cum superioribus, nec explicatum hic est, quorsum pertineat illa memorata divisio imperii in herile et civile."

*) Omnes fere loci ex nostra explicandi ratione facillime intelligi possunt, cum admodum pauci difficultatem afferant, sic Rhetor. 1408 b. 17, Poetic. 1461. b. 11.

enunciata particulis τέ-δέ per anacoluthiam conjunguntur. Itaque hoc loco Fritzschii sententiam non comprobari manifestum est. Ceteris locis alterum membrum sequi apparet. Phys. 186. a. 4: τόν τε δὴ τρόπον τοῦτον ἐπιοῦσιν ἀδύνατον φαίνεται τὰ ὄντα ἓν εἶναι, καὶ ἐξ ὧν ἐπιδεικνύουσι, λύειν οὐ χαλεπόν. An. Gen. 729. b. 8: κατά τε δὴ τὸν λόγον οὕτω φαίνεται καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων, cf. p. 18. Pol. 1263. b. 7: ταῦτά τε δὴ οὐ συμβαίνει τοῖς λίαν ἓν ποιοῦσι τὴν πόλιν, καὶ πρὸς τούτοις ἀναιροῦσιν ἔργα δυοῖν ἀρεταῖν φανερῶς. Quae cum ita sint, Fritzschii sententia videtur rejicienda esse.

De particulis τὲ οὖν eodem modo atque de τὲ δή judicandum est. De τέ cum aliis particulis conjuncto (εἴτε-εἴτε, ἐάντε-ἐάντε, οὔτε-οὔτε, μήτε-μήτε), quamquam nonnullae inveniuntur anacoluthiae*), tamen non oportet dicatur, quia nihil in earum particularum usu Aristoteli proprium est.

Cap. III.

De particulis adversativis.

Particulae δέ, ut ab ea incipiam, usus in apodosi ut definiatur ante omnia opus est. Ea enim res gravissima est, et quia alii aliter de ea judicant, et quia non tantum, quomodo permulti loci singuli intelligendi sint, ex ea re pendet, sed etiam permultum illud valet ad judicium de Aristotelis dicendi ratione constituendum. Si enim illum particulam δέ in apodosi sine ulla certa lege adhibuisse constaret, de enuntiatorum structura accuratius intelligenda desperandum esset. Sed cum antea δέ in apodosi Aristoteli non modo familiare esse, sed etiam indicare**)

*) Maxime in Politicis et Rhetoricis, v. οὐ-οὔτε Pol. 1297, b. 7, 1330. b. 15, καὶ εἰ-εἴτε Rhetor. 1377. b. 1.

**) Waitz. ad A. organon 17. b. 1: „δέ apodosin indicat.“

apodosin vulgo editores contenderent, Bonitzius *) exstitit fortissimus Aristotelis propugnator, qui talem licentiam ei tribui posse negans idem apud eum valere atque apud scriptores Atticos optimos demonstrare studuit cf. Aristotelische Studien II et III, pag. 124—129. Atticorum autem usum optime illustravit Buttmannus**) excursu duodecimo ad Demosth. Midianam pag. 147—160; cujus doctrinam sequar. Transeamus igitur ad Aristotelem.

Primum δέ post relativum positum repetitur post demonstrativum, cujus rei exempla grammatici ex omnibus scriptoribus afferunt. Cf. Metaphys. 1059. b. 31—34: ἡ δὲ τὰς διαφορὰς αὐτῶν ἀνάγκη μετέχειν εἰ θήσει τις αὐτὰ γένη, διαφορὰ δ'οὐδεμία τοῦ γένους μετέχει, ταύτῃ δ'οὐκ ἂν δόξειε δεῖν αὐτὰ τιθέναι γένη οὐδ'ἀρχάς. Rhetor. 1359. a. 32: ὅσα δὲ ἐξ ἀνάγκης ἢ ἐστὶν ἢ ἔσται ἢ ἀδύνατον εἶναι ἢ γενέσθαι, περὶ δὲ τούτων οὐκ ἔστι συμβουλή. Phys. 222. a. 7—8: ὅσων δὲ τὸ ἐναντίον μὴ ἀεί, ταῦτα δὲ δύναται καὶ εἶναι καὶ μή. Simili modo fortasse locus qui invenitur de anima 422. a. 29 explicari potest. Verba v. 20—30 (secundum Bonitzium: Aristotelische Studien II et III, pg. 43) haec sunt: ὥσπερ δὲ καὶ ἡ ὄψις ἐστὶ τοῦ τε ὁρατοῦ καὶ τοῦ ἀοράτου (τὸ γὰρ σκότος ἀόρατον, κρίνει δὲ καὶ τοῦτο ἡ ὄψις), ἔτι τοῦ λίαν λαμπροῦ (καὶ γὰρ τοῦτο ἀόρατον, ἄλλον δὲ τρόπον τοῦ σκότους), ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀκοὴ ψόφου τε καὶ σιγῆς, ὧν τὸ μὲν ἀκουστὸν τὸ δ'οὐκ ἀκουστόν, καὶ μεγάλου ψόφου, καθάπερ ἡ ὄψις τοῦ λαμπροῦ (ὥσπερ γὰρ ὁ μικρὸς ψόφος ἀνήκουστος, τρόπον τινὰ καὶ ὁ μέγας τε καὶ ὁ βίαιος), ἀόρατον δὲ τὸ μὲν ὅλως λέγεται, ὥσπερ καὶ ἐπ' ἄλλων τὸ ἀδύνατον, τὸ δ'ἐὰν πεφυκὸς μὴ ἔχῃ ἢ φαύλως, ὥσπερ τὸ ἄπουν καὶ τὸ ἀπύρηνον· οὕτω δὴ καὶ ἡ γεῦσις τοῦ γευστοῦ τε καὶ ἀγεύστου, τοῦτο δὲ τὸ μικρὸν ἢ φαῦλον ἔχον χυμὸν ἢ φθαρτικὸν τῆς γεύσεως. sed quamquam δή post οὕτω v. 29 omnes nisi fallor editores receperunt, tamen δέ scribendum esse censeo, cum et in optimis codicibus insit et secundum usum

*) v. Jenaische Literaturzeitung 1845. pag. 859.

**) vid. praeterea Hartung. Lehre von den Partikeln der griechischen Sprache I, 183—189. G. Hermann. Vigor. editio IV. pag. 843, Bäumlein. Griechische Partikeln 92—94.

adhibeatur cf. Buttmann. l. l. 152. Apparet igitur non sine causa F. V. Fritzschium in quaest. Lucianeis p. 43 sqq. monere, ne nimio emendandi studio inducti etiam tales locos mutemus, ubi δέ bene explicari possit. Particulae δέ post demonstrativum repetitae alia exempla collegit Waitzius, de quibus vid. Bonitzium *). Ex Theophrasti hist. plant. cf. VII. 15. 1, IX. 1. 3; IX. 14. 4 Wimmerus δή scripsit.

Differunt ab his locis ii, quibus δέ non in apodosi ponitur, sed mere repetitur **), cf. Buttmann. l. l. p. 152. Metaph. 1036. a. 5: τοῦ δὲ συνόλου ἤδη οἷον κύκλου τουδί, τῶν καθ' ἕκαστά τινος ἢ αἰσθητοῦ ἢ νοητοῦ (λέγω δὲ νοητοὺς μὲν οἷον τοὺς μαθηματικούς, αἰσθητοὺς δὲ οἷον τοὺς χαλκοῦς καὶ τοὺς ξυλίνους) τούτων δὲ οὐκ ἔστιν ὁρισμός, ἀλλὰ μετὰ νοήσεως ἢ αἰσθήσεως γνωρίζονται. Theophr. histor. plant. V, 4. 8 (Theophrastum affero, ut res magis illustretur, cum apud Aristotelem ille usus rarissime inveniatur): τῶν δὲ ὁμογενῶν ξύλων οἷον δρυΐνων πευκίνων, ὅταν ταριχεύωνται (ταριχεύουσι γὰρ οὐκ ἐν ἴσῳ βάθει πάντα δύοντες τῆς θαλάττης, ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸς αὐτῇ τῇ γῇ τὰ δὲ μικρὸν ἀνωτέρω τὰ δ' ἐν πλείονι βάθει), πάντων δὲ τὰ πρὸς τὴν ῥίζαν θᾶττον δύεται καθ' ὕδατος.

Jam judicium facere possumus de loco illo satis difficili, qui invenitur initio Ethicorum Nicom. 1094. a. 9—14. Verba apud Bekkerum haec sunt: ὅσαι δ' εἰσὶ τῶν τοιούτων ὑπὸ μίαν τινὰ δύναμιν, καθάπερ ὑπὸ τὴν ἱππικὴν ἡ χαλινοποιική, καὶ ὅσαι ἄλλαι τῶν ἱππικῶν ὀργάνων εἰσίν· αὕτη δὲ καὶ πᾶσα πολεμικὴ πρᾶξις ὑπὸ τὴν στρατηγικήν· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἄλλαι ὑφ' ἑτέρας· ἐν ἁπάσαις δὲ τὰ των ἀρχιτεκτονικῶν τέλη πάντων ἐστὶν αἱρετώτερα τῶν ὑπ' αὐτά. Primum moneo χαλινοποιητική legendum esse cf. Krische. Jenaische allgemeine Literaturzeitung, 1835, Nr. 230, p. 403; Bonitz. Aristotelische Studien II et III, p. 46; tum τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον cum Bonitzio in τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ***) mutandum esse, v. l. l. p. 47. Sed valde dis-

*) Aristotelische Studien II et III, p. 125, 126.

**) cf. God. Hermann. Viger. p. 844 (edit. IV): „Notandum praeterea δέ repetitum post longiorem parenthesin".

***) Praeter Camerarium, Sylburgium, Zellium, quos Bonitzius affert, etiam Coraes τὸν αὐτόν δὲ τρόπον legit.

sentiunt homines doctissimi, utrum δέ post ἁπάσαις retineri possit an δή scribendum sit. Illud vult Krischius v. Jenaische allg. Literaturzeitung 1835 Nr. 230 p. 403: „ὅσαι δ'εἰσί kündigt den Satz an, der durch die Vergleichung, welche aber von ihm nicht zu trennen ist, unterbrochen wird; mit ἐν ἁπάσαις δέ wird der unterbrochene Gedanke, der nun auch die Vergleichung in sich schliesst, wieder aufgenommen, so dass δέ nach ἐν ἁπ. das wiederholte erste δέ ist, und nimmermehr statt δή die apodosis bildet;" cujus sententiae assentirer, si Aristoteles scripsisset, ἐν ταύταις δέ, sed cum ἐν ἁπάσαις legatur, quo verba omnia quae antecedunt comprehenduntur, nescio an cum codice M[b] (cujus auctoritas in talibus rebus summa est), Korae (v. annot. ad h. l.), Bonitzio (l. l. p. 46 et 47) δή legendum sit.

Contra eodem modo atque post demonstrativum δέ in apodosi iis locis explicandum est quibus cum duae protases et apodoses alterae alteris respondeant, priori et protasi et apodosi μέν, alteri δέ additur. Ita notissima illa dicendi ratio μέν-μέν, δέ-δέ exoritur, de qua v. Buttmannum l. l. p. 153—155. Cf. Metaph. 1035. a. 25—30: ὅσα μὲν οὖν συνειλημμένα τὸ εἶδος καὶ ἡ ὕλη ἐστίν, οἷον τὸ σιμὸν ἢ ὁ χαλκοῦς κύκλος, ταῦτα μὲν φθείρεται εἰς ταῦτα καὶ μέρος αὐτῶν ἡ ὕλη· ὅσα δὲ μὴ συνείληπται τῇ ὕλῃ, ἀλλ' ἄνευ ὕλης, ὧν οἱ λόγοι τοῦ εἴδους μόνον ταῦτα δ'οὐ φθείρεται, ἢ ὅλως ἢ οὔτοι οὕτωγε. Phys. 209. b. 30—32: ᾗ μὲν οὖν χωριστός ἐστι τοῦ πράγματος, ταύτῃ μὲν οὐκ ἔστι τὸ εἶδος· ᾗ δὲ περιέχει, ταύτῃ δ'ἕτερος τῆς ὕλης (editio Didotiana cum cod. F alterum δέ omittit). Saepius μέν in apodosi enuntiati prioris omittitur: de anima 404. b. 7—10: ὅσοι μὲν οὖν ἐπὶ τὸ κινεῖσθαι τὸ ἔμψυχον ἀπέβλεψαν, οὗτοι τὸ κινητικώτατον ὑπέλαβον τὴν ψυχήν· ὅσοι δ'ἐπὶ τὸ γινώσκειν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τῶν ὄντων, οὗτοι δὲ λέγουσι τὴν ψυχὴν τὰς ἀρχάς. Metaph. 1009. a. 21, I [illegible]. 1296. b. 24. Ut intelligatur quam contortae periodi [illegible] ndi ratione effici possint, affero Phys. 221. b. 28—[illegible]2. a. 3: ὅσα μὲν οὖν φθαρτὰ καὶ γενητὰ καὶ ὅλως ὁτὲ μὲν ὄν[illegible] δὲ μή, ἀνάγκη ἐν χρόνῳ εἶναι· ἔστι γὰρ χρόνος τις πλείων, ὃς ὑπερέξει τοῦ τε εἶναι αὐτῶν καὶ τοῦ μετροῦντος τὴν οὐσίαν· τῶν δὲ μὴ ὄντων ὅσα μὲν περιέχει ὁ χρόνος, τὰ μὲν ἦν, οἷον Ὅμηρός ποτε ἦν, τὰ

δ' ἔσται, οἷον τῶν μελλόντων τι, ἐφ' ὁπότερα περιέχει· καὶ εἰ ἐπ' ἄμφω, ἀμφότερα καὶ ἦν καὶ ἔσται· ὅσα δὲ μὴ περιέχει μηδαμῇ, οὔτ' ἦν οὔτ' ἔστιν οὔτ' ἔσται.

Δέ post demonstrativum, cum non antecesserit apud relativum*), ab Aristotele rarissime adhibetur. Phys. 188. a. 16: καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς τρόπος, ὡς πλίνθοι ἐξ οἰκίας καὶ οἰκία ἐκ πλίνθων, οὕτω δὲ καὶ ὕδωρ καὶ ἀὴρ ἐξ ἀλλήλων καί εἰσι καὶ γίνονται quo loco apodosin quodammodo protasi opponi elucet. Simili modo fortasse Metaph. 1075. a 7—10, quem locum Bonitzius (v. observationes criticae in A. libros metaphys. p. 19—21) ita emendavit: ὥσπερ γὰρ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, [ἢ] ὅ γε τῶν συνθέτων, ἔχει ἔν τινι χρόνῳ (οὐ γὰρ ἔχει τὸ εὖ ἐν τῳδὶ ἢ ἐν τῳδί, ἀλλ' ἐν ὅλῳ τινὶ τὸ ἄριστον, ὂν ἄλλο τι), οὕτως δὴ ἔχει αὐτὴ αὑτῆς ἡ νόησις τὸν ἅπαντα αἰῶνα, οὕτω δέ, quod omnes codices praebent, defendi potest, cum inter protasin et apodosin oppositionem esse appareat.

Paullo saepius δέ post εἰ in apodosi invenitur. Quod cum verear ne qui negent, praemitto etiam ab optimis scriptoribus eum usum non prorsus alienum esse. Cf. Xenoph. Cyr. V. 5. 21, quem locum grammatici afferunt: ἀλλ' εἰ μηδὲ τοῦτο, ἔφη, βούλει ἀποκρίνασθαι, σὺ δὲ τοὐντεῦθεν λέγε. Ita vero δέ non adhibetur, nisi opponitur apodosis protasi, cf. F. V. Fritzschium, qui in universum de particula δέ in apodosi usurpata disputans rectissime dicit (quaestion. Lucianeae p. 46): „etenim ut regulâ complectar, ubicunque aut verbis perspicuis aut sensu certe quidem ipso res ante capitur iis quae sequuntur contraria quam inditâ μέν liceat explanare, ibi graeci scriptores paulo post δέ inferunt.“ Itaque si apud Aristotelem loci sic comparati inveniuntur, causam non video**), cur δέ post enuntiationem conditionalem adhibitum recte sese habere negemus quamvis multis locis, ubi oppositio non est, mutandum sit. Cf. Polit. 1287. b. 13: ἔτι ὃ καὶ πρότερον εἰρημένον ἐστίν, εἴπερ ὁ ἀνὴρ ὁ σπουδαῖος διότι βελτίων, ἄρχειν δίκαιος, τοῦ δὲ ἑνὸς οἱ δύο ἀγαθοὶ βελτίους. Phys. 215. b. 12: τὸ δὲ κενὸν

---

*) Cf. Buttmann l. l. p. 151.

**) In ea sententia hoc confirmor, quod ἀλλά apud Aristotelem saepissime in apodosi post εἰ adhibetur.

οὐδένα ἔχει λόγον ᾧ ὑπερέχεται ὑπὸ τοῦ σώματος, ὥσπερ οὐδὲ τὸ μηδὲν πρὸς ἀριθμόν. εἰ γὰρ τὰ τέτταρα τῶν τριῶν ὑπερέχει ἑνί, πλείονι δὲ τοῖν δυοῖν, καὶ ἔτι πλείονι τοῦ ἑνὸς ἢ τοῖν δυοῖν, τοῦ δὲ μηδενὸς οὐκέτι ἔχει λόγον, ᾧ ὑπερέχει. Phys. 225. a. 30: ταῦτά τε δὴ συμβαίνει δυσχερῆ *), καὶ εἰ πᾶν τὸ κινούμενον ἐν τόπῳ, τὸ δὲ μὴ ὂν οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ· εἴη γὰρ ἄν που. quem locum recte sese habere eo apparet, quod Met. 1067. b. 35 eadem illa verba inveniuntur. Fortasse ex analogia eorum locorum etiam de anima 408. b. 7 δέ explicari potest. Verba v. 1—7 sunt: φαμὲν γὰρ τὴν ψυχὴν λυπεῖσθαι χαίρειν θαρρεῖν φοβεῖσθαι, ἔτι δὲ ὀργίζεσθαί τε καὶ αἰσθάνεσθαι καὶ διανοεῖσθαι· ταῦτα δὲ πάντα κινήσεις εἶναι δοκοῦσιν. ὅθεν οἰηθείη τις ἂν αὐτὴν κινεῖσθαι· τὸ δ' οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον. εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα τὸ λυπεῖσθαι ἢ χαίρειν ἢ διανοεῖσθαι κινήσεις εἰσί, καὶ ἕκαστον κινεῖσθαι τούτων, τὸ δὲ κινεῖσθαί ἐστιν ὑπὸ τῆς ψυχῆς. Bonitzius quidem δέ v. 7 in apodosi poni posse negans**), verba inde a v. 5 usque ad v. 15 in unam periodum comprehendit. Sed videtur in verbis τὸ δὲ κινεῖσθαί ἐστιν ὑπὸ τῆς ψυχῆς summa totius sententiae inesse, cum iis ea quae ante prolata erant satis refutentur. Itaque nescio an cum Argyropulo, qui verba inde ab εἰ γὰρ ita vertit „nam et si quam maxime dolere vel gaudere vel ratiocinari motus sunt, vel potius moveri, tamen ipsum moveri ab anima est" verba τὸ δε κινεῖσθαί ἐστιν ὑπὸ τῆς ψυχῆς pro apodosi habenda sint.

Δέ in apodosi alio modo usurpari vix putaverim, sed locis fere omnibus, ubi praeterea videtur inveniri, aut verba aliter conjungenda aut δέ in δή mutandum esse, primo obtutu apparet; multo rarius statuendae sunt anacoluthiae. Itaque rectissime Bonitzius post ἐπεί in apodosi δέ adhiberi negans Pol. 1282. b. 21 ***) aut δέ in δή mutandum aut δέ delendum aut anacolu-

*) Editores post δυσχερῆ verba legunt: τῷ κινεῖσθαι τὸ μὴ ὄν, sed cum neque in codicibus EH neque Metaph. 1067. b. 35, qui locus simillimus est, inveniantur, delenda esse censeo.

**) Cf. Aristot. Studien II et III. p. 21—24.

***) Cf. Aristot. Studien. II et III. p. 128.

thiam statuendam esse dixit. Maxime vero eo quod demonstravit, saepissime plures enuntiationes minoris ambitus in unam periodum comprehendendas esse, factum est, ut jam multo minus ad particulam *δέ* in apodosi statuendam cogamur. Causa enim cur ei rei tantum tribuendum sit haec est, ut utar verbis hominis illius egregii (v. observationes criticae. p. 30): „Peculiare est Aristotelis scribendi generi, ut saepissime ratiocinandi nexui cola interponat, quibus vel singula quaedam vocabula explicentur, vel argumenta ipsa altius repetantur et comprobentur. Itaque vix alia distinctione adeo saepe intelligentia librorum Aristotelis adjuvetur quam apte et suo loco adhibitis parenthesis signis, quibus legentes moneantur, quae interposita, *διὰ μέσου εἰρημένα*. et ab universae enuntiationis nexu sejungenda sint". Itaque cum ante quia illud negligebatur saepe protasis nihil habere videretur quo referretur, quin singulae enuntiationes ne cohaerere quidem viderentur, nunc intelligitur saepe quidem enuntiata majoris ambitus statuenda esse, sed multo rarius, quam ante fiebat, anacoluthias atque apparet, Aristotelem, quamvis discrepet ab optimorum scriptorum elegantia et venustate, certis tamen in enuntiationibus conjungendis uti legibus.

Ut illustrem, quam saepe parentheses statuendae sint, ex primo Politicorum libro exempla afferre liceat: 1252. a. 34—b. 6, ubi Bekkerus ita scripsit: *φύσει μὲν οὖν διώρισται τὸ θῆλυ καὶ τὸ δοῦλον. οὐθὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον οἷον χαλκοτύποι τὴν Δελφικὴν μάχαιραν πενιχρῶς, ἀλλ' ἓν πρὸς ἕν· οὕτω γὰρ ἂν ἀποτελοῖτο κάλλιστα τῶν ὀργάνων ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις ἀλλ' ἑνὶ δουλεῦον. ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ δοῦλον τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν* ita conjungendae sunt enuntiationes: *φύσει μὲν οὖν διώρισται τὸ θῆλυ καὶ τὸ δοῦλον (οὐθὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον οἷον χαλκοτύποι τὴν Δελφικὴν μάχαιραν πενιχρῶς, ἀλλ' ἓν πρὸς ἕν· οὕτω γὰρ ἂν ἀποτελοῖτο κάλλιστα τῶν ὀργάνων ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις ἀλλ' ἑνὶ δουλεῦον), ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ δοῦλον τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν.* 1259. a. 37—b. 10: vulgo ita verba conjunguntur: *ἐπεὶ δὲ τρία μέρη τῆς οἰκονομικῆς ἦν, ἓν μὲν δεσποτική, περὶ ἧς εἴρηται πρότερον, ἓν δὲ πατρική, τρίτον δὲ γαμική· καὶ γὰρ γυναικὸς ἄρχειν καὶ τέκνων, ὡς ἐλευθέρων μὲν*

ἀμφοῖν, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ γυναικὸς μὲν πολιτικῶς, τέκνων δὲ βασιλικῶς· τό τε γὰρ ἄρρεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον, εἰ μή που συνέστηκε παρὰ φύσιν, καὶ τὸ πρεσβύτερον καὶ τέλειον τοῦ νεωτέρου καὶ ἀτελοῦς. ἐν μὲν οὖν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς ταῖς πλείσταις μεταβάλλει τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον· ἐξ ἴσου γὰρ εἶναι βούλεται τὴν φύσιν καὶ διαφέρειν μηθέν. ὅμως δέ, ὅταν τὸ μὲν ἄρχῃ τὸ δ᾽ ἄρχηται, ζητεῖ διαφορὰν εἶναι καὶ σχήμασι καὶ λόγοις καὶ τιμαῖς, ὥσπερ καὶ Ἄμασις εἶπε τὸν περὶ τοῦ ποδανιπτῆρος λόγον. τὸ δ᾽ ἄρρεν ἀεὶ πρὸς τὸ θῆλυ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. sed ita distinguendum est: ἐπεὶ δὲ τρία μέρη τῆς οἰκονομικῆς ἦν, ἓν μὲν δεσποτική, περὶ ἧς εἴρηται πρότερον, ἓν δὲ πατρική, τρίτον δὲ γαμική (καὶ γὰρ γυναικὸς ἄρχειν καὶ τέκνων, ὡς ἐλευθέρων μὲν ἀμφοῖν, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ γυναικὸς μὲν πολιτικῶς, τέκνων δὲ βασιλικῶς· τό τε γὰρ ἄρρεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον, εἰ μή που συνέστηκε παρὰ φύσιν, καὶ τὸ πρεσβύτερον καὶ τέλειον τοῦ νεωτέρου καὶ ἀτελοῦς), ἐν μὲν οὖν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς ταῖς πλείσταις μεταβάλλει τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον (ἐξ ἴσου γὰρ εἶναι βούλεται τὴν φύσιν καὶ διαφέρειν μηθέν. ὅμως δέ, ὅταν τὸ μὲν ἄρχῃ τὸ δ᾽ ἄρχηται, ζητεῖ διαφορὰν εἶναι καὶ σχήμασι καὶ λόγοις καὶ τιμαῖς, ὥσπερ καὶ Ἄμασις εἶπε τὸν περὶ τοῦ ποδανιπτῆρος λόγον), τὸ δ᾽ ἄρρεν ἀεὶ πρὸς τὸ θῆλυ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Hoc loco apodosis, id quod saepissime fit, ex duabus partibus constat, quarum prior, si sententiam respicimus, subjuncta est alteri, ita ut huc illud pertineat, quod Bonitzius: Aristotelische Studien II et III. pag. 91 dicit: „Bekanntlich werden durch μέν und δέ nicht selten Sätze einander grammatisch coordinirt, von denen dem Sinne nach der erstere im Verhältniss zum zweiten nur eine untergeordnete Stellung einnimmt. Derselbe Fall lässt sich öfters in solchen Perioden erkennen, deren durch μὲν οὖν eingeleiteter Nachsatz der Form nach aus zwei coordinirten Gliedern besteht, während dem Inhalte nach das zweite Glied die eigentliche Folgerung enthält und das erste nur eine Vorbereitung dazu ist."

Simili modo atque loci quos attuli etiam difficillimus ille locus ex Politicis 1253. b. 23—33 fortasse explicari potest, de

quo dixit Rassowius: Weimarer Jahresbericht. 1864. pag. 5: ἐπεὶ οὖν ἡ κτῆσις μέρος τῆς οἰκίας ἐστὶ καὶ ἡ κτητικὴ μέρος τῆς οἰκονομίας (ἄνευ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἀδύνατον καὶ ζῆν καὶ εὖ ζῆν), ὥσπερ δὲ ἐν ταῖς ὡρισμέναις τέχναις ἀναγκαῖον ἂν εἴη ὑπάρχειν τὰ οἰκεῖα ὄργανα, εἰ μέλλει ἀποτελεσθήσεσθαι τὸ ἔργον, οὕτω καὶ τῶν οἰκονομικῶν. τῶν δ᾽ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα τὰ δ᾽ἔμψυχα, οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον ὁ δὲ πρωρεὺς ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν. οὕτω καὶ τὸ κτῆμα ὄργανον πρὸς ζωήν ἐστι, καὶ ἡ κτῆσις πλῆθος ὀργάνων ἐστί, καὶ ὁ δοῦλος κτῆμά τι ἔμψυχον, καὶ ὥσπερ ὄργανον πρὸ ὀργάνων, πᾶς ὁ ὑπηρέτης. Proponam enim hanc interpunctionem: ἐπεὶ οὖν ἡ κτῆσις μέρος τῆς οἰκίας ἐστὶ καὶ ἡ κτητικὴ μέρος τῆς οἰκονομίας (ἄνευ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἀδύνατον καὶ ζῆν καὶ εὖ ζῆν), ὥσπερ δὲ ἐν ταῖς ὡρισμέναις τέχναις ἀναγκαῖον ἂν εἴη ὑπάρχειν τὰ οἰκεῖα ὄργανα, εἰ μέλλει ἀποτελεσθήσεσθαι τὸ ἔργον, οὕτω καὶ τῶν οἰκονομικῶν, τῶν δ᾽ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα τὰ δ᾽ἔμψυχα, οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον ὁ δὲ πρωρεὺς ἔμψυχον (ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν), οὕτω καὶ (hinc incipit apodosis) τὸ κτῆμα ὄργανον πρὸς ζωήν ἐστι, καὶ ἡ κτῆσις πλῆθος ὀργάνων ἐστί, καὶ ὁ δοῦλος κτῆμά τι ἔμψυχον, καὶ ὥσπερ ὄργανον πρὸ ὀργάνων, πᾶς ὁ ὑπηρέτης. In ea constructione, quamquam concedo de nonnullis verbis singulis dubitari posse, hoc quidem non contra Aristotelis usum est, quod ἐπεί verbo οὕτω excipitur: cf. ex eodem libro locum 1258. a. 31: ἐπεὶ δ᾽ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου καὶ τοῦ ἄρχοντος καὶ περὶ ὑγιείας ἰδεῖν, ἔστι δ᾽ὡς οὔ, ἀλλὰ τοῦ ἰατροῦ, οὕτω καὶ περὶ τῶν χρημάτων ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου, ἔστι δ᾽ὡς οὔ, ἀλλὰ τῆς ὑπηρετικῆς.

Sed quamquam compluribus enuntiationibus in unum ambitum comprehendendis permulti loci, qui primo aspectu offendunt, sanari possunt, tamen nonnullis locis illud remedium non sufficit atque mutatione opus est; maxime δέ in δή mutandum est, quas particulas saepissime alteram cum altera confusas esse constat. Ejus rei exempla duo afferre liceat: Rhetor. 1378. b. 10—15 vulgo legitur: ἐπεὶ δ᾽ ἡ ὀλιγωρία ἐστὶν ἐνέργεια δόξης περὶ τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον· καὶ γὰρ τὰ κακά καὶ τά-

γαθὰ ἄξια οἰόμεθα σπουδῆς εἶναι, καὶ τὰ συντείνοντα πρὸς αὐτά· ὅσα δὲ μηθέν τι ἢ μικρόν, οὐδενὸς ἄξια ὑπολαμβάνομεν. τρία δ'ἐστὶν εἴδη ὀλιγωρίας καταφρόνησίς τε καὶ ἐπηρεασμὸς καὶ ὕβρις sed scribendum est: ἐπεὶ δ'ἡ ὀλιγωρία ἐστὶν ἐνέργεια δόξης περὶ τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον (καὶ γὰρ τὰ κακὰ καὶ τἀγαθὰ ἄξια οἰόμεθα σπουδῆς εἶναι, καὶ τὰ συντείνοντα πρὸς αὐτά· ὅσα δὲ μηδέν τι ἢ μικρόν, οὐδενὸς ἄξια ὑπολαμβάνομεν), τρία δὴ ἐστὶν εἴδη ὀλιγωρίας καταφρόνησίς τε καὶ ἐπηρεασμὸς καὶ ὕβρις. Ethic. 1118. b. 21 *), ubi legitur: περὶ δὲ τὰς ἰδίας τῶν ἡδονῶν πολλοὶ καὶ πολλαχῶς ἁμαρτάνουσιν· τῶν γὰρ φιλοτοιούτων λεγομένων ἢ τῷ χαίρειν οἷς μὴ δεῖ, ἢ τῷ μᾶλλον, ἢ ὡς οἱ πολλοί ἢ μὴ ὡς δεῖ, κατὰ πάντα δ'οἱ ἀκόλαστοι ὑπερβάλλουσιν, post πάντα non particula δέ, quae opponit, locum habet, sed δή, quae ea comprehendat quae antecedunt, ita ut lectio codicis Mb δή recipienda sit. Hoc vero haud raro in libris Aristoteleis invenias, quod codices quidem nonnulli verum praebeant, editores autem philosophi dicendi usu neglecto alios secuti sint. Sed jam videtur satis disputatum esse de particula δέ in apodosi; ut summam sententiae meae paucis verbis comprehendam: δέ in apodosi usurpatur aut ita ut repetatur apud demonstrativum cum antecesserit apud relativum (huc eos quoque locos refero, quibus μέν —, μέν —, δέ —, δέ invenitur) aut post demonstrativum, cum non antecesserit, sed enuntiatio demonstrativa quodammodo opponatur relativae, aut post particulam εἰ, ubi apodosis opposita est protasi; ita ut illum usum certis quibusdam finibus circumscriptum esse censeam.

Per anacoluthiam quandam δέ haud raro usurpatur, ubi ex enuntiatione relativa repentino transitur in relativam. Physic. 208. b. 35: οὐ γὰρ ἄνευ τῶν ἄλλων οὐδέν ἐστιν, ἐκεῖνο δ'ἄνευ τῶν ἄλλων, ἀνάγκη πρῶτον εἶναι. Phys. 260. b. 18, qui locus fere eodem modo comparatus est: λέγεται δὲ πρότερον, οὗ τε μὴ ὄντος οὐκ ἔσται τἆλλα, ἐκεῖνο δ'ἄνευ τῶν ἄλλων. Ea autem anacoluthia, cui praecipue in notionibus definiendis locus est, saepius tantum modo in Metaphysicis et Physicis invenitur.

---

*) v. de hoc loco M. Vermehren. Aristot. Schriftstellen. p. 24--26.

Nonnullis locis δέ ita sententia negativa antecedente adhibetur, ut eandem quam vulgo ἀλλά habet vim accipiat. Pol. 1326. a. 12: δεῖ δὲ μᾶλλον μὴ εἰς τὸ πλῆθος εἰς δὲ δύναμιν ἀποβλέπειν. Met. 1061. a. 23: μὴ τοῦ ὅλου λόγου, τοῦ τελευταίου δὲ εἴδους. de anima 409. b. 28: οὐκ ἔστι δὲ μόνα ταῦτα, πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα, μᾶλλον δ'ἴσως ἄπειρα τὸν ἀριθμόν, τὰ ἐκ τούτων. eam autem dicendi rationem non Aristoteli propriam esse locis demonstratur, quos Klotzius in l. annot. ad Devarium 4, 360, 361 ex aliis scriptoribus affert.

Particulae καί - δέ conjunctae, in quibus quodammodo offendimus, quia altera particula conjungit altera opponit, ab omnibus scriptoribus adhibentur, quamquam non pari numero. Raro ut exemplum afferam a Thucydide v. Krüger. ad Thucydid. I. 132. 4, saepe ab Aristotele, maxime in Ethicorum libro quarto octavo nono decimo. Adjungit autem καί—δέ rem novam, saepe tam leni modo, ut idem fere valeat atque τέ *). Etiam saepius quam Aristoteles Theophrastus iis particulis utitur, id quod maxime de Characteribus valet **), si libri ambitum respicimus. Difficilius est judicatu de particulis οὐδέ—δέ, Bonitzius enim videtur negare illas particulas omnino conjungi posse, cum in l. observationes criticae in Aristotelis quae feruntur Magna Moralia et Ethica Eudemia. pag. 12 ad Magn. Mor. 1190. b. 28: οὐδὲ Σωκράτης δὲ ὀρθῶς ἔλεγεν haec dicat: „Non videtur post οὐδέ eidem enuntiationis membro recte addi posse particula δὲ, addenda potius erat particula δή, id quod plurimis iisdem simillimis exemplis ejusdem scriptoris colligi potest. cf. 1183. a. 3, 1185. b. 12, 1190. b. 34, 37, 1191. a. 10, 15, 21, b. 10, 1192. a. 19, 24. al." Sed duo habeo, quae contra dicam, alterum quod Krügerus cf. Griechische Sprachlehre I, §. 69. 32. 10 probat, οὐδέ—δέ simili modo atque καί—δέ dici, alterum quod apud Aristotelem ipsum quamquam non multis, nonnullis tamen locis invenitur: v. de anima 427. b. 11: οὐδὲ τοῦτο

---

*) Propter eam ipsam causam maxime in rebus describendis ad singulas partes conjungendas adhibetur. cf. pag. 13.

**) Invenitur enim in historia plantarum centies fere, in Characteribus plus septuagies.

δ'ἐστὶ ταὐτὸ τῷ αἰσθάνεσθαι. Metaph. 1066. b. 34: οὐδὲ ἓν δὲ καὶ ἁπλοῦν ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον εἶναι σῶμα (sed codex Ab δέ omittit); Ethic. 1120. a. 31: οὐδὲ λήψεται δὲ ὅθεν μὴ δεῖ (vide sententiam contrariam 1120. b. 30: καὶ λήψεται δὲ ὅθεν δεῖ καὶ ὅσα δεῖ.); v. Theoph. hist. pl. IX. 16. 7: οὐδὲ κεκτῆσθαι δὲ ἐξεῖναι. Quae cum ita sint puto illum usum non abjudicari posse ab Aristotele.

Particulae δὲ γέ *) conjunctae his locis apud Aristotelem usurpantur: Metaph. 1037. a. 26, b. 24, 1038. a. 21, 1047. b. 12, 19, 1050. a. 16, 1062. a. 4, 1072. b. 26, 1074. a. 33 (in libris prioribus δὲ γέ non inveniri apparet). Phys. 193. b. 18, 211. a. 28, 215. b. 27, 216. b. 18, 218. b. 2, 267. b. 24. Pol. 1277. b. 28, 1294. b. 5, 1295. b. 25. Eth. 1130. a. 14, 21. de anima 433. a. 9. In libris subditiciis videntur particulae δὲ γέ non multo saepius usurpari praeter Magna Moralia, ex quibus hoc locos collegi: 1182. b. 23, 1184. b. 27, 1188. a. 30, 1189. b. 13, 1190. a. 28, 1192. b. 24, 28, 36, 1193. b. 28, 30, 1194. b. 21, 1195. b. 21, 31, 1199. a. 4, 23, 1201. a. 4, 14, 29, 33, 1203. a. 9, 1204. b. 14, 33, 1206. b. 39, 1207. a. 10. δ'οὖν **) ab Aristotele usurpari rectissime Vahlenius demonstravit, cf. Beiträge zu Aristoteles Poetik pag. 45, v. praeter locos, quos ille affert: Eth. 1158. b. 1, 1180. a. 14 (εἰ δ'οὖν); 1163. b. 1 Fritzschius cum codice Kb δ'οὖν scripsit. Sed multo saepius Theophrastus iis particulis conjunctis utitur, cf. histor. pl. III. 3. 6, 7. 6, 8. 2, IV. 3. 5, 4. 9, 12. 3, VI. 2. 7, VII. 1. 5, IX. 8. 1, 2, 14. 1.

Particula ἀλλά, ut ad eam transeam, satis multis locis ab Aristotele post enuntiatum conditionale adhibita est. Cf. Phys. 190. a. 15: εἰ καὶ ἀριθμῷ ἐστὶν ἕν, ἀλλ' εἴδει γε οὐχ ἕν. Rhet. 1368. a. 24: διὸ κἂν μὴ πρὸς τοὺς ἐνδόξους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἄλλους δεῖ παραβάλλειν, ἐπείπερ ἡ ὑπεροχὴ δοκεῖ μηνύειν ἀρετήν, al. loc., cf. Vahlen. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie zu Wien. Philos.-histor. Classe vol. 38. pag.

*) Cf. Hartung. 1. 1. I. 400, 401.

**) v. Klotz. l. l. pag. 417—450. Bäumlein. Untersuchungen über griech. Partikeln. pag. 190, 191.

89. Cum nonnullis particulis ἀλλά conjunctum invenitur. Sic ἀλλὰ μήν vid. pag. 8 sqq. ἀλλ' ἄρα vid. quae de particula ἄρα infra afferam. ἀλλὰ γάρ*): Polit. 1261. a. 36, 1275. b. 13 (ubi verbum interponitur), 1282. b. 8, 1323. b. 36. Metaph. 989. b. 21. Phys. 253. a. 20. ἀλλ' οὖν**) raro adhibetur: Metaph. 1050. a. 2, Phys. 214. a. 6; Poet. 1461. a. 1 Bonitzius, cf. Aristotelische Studien. I. 99, scripsit ἀλλ' οὖν pro ἀλλ' οὐ, quod vulgo legitur. In libris pseudoaristoteleis ἀλλ' οὖν nonnullis locis post enuntiationem conditionalem in usum venit***). Ethic. Eudem. 1216. b. 1: κἂν εἰ μὴ πάντες εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλ' οὖν οἱ λόγοι ἄξιοι, Magn. Moral. 1207. b. 13: ὥστ' εἰ καὶ ἡ τοιαύτη ἐστὶν εὐτυχία, ἀλλ' οὖν πρός γε τὴν εὐδαιμονίαν ἡ τοιαύτη ἂν εἴη εὐτυχία οἰκειοτέρα. de mundo 397. b. 12. Locutiones οὐ μέντοι ἀλλά et οὐ γὰρ ἀλλά apud Aristotelem non inveniuntur, contra Magn. Moral. 1209. a. 15 οὐ γὰρ ἀλλά adhibetur; de οὐ μὴν ἀλλά v. pag. 9. ἀλλ' ἤ, de quibus particulis accuratissime Bäumleinius, cf. Griechische Partikeln p. 1—7, disputat, saepius in omnibus scriptis usurpatur. Metaph. 981. a. 18 πλὴν ἀλλ' ἤ vulgo legitur: οὐ γὰρ ἄνθρωπος ὑγιάζει ὁ ἰατρεύων, πλὴν ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός, quem locum explicare studuit Klotzius l. l. pag. 50 et 725. Sed cum neque ullo alio loco ea ut ita dicam tautologia inveniatur neque πλήν in cod. A^b D^b H^b insit, non dubito quin Brandisius rectissime πλήν omiserit. Videtur autem in libris Aristoteleis saepius factum esse, ut particula quaedam ad aliam explicandam adscripta falso in textum irrepserit, ita ut duae quae idem significant in codicibus insint. Occasione oblata affero post πλήν paucis locis per pleonasmum quendam negationem poni, ubi supervacanea est. Cf. Eth. 1124. b. 30: διὸ καὶ ἀληθευτικός, πλὴν ὅσα μὴ δι' εἰρωνείαν, de anima 406. b. 8: οὐ δεῖ δὲ ᾧ τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖσθαι ἐν τῇ οὐσίᾳ, τοῦθ' ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι, πλὴν εἰ μὴ

*) Hermann. Vigor. edit. IV. pag. 810.

**) v. Hartung. l. l. II. pag. 20.

***) Apud Theophrastum οὐ μὴν ἀλλ' οὖν invenitur hist. plant. I. 9. 1: ἔνια δ' εὐθὺς σχίζεται οἷον ἡ μηλέα· τὰ δὲ πολύκλαδα καὶ μείζω τὸν ὄγκον ἔχει τὸν ἄνω καθάπερ ῥόα. οὐ μὴν ἀλλ' οὖν μέγιστά γε συμβάλλεται πρὸς ἕκαστον ἡ ἀγωγὴ καὶ ὁ τόπος καὶ ἡ τροφή.

κατὰ συμβεβηκός (neque vero μή in optimo codice E inest), cf. Devarii lib. de Graecae linguae particulis ed. Klotz. pag. 189, 190.

De particulis μέντοι et καίτοι primum moneo, singula scripta eodem fere modo atque in particula μήν adhibenda mire inter se distare. Cum enim et μέντοι et καίτοι in Metaphysicis, Physicis, Politicis saepissime usurpentur, multo rarius in ceteris inveniuntur, maxime in Rhetoricis; in Metaphysicis enim μέντοι septies et tricies, καίτοι quater et quinquagies reperitur, in Rhetoricis *) μέντοι quater, καίτοι quinquies. Videntur igitur eae particulae atque etiam μήν magis ad dicendi rationem in libris Metaphysicis et Physicis (ad quos l. Politici multo proprius accedunt quam ad cetera scripta) adhibitam quadrare quam ad ceteros libros. Tum dicendum est de particula γέ post μέντοι et καίτοι usurpata. Neque enim quod de collocatione ejus particulae post verbum μήν vidimus, cf. pag. 9, etiam ad καίτοι et μέντοι pertinet. Nam haud raro duo verba interponuntur, etiam articulus cum substantivo, cf. Metaph. 1033. b. 31, Phys. 246. a. 8, quin etiam nullo verbo interposito γέ sequi potest **). Sed quid quoque loco scribendum sit haud facile est dijudicatu, quia codices valde inter se dissentiunt, cum saepius et alii γέ habeant alii omittant et alii aliter collocata verba praebeant. Loci, quibus optimi codices γέ habent, hi sunt: καίτοι-γέ uno vel duobus verbis interpositis: Ethic. 1132. b. 25 (γέ omittit L[b]), 1134. b. 28, 1144. a. 16, 1181. b. 3; Polit. 1261. b. 9, 1264. a. 13, 1270. b. 39, 1271. a. 16; de anim. 410. b. 20 (καίτοιγε X); Metaph. 981. b. 10, 988. a. 1 (καίτοιγε T), 1010. a. 17, 1010. a. 35 (καίτοιγε EST), 1089. b. 27; Phys. 224. a. 5, 226. a. 34. μέντοι-γέ: Metaph. 1026. a. 11, 1033. b. 31;

---

*) De dicendi ratione, quae in Rhetoricis invenitur, cum hoc loco disserere longum sit, accuratius dicam sub finem hujus opusculi.

**) Differunt scriptores ea re, cum alii γέ post μέντοι et καίτοι non adhibeant nisi verbo interposito, ex quibus affero Thucydidem, cf. Krüger. ad Thucyd. l. I. 3. 2, alii eam legem non sequantur, velut Plato, cf. Ast. lexic. Plat. II. 304, et Xenophon, cf. Klotz. annot. ad Devar. pag. 654, 655.

Phys. 246. a. 8 (I d γέ omittunt). Contra καίτοι γε nullo verbo interposito: Metaph. 1008. b. 23 (καίτοι-γέ cod. ES quos secutus est Brandisius), 1061. a. 20, 1092. b. 7 (ubi quamquam T Ab Gb Ib γέ praebent, praeter Bonitzium omnes editores omiserunt); Poet. 1454. a. 21. μέντοιγε: Polit. 1259. a. 29; de anim. 403. a. 14 (VW γέ omittunt, X μέντοι-γέ); Metaph. 987. b. 22; Phys. 200. a. 9 (F omittit γέ), 229. a. 18 (FI omittunt γέ). Modo in deterioribus codicibus γέ his locis invenitur: καίτοι-γέ: Met. 1012. b. 4 (γέ om. S Ab Alex.); Phys. 196. b. 4 (γέ om. E). καίτοιγε: de anim. 407. b. 32 (γέ om. E); Metaph. 1021. b. 1 (γέ modo in codice E, qui exiguam in libris Metaphysicis habet fidem, v. Bonitz. praef. ad Metaph. p. XVI), 1063. a. 33 (γέ om. Ab et Alex.). μέντοιγε: Metaph. 987. b. 13 (γέ om. Ab), 1020. a. 25 (γέ modo in cod. Hb), 1025. a. 15 (γέ modo in cod. I). Apparet igitur maxime in codicibus deterioribus γέ post μέντοι et καίτοι nullo verbo interposito inveniri, ita ut librarii ei verborum collocationi indulsisse videantur. Attamen cum satis multis locis in optimis codicibus μέντοιγε et καίτοιγε insit, dubium esse nequit, quin Aristoteles ipse eo modo verba collocaverit.

Particula ἀτάρ, de qua cf. Hartung. l. l. I. 442, 443, Bäumlein. Griechische Partikeln pag. 53, Ast. lexicon Plat. I. 299, apud Aristotelem omnino non invenitur; apud Theophrastum in historia plantarum semel: IX. 20. 3: ὁ δὲ ὀπὸς ἰσχυρότερος αὐτῆς καθαίρει καὶ ἄνω καὶ κάτω· σπέρματι δ' οὐ χρῶνται, γίνεται δὲ καὶ ἄλλοθι μὲν, ἀτὰρ καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ. Quae cum ita sint, manifestum est, quam temere Mullachius de Xenoph. 979. b. 4 e conjectura scripserit ἀτάρ; quod enim ad sententiam confirmandam de Platonis usu affert, neque ad Aristotelem neque ad libros pseudoaristoteleos quidquam valet. Quanta igitur in textu librorum Aristoteleorum emendando opus sit cautione apparet.

Cap. IV.

De particula δή.

De particula δή cum rectissime Krischius, cf. Göttinger gelehrte Anzeigen 1834. pag. 1885, dicat: „Der Gebrauch der Partikel δή fordert in den Schriften des Denkers eine ganz besondere Berücksichtigung, insofern er in seine wissenschaftliche Darstellung tief eingreift", accuratius mihi dicendum esse puto. De origine quidem et prima significatione ejus particulae, de qua re valde dissentiunt grammatici *), non opus est ut dicatur, cum ex Aristotele ipso satis appareat, quali significatione particula apud eum utatur; sed in hac re summa inest difficultas quod δή permultis rationibus inter se diversis usurpatur. Primum enim distinguendum est, utrum δή solum adhibeatur an cum alia particula, sicut καί, οὐδέ, γάρ cet., conjunctum, tum si sine alia particula adhibetur, utrum ad unum tantum verbum referatur an totius enuntiationis rationem afficiat; illud apud Aristotelem satis raro invenitur hoc saepissime.

Uni verbo addita particula δή illius vim urguet: Polit. 1258. b. 40: ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἐνίοις γεγραμμένα περὶ τούτων, οἷον Χάρητι δὴ τῷ Παρίῳ καὶ Ἀπολλοδώρῳ τῷ Λημνίῳ περὶ γεωργίας sqq., cum vero δή nullo loco simili modo usurpatum apud Aristotelem inveniatur, locus videtur corruptus esse; fortasse legendum est: Χάρητί τε. Eth. 1149. a. 34: ὁ μὲν γὰρ λόγος ἢ ἡ φαντασία ὅτι ὕβρις ἢ ὀλιγωρία ἐδήλωσεν, ὁ δ' ὥσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τῷ τοιούτῳ πολεμεῖν χαλεπαίνει δὴ εὐθύς, sed δή codice Kb solo praebetur neque similes loci inveniuntur. Itaque nescio an Krischio assentiendum sit, qui, cf. Jenaische allgemeine Literaturzeitung 1835. N. 231. pag. 415, de hoc loco dicit: „Bekker hat χαλεπαίνει δὴ εὐθύς nach dem Kb gesetzt, wo δή durchaus unstatthaft ist". Hoc solum modo videtur particula δή unius verbi vim augere, ut cum duae notiones particulis τέ καί conjungantur, δή priori membro addatur; cf. Krüger. ad Thucyd.

---

*) Cf. Hartung. Lehre von den Partikeln I. 245, Klotz. l. l. pag. 392 sqq., Heller. Philolog. VIII. 277, 288, 291, Bäumlein. Untersuchungen über griech. Partikeln. pag. 98.

VII. 13. 3. Cf. Metaph. 1045. a. 14—16: τί οὖν ἐστὶν ὁ ποιεῖ ἓν τὸν ἄνθρωπον, καὶ διὰ τί ἓν ἀλλ' οὐ πολλά, οἷον τό τε ζῷον καὶ τὸ δίπουν, ἄλλως τε δὴ καὶ εἰ ἔστιν, ὥσπερ φασίν τινες, αὐτό τι ζῷον καὶ αὐτὸ δίπουν; Pol. 1299. a. 33: μᾶλλον ἄν τις ἀπορήσειε πρὸς ἅπασάν τε δὴ πολιτείαν καὶ δὴ καὶ τὰς μικρὰς πόλεις. Metaph. 983. b. 25.

Sed multo saepius δή totam enuntiationem afficit, quod si fit ea significatio, ex qua apud Aristotelem quidem ceterae omnes derivari possunt, haec est, ut rem vel sententiam, quam scriptor profert, manifestam esse indicet. Cum vero scriptori duae causae sint, quibus quid manifestum est, altera quia jam de eo dixit, altera quia res ita comparata est, ut nemo de ea dubitare possit, ad utrumque illustrandum particula δή usurpatur; cf. Krische. Göttinger gelehrte Anzeigen 1834. pag. 1885: „Da nämlich, wo Aristoteles Sätze die sich entweder auf früheren, namentlich in Schriften anderen Inhalts, gelieferten Auseinandersetzungen gründen, oder mit Nothwendigkeit aus der Consequenz seiner Lehre ergeben, voranstellt, um daran Folgerungen, oder neue Forschungen anzuknüpfen, leitet er mit δή ein, in der Voraussetzung einer allgemeinen Zustimmung". Pauca exempla attulisse satis erit: Ethic. 1130. b. 8: ὅτι μὲν οὖν εἰσὶ δικαιοσύναι πλείους, καὶ ὅτι ἔστι τις καὶ ἑτέρα παρὰ τὴν ὅλην ἀρετήν, δῆλον· τίς δὲ καὶ ὁποία τις ληπτέον. διώρισται δὴ τὸ ἄδικον τό τε παράνομον καὶ τὸ ἄνισον, τὸ δὲ δίκαιον τό τε νόμιμον καὶ τὸ ἴσον (dixerunt de eo loco Spengel. Münchener gelehrte Anzeigen vol. 34 pag. 445 sqq. et M. Vermehren. Aristotelische Schriftstellen untersucht pg. 39 sqq.); Metaph. 1064. b. 32, cum antecedant verba: ὅτι δ' οὐδ' ἐνδεχόμενόν ἐστιν εἶναι τοῦ συμβεβηκότος ἐπιστήμην, φανερὸν ἔσται πειραθεῖσιν ἰδεῖν τί ποτ' ἐστὶ τὸ συμβεβηκός, quasi fundamentum eorum quae sequuntur aliquid praemittit, quod apud omnes constat: παν δή φαμεν εἶναι τὸ μὲν ἀεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης (ἀνάγκης δ' οὐ τῆς κατὰ τὸ βίαιον λεγομένης, ἀλλ' ᾗ χρώμεθα ἐν τοῖς κατὰ τὰς ἀποδείξεις), τὸ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τὸ δ' οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὔτ' ἀεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης ἀλλ' ὅπως ἔτυχεν. Prorsus simili modo δή usurpatur Phys. 234. a. 5: ἀνάγκη δὴ τὸ αὐτὸ εἶναι τὸ νῦν τὸ ἔσχατον ἀμφοτέρων τῶν χρόνων. Huc etiam

δή post interrogationem adhibitum pertinet; cf. Metaph. 1053. b. 33: *ἀλλὰ τίνων; δῆλον δὴ ὅτι χρωμάτων.* Phys. 229. b. 29: *ἀλλὰ τοῦτο νῦν λέγεται ἁπλῶς· πότερον γὰρ τῇ ἐνταυθοῖ μονῇ ἡ ἐκ τούτου ἢ ἡ εἰς τοῦτο κίνησις ἀντίκειται; δῆλον δὴ ὅτι, ἐπεὶ ἐν δυσὶν ἡ κίνησις ὑποκειμένοις, τῇ μὲν ἐκ τούτου εἰς τὸ ἐναντίον ἡ ἐν τούτῳ μονή, τῇ δ' ἐκ τοὐναντίου εἰς τοῦτο ἡ ἐν τῷ ἐναντίῳ.* (*δηλαδή* conjunctum *) ab Aristotele non adhibetur).

Ubi vero ea proxime antecedunt ex quibus apparet, enuntiationem, in qua δή positum est, manifestam esse, elucet quam facile δή talem vim accipere possit, ut illa comprehendere videatur. Cf. Pol. 1255. a. 4—9: *διχῶς γὰρ λέγεται τὸ δουλεύειν καὶ ὁ δοῦλος. ἔστι γάρ τις καὶ κατὰ νόμον δοῦλος καὶ δουλεύων· ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν, ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασιν. τοῦτο δὴ τὸ δίκαιον πολλοὶ τῶν ἐν τοῖς νόμοις ὥσπερ ῥήτορα γράφονται παρανόμων* sqq. Pol. 1329. b. 7—15: *τὰ δὲ περὶ τὴν Ἰταλίαν πολλῷ παλαιότερα τούτων. φασὶ γὰρ οἱ λόγιοι τῶν ἐκεῖ κατοικούντων Ἰταλόν τινα γενέσθαι βασιλέα τῆς Οἰνωτρίας, ἀφ' οὗ τό τε ὄνομα μεταβαλόντας Ἰταλοὺς ἀντ' Οἰνωτρῶν κληθῆναι καὶ τὴν ἀκτὴν ταύτην τῆς Εὐρώπης Ἰταλίαν τοὔνομα λαβεῖν, ὅση τετύχηκεν ἐντὸς οὖσα του κόλπου τοῦ Σκυλλητικοῦ καὶ τοῦ Λαμητικοῦ· ἀπέχει γὰρ* (de hoc *γάρ* v. Klotz. ann. ad Devar. 238, 239) *ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων ὁδὸν ἡμισείας ἡμέρας. τοῦτον δὴ λέγουσι τὸν Ἰταλὸν νομάδας τοὺς Οἰνωτροὺς ὄντας ποιῆσαι γεωργούς* sqq. Simili modo δή saepius post *οὕτω, ὁμοίως, τοιοῦτος* invenitur, v. Krische. Jenaische allg. Lit. 1835. N. 231. pag. 414—16. Cf. Ethic. 1106. b. 5, 1120. a. 3; Phys. 266. a. 19. Quamquam autem *οὕτω δή* et *ὁμοίως δή* (atque *οὕτω δὴ καί* et *ὁμοίως δὴ καί*) ab *οὕτω δέ* et *ὁμοίως δέ* (atque *οὕτω δὲ καί* et *ὁμοίως δὲ καί*) ita differunt, ut illud aliquid comprehendi **), hoc novi aliquid quod simile sit afferri indicet, tamen rectissime Bonitzius in l. Aristotelische Studien I. 82 ad locum de Xen. pag. 977. b. 8

---

*) Cf. Hartung. l. l. I. 286.

**) Simili modo invenitur: *ὁμοίως τοίνυν καί*: Polit. 1276. b. 28, 1287. a. 16; Phys. 217. a. 31; *ὁμοίως οὖν καί*: Magn. Moral. 1211. a. 30.

hoc dicit: „es ist eben so wohl möglich, dass durch die einleitende Partikel die zusammenfassende Folgerung aus dem Vorhergehenden (*τὸ τοιοῦτο*) betont wird (*δή*), als dass durch sie der Uebergang bezeichnet wird (*δέ*) zu dem nun auszusprechenden neuen Satze.“ Talibus igitur locis auctoritas optimorum codicum sequenda est; neque vero in omnibus scriptis ii codices, qui in universum videntur optimi esse, etiam in ea re eadem sunt praestantia, sic, ut exemplum afferam, in Ethicis Nicomacheis ubicunque agitur, utrum *δή* an *δέ* scribendum sit, codex M^b ceteris omnibus praeferendus est. Eadem fere significatione *δή* utitur ea quae in eodem enuntiato antecedunt comprehendi indicans; cf. Metaph. 1005. b. 17—23: *ὅτι μὲν οὖν ἡ τοιαύτη πασων βεβαιοτάτη ἀρχή, δῆλον· τίς δ' ἔστιν αὕτη, μετὰ ταῦτα λέγωμεν. τὸ γὰρ αὐτὸ ἅμα ὑπάρχειν τε καὶ μὴ ὑπάρχειν ἀδύνατον τῷ αὐτῷ καὶ κατὰ τὸ αὐτό (καὶ ὅσα ἄλλα προςδιορισαίμεθ' ἄν, ἔστω προςδιωρισμένα πρὸς τὰς λογικὰς δυσχερείας) αὕτη δὴ πασων ἐστὶ βεβαιοτάτη τῶν ἀρχῶν.* Pol. 1334. b. 5: *πῶς δὲ καὶ διὰ τίνων ἔσται, τοῦτο δὴ θεωρητέον.* Phys. 226. a. 11: *ὥσπερ τὸ ἀλλοιωτὸν ἢ σῶμα ἢ ψυχή, οὕτω δὴ τὸ γινόμενον κίνησις ἢ γένεσις* *).

Saepius autem *δή* ita usurpatur, ut conclusionem significet, neque quidquam in ea re inest quod offendit, cum id, quod ex iis quae proxime antecedunt clarum est, saepissime ex iis efficiatur. Cf. Ethic. 1110. a. 15—18: *πράττει δ' ἑκών. καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῦ κινεῖν τὰ ὀργανικὰ μέρη ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἐν αὐτῷ ἐστίν· ὧν δ' ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχή, ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ*

---

*) Scriptores latini eodem modo „igitur“ adhibent; cf. Lucreti de rerum natura l. IV. v. 513—521:

denique ut in fabrica, si pravast regula prima,
normaque si fallax rectis regionibus exit,
et libella aliqua si ex parti claudicat hilum,
omnia mendose fieri atque obstipa necesse est
prava cubantia prona supina atque absona tecta,
iam ruere ut quaedam videantur velle, ruantque
prodita iudiciis fallacibus omnia primis,
sic igitur ratio tibi rerum prava necessest
falsaque sit, falsis quae cumque ab sensibus ortast.

πράττειν καὶ μή. ἑκούσια δὴ τὰ τοιαῦτα. Ethic. 1159. a. 17: οὐ δι' αὐτὸ δ' ἐοίκασιν αἱρεῖσθαι τὴν τιμήν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· χαίρουσι γὰρ οἱ μὲν πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις τιμώμενοι διὰ τὴν ἐλπίδα· οἴονται γὰρ τεύξεσθαι παρ' αὐτῶν, ἄν του δέωνται· ὡς δὴ σημείῳ τῆς εὐπαθείας χαίρουσι τῇ τιμῇ. οἱ δ' ὑπὸ τῶν ἐπιεικῶν καὶ εἰδότων ὀρεγόμενοι τιμῆς βεβαιῶσαι τὴν οἰκείαν δόξαν ἐφίενται περὶ αὐτῶν· χαίρουσι δὴ ὅτι εἰσὶν ἀγαθοί, πιστεύοντες τῇ τῶν λεγόντων κρίσει. Eodem modo saepissime δή id comprehendit, quod ex inquisitione quadam longiore efficitur *). Cf. Ethic. 1110. b. 15: ἔοικε δὴ τὸ βίαιον εἶναι οὗ ἔξωθεν ἡ ἀρχή, μηδὲν συμβαλλομένου τοῦ βιασθέντος. Ethic. 1179. a. 17; Metaph. 1069. b. 32.

Haud raro in iisdem locutionibus δή, ἄρα, τοίνυν, οὖν adhibentur, sic cum de pluribus rebus dixerit, ad postremam transiturus fere promiscue iis particulis utitur. Cf. λείπεται δή: Ethic. 1098. a. 3; Phys. 229. a. 27, 240. b. 28; Pol. 1281. b. 31 al.; λείπεται τοίνυν: Phys. 201. b. 35; Pol. 1284. b. 32, 1329. a. 13, 1338. a. 21 al.; λείπεται οὖν: Phys. 232. b. 18 al. Ut indicet, aliquid ex causis quibusdam manifestum esse, adhibet (pauca exempla e multis affero): φανερὸν δή: Eth. 1151. a. 27, Pol. 1334. b. 12, Metaph. 1033. b. 16, 1043. a. 12, 26; Phys. 200. a. 30 al.; δῆλον δή: Metaph. 1068. a. 27 al.; φανερὸν τοίνυν: Pol. 1259. b. 18, 1260. a. 2, b. 3, 1261. b. 6, 1279. a. 17, 1280. b. 29, 1286. a. 14, 1290. a. 5, 1327. b. 36, 1341. a. 5 al.; δῆλον τοίνυν: Pol. 1260. a. 7, 1326. b. 23 al.; δῆλον ἄρα: Pol. 1295. b. 35, 1325. a. 5; Metaph. 1051. a. 17, Phys. 197. a. 5. Occasione oblata addo, in Ethicis Nicom. inveniri: εἴτε δή—εἴτε 1114. b. 16, 1172. a. 13; εἴτε τοίνυν—εἴτε 1165. a. 13; εἴτε οὖν—εἴτε 1176. a. 26. Etiam in apodosi, maxime post ἐπεί et εἰ, δή prorsus eodem modo atque ἄρα et τοίνυν (τοίνυν rarius) adhiberi optime Bonitzius demonstravit, v. exempla, quae ille collegit, Aristotelische

*) Cf. Schwegler edit. Metaphys. IV. pag. 20: „Ungemein häufig steht δή bei Arist. in logisch recapitulirender Bedeutung, wenn eine längere Beweisführung abgeschlossen und im Resultat zusammengefasst wird."

Studien II et III. pag. 25, 29, 30, 33, 64, ut de ea re quidquam addere non opus sit. Sed hoc videtur monendum esse, particulam δή vi consecutiva in aliis libris saepissime, in aliis satis raro uti. Saepissime enim ita adhibetur in Ethicorum libris VIII. IX. X, rarius in III et IV, nonnullis tantum locis in I. II. V. VI. VII; Metaphysica, Physica, libri de anima quasi in medio posita sunt inter postremos Ethicorum libros et Rhetorica, Poetica, Politica, ubi rarissime δή eam significationem habet. Quae cum ita sint in his scriptis aut aliam particulam locum particulae δή obtinere opus est aut totam dicendi rationem aliam esse, illud factum est in Politicis, ubi τοίνυν saepissime invenitur, hoc in Rhetoricis, de quibus infra dicam, de Poeticis quidquam contendere propter parvum libri ambitum haud ausus sim.

Pauca addenda sunt de δή cum imperativo, in enuntiatione interrogativa, post relativum adhibito. Δή cum imperativo non ea uti posse significatione apparet quam apud Atticos habet, ut usurpetur, si quis cum vi ad rem quandam perficiendam admonetur. Quem enim putas ab Aristotele admoneri? Itaque imperativus cum vigore quodam pro indicativo positus est atque δή ita explicandum, ut rem quasi manifestam nostris oculis subjiciat. Maxime in Rhetoricis δή ita ad eas notiones definiendas usurpatur quibus tota inquisitio quae sequitur ut ita dicam nititur. Cf. 1368. b. 6: διορισάμενοι οὖν τὸ ἀδικεῖν λέγωμεν ἑξῆς· ἔστω δὴ τὸ ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἑκόντα παρὰ τὸν νόμον, 1355. b. 26, 1360. b. 14, 1362. a. 21, 1363. b. 8, 1378. a. 31, 1380. a. 7, b. 35, 1382. a. 21, 1383. b. 13, 1385. a. 17, b. 13. Rarius ille usus in ceteris scriptis invenitur; sed nonnullis locis, maxime Physicorum, δή cum imperativo usurpatur, ubi scriptor ad sententiam, quam ante protulit, illustrandam exemplum ipse fingit. Phys. 266. a. 10—16: Ὅτι δὲ τοῦτ' ἀμερὲς ἀναγκαῖον εἶναι καὶ μηδὲν ἔχειν μέγεθος, νῦν λέγωμεν, πρῶτον περὶ τῶν προτέρων αὐτοῦ διορίσαντες. τούτων δ' ἓν μέν ἐστιν ὅτι οὐχ οἷόντε οὐδὲν πεπερασμένον κινεῖν ἄπειρον χρόνον. τρία γάρ ἐστι, τὸ κινοῦν, τὸ κινούμενον, τὸ ἐν ᾧ τρίτον ὁ χρόνος. ταῦτα δὲ ἢ πάντα ἄπειρα ἢ

πάντα πεπερασμένα ἢ ἔνια, οἷον τὰ δύο ἢ τὸ ἕν. ἔστω δὴ τὸ Α τὸ κινοῦν, τὸ δὲ κινούμενον Β χρόνος ἄπειρος ἐφ' οὗ Γ.

In interrogationibus et rectis et obliquis δή eodem modo atque a ceteris scriptoribus etiam ab Aristotele adhibetur. Sic invenitur in interrogatione recta: δή solum: Ethic. 1096. b. 26, Metaphys. 1001. b. 17, 1037. b. 13; δήποτε: Polit. 1280. b. 24, de anim. 408. a. 25, Metaph. 1092. b. 3; οὖν δήποτε: Ethic. 1097. b. 38 *), de anim. 411. b. 6. In interrogatione obliqua: δή solum: Ethic. 1111. a. 4, 1133. a. 22, 1142. a. 17; δήποτε: Metaph. 1000. a. 20, Phys. 260. a. 12.

Δή post relativum positum aut totam periodum cum iis quae antecedunt conjungit, ut non proprie ad relativum pertineat, ,,welcher also", aut vim relativi tantum urguet „welcher eben" „welcher gerade", v. Krüger. Griechische Sprachlehre. 25. 9. 2. Illud, ut exemplum afferam, invenitur: Rhetor. 1361. b. 35—38: πολυφιλία δὲ καὶ χρηστοφιλία οὐκ ἄδηλα τοῦ φίλου ὡρισμένου, ὅτι ἐστὶν ὁ τοιοῦτος φίλος ὅστις ἃ οἴεται ἀγαθὰ εἶναι ἐκείνῳ, πρακτικός ἐστιν αὐτῶν δι' ἐκεῖνον. ᾧ δὴ πολλοὶ τοιοῦτοι, πολύφιλος. ᾧ δὲ καὶ ἐπιεικεῖς ἄνδρες, χρηστόφιλος. δή relativum solum afficiens haud saepe ab Aristotele adhibetur, cf. Ethic. 1158. a. 10: φίλοι δ' οὐ πάνυ εἰσὶ διὰ τὸ μὴ συνημερεύειν μηδὲ χαίρειν ἀλλήλοις, ἃ δὴ μάλιστ' εἶναι δοκεῖ φιλικά. Metaph. 986. a. 13, 1000. b. 9, 1032. a. 19, de anima 403. b. 18, Pol. 1278. b. 38, 1295. b. 37. Multo saepius apud Theophrastum invenitur, collegi enim ex hist. plant. hos locos: I. 2. 3, III. 4. 1, 4. 3, 7. 2, 7. 3, 12. 1, 18. 4, 18. 6, 18. 8, IV. 4. 1, 4. 4, 6. 2, 11. 11, 12. 1, 14. 3, 16. 1, V. 1. 1, 5. 4, 9. 5, VI. 1. 3, 3. 4, VIII. 8. 1, IX. 1. 1, 15. 2, 15. 3, 19. 2 (ubi Wimmeri lectio a Schneidero valde differt). Huc ii loci minime pertinent, ubi δή pronominibus relativis, maxime ὅστις, additum indefiniti notionem efficit, cf. Heller. Philolog. VIII. p. 305. Inveniuntur autem solum in Ethicis et Metaphysicis tales loci, cf. ὁστισδήποτε: Eth. 1126. a. 4, 1144. a. 33, 1162. b. 32, Metaph. 1033. b. 5; ὁσδήποτε: Ethic. 1164. a. 25,

---

*) Hoc loco δή et ποτέ longo intervallo sejunguntur: τί οὖν δή τοῦτ' ἂν εἴη ποτέ.

1167. a. 35, Metaph. 1090. a. 6; *οἱονδήποτε*: Ethic. 1114. b. 17; *ὁπωςδήποτε*: Ethic. 1114. b. 14, 16. Cum igitur apud Aristotelem semper *ποτέ* particulam *δή* sequatur, dissentiunt libri subditicii, cf. de Xenoph. 976. a. 24: *εἰ δὲ ἅπαν ὕδωρ ἢ ἅπαν γῆ ἢ ὁτιδὴ τὸ ὂν τοῦτ' ἐστίν* cet., 976. b. 1: *εἰ γάρ ἐστιν ὕδωρ ἅπαν ἢ πῦρ ἢ ὁτιδὴ ἄλλο τοιοῦτον*.

Jam vertamus ad *δή* cum aliis particulis conjunctum. Particulae *καὶ δή* conjunctae, antequam quid significent dicam, monendum est, Aristotelem certam hanc legem sibi constituisse, ut *δή* post *καί* nullo verbo interposito non collocaret nisi alterum *καί* sequeretur, ita ut aut *καὶ δὴ καί* aut *καὶ-δή*, nullo vero loco *καὶ δή* diceret *). In scriptis subditiciis autem nonnullis locis invenitur *καὶ δή* nullo verbo interposito; cf. Magna Moralia 1187. b. 24, 1191. b. 8, 1208. a. 32; etiam Theophrastus ita verba collocat, cf. histor. plant. VI. 3. 3. Sed Eth. Eud. 1229. b. 2, ubi *καὶ δή* vulgo legitur, cum dicendi ratio in eo scripto adhibita ab Aristotele fere non distet atque codex P^b *καὶ δὴ καί* praebeat, *καί* inserendum esse puto. Apud Aristotelem autem, ut ad eum redeam, *καὶ δὴ καί* haud saepe invenitur, cf Metaph. 1028. b. 2, 1053. a. 8, de anima 432. b. 7, Poet. 1460. a. 5, Pol. 1299. a. 34, contra *καί-δή* permultis locis. Ita vero post *καί* usurpatum *δή* vulgo indicat, id quod particula *καί* additur manifestum esse, et maxime quidem philosophus illa dicendi ratione utitur, si re quadam pertractata significare vult, idem quod de ea etiam de alia vel in universum valere. Sic, ut locos colligam ex libris Metaphysicis, dicitur: *καὶ τρόπον δὴ παραπλήσιον* 1016. a. 27; *καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον* 1028. b. 24, 1065. a. 17; *καὶ καθ' ἑκάστην δὴ τῶν κατηγοριῶν ὁμοίως* 1070. a. 34; *καὶ καθ' ἕκαστον δὴ ὁμοίως* 1035. b. 19; *καὶ ὅσοι δὴ ἄλλοι* 1026. b. 20; *καὶ τὰς ἄλλας δὴ κατηγορίας* 1089. a. 8; *καὶ τὰ ἄλλα δὴ ὁμοίως ἅπαντα* 1089. a. 10; *καὶ τἄλλα δὴ ὅσα* sqq. 1093. b. 15; *καὶ ὅλως δή* 1045. a. 19. Praeterea *καί-δή* (simili modo atque *καί-ἄρα*) indicat, rem quae additur ex iis quae antecedunt sequi. Cf. Ethic. 1120. a. 6: *ὧν δ' ἐστὶ χρεία*,

---

*) De discrimine quod vulgo inter *καί-δή* et *καὶ δή* intercedere grammatici statuunt cf. Krüger. Griechische Sprachlehre I. 69. 17. 5.

ἔστι τούτοις χρῆσθαι καὶ εὖ καὶ κακῶς· ὁ πλοῦτος δ'ἐστὶ τῶν χρησίμων· ἑκάστῳ δ'ἄριστα χρῆται ὁ ἔχων τὴν περὶ τοῦτο ἀρετήν· καὶ πλούτῳ δὴ χρήσεται ἄριστα ὁ ἔχων τὴν περὶ τὰ χρήματα ἀρετήν. 1163. b. 18—22: διὸ κἂν δόξειεν οὐκ ἐξεῖναι υἱῷ πατέρα ἀπείπασθαι, πατρὶ δ'υἱόν· ὀφείλοντα γὰρ ἀποδοτέον, οὐθὲν δὲ ποιήσας ἄξιον τῶν ὑπηργμένων δέδρακεν, ὥστ' ἀεὶ ὀφείλει. οἷς δ' ὀφείλεται,. ἐξουσία ἀφεῖναι καὶ τῷ πατρὶ δή. Neque vero in omnibus scriptis καί-δή pari numero adhibetur, sed quod de δή particula conclusiva pag. 42 vidimus huc quoque pertinet*), nisi quod in Politicis καί-δή multo saepius in usum venit quam in Rhetoricis (ubi his tantum locis invenitur: 1364. a. 14, 1381. a. 8) et Poeticis.

Particulis καί-δή opponi possunt οὐδὲ δή, cf. Fritzsche. ad Eth. 1166. b. 17. Ut de collocatione primum dicam, non tam constans quam apud καί-δή usus est, vulgo enim cum nullum verbum interponatur, hi loci aliter comparati sunt: Metaph. 1044. b. 8, 1058. b. 12, Ethic. 1156. b. 28. Particula δή autem vulgo nihil aliud nisi vim verbi οὐδέ auget, quam ob rem οὐδὲ δὴ maxime in usu est si tales sententiae proferuntur, quae quin falsae sint dubitari nequit. Cf. Phys. 225. b. 10—14: Κατ' οὐσίαν δ'οὐκ ἔστι κίνησις διὰ τὸ μηδὲν εἶναι οὐσίᾳ τῶν ὄντων ἐναντίον. οὐδὲ δὴ τῷ πρός τι· ἐνδέχεται γὰρ θατέρου μεταβάλλοντος ἀληθεύεσθαι θάτερον μηδὲν μεταβάλλον, ωστε κατὰ συμβεβηκὸς ἡ κίνησις αὐτῶν. οὐδὲ δὴ ποιοῦντος καὶ πάσχοντος cet.. οὐδὲ δή ita usurpatum idem fere valere atque particulas ἀλλὰ μὴν οὐδέ hoc Ethicorum loco demonstratur 1142. a. 32—b. 6: δεῖ δὲ λαβεῖν καὶ περὶ εὐβουλίας τί ἐστιν, πότερον ἐπιστήμη τις ἢ δόξα ἢ εὐστοχία ἢ ἄλλο τι γένος. ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ζητοῦσι περὶ ὧν ἴσασιν, ἡ δ' εὐβουλία βουλή τις. ὁ δὲ βουλευόμενος ζητεῖ καὶ λογίζεται. ἀλλὰ μὴν οὐδ' εὐστοχία· ἄνευ τε γὰρ λόγου καὶ ταχύ τι ἡ εὐστοχία, βουλεύονται δὲ πολὺν χρόνον, καὶ φασὶ πράττειν μὲν δεῖν ταχὺ τὰ βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως. ἔτι ἡ ἀγχίνοια ἕτερον καὶ ἡ εὐβουλία· ἔστι δ'εὐστοχία τις ἡ ἀγχίνοια.

---

*) Hoc tantum moneo, libros Physicos ita inter se distare, ut in libro quarto καί-δή saepissime inveniatur, in ceteris omnibus raro.

οὐδὲ δὴ δόξα ἡ εὐβουλία οὐδεμία. Rhetor. 1359. a. 34, de anim. 435. a. 20. De anima 426. b. 17, ubi *οὔτε δή* codicibus traditur, cum alterum membrum si quid video non sequatur, *οὐδὲ δή* autem loco bene conveniat, fortasse ita legendum est. Nonnullis locis *δή* post *οὐδέ* usurpatum consecutionem indicat, cf. Ethic. 1159. a. 8: *οὐδὲ γὰρ ἔτι φίλοι ἔσονται αὐτοῖς, οὐδὲ δη ἀγαθά· οἱ γὰρ φίλοι ἀγαθά* (Fritzschius *τἀγαθά*, sed v. Rassow. Weimarer Jahresbericht. 1862. pag. 29). In universum autem *οὐδὲ δή* saepius in Ethicis, maxime in libris postremis, Metaphysicis, Physicis invenitur, in ceteris scriptis multo rarius in usu est.

Jam brevius dicamus, quibuscum aliis particulis *δή* conjungatur. *Δὲ δή* secundum usum vulgarem Aristoteles ita adhibet, ut *δή* manifesto fere (sed lenior vis est particulae *δή*) significans oppositionem urgueat; id quod maxime post *εἰ* fit. Cf. Ethic. 1113. a. 17—22: *συμβαίνει δὲ τοῖς μὲν τὸ βουλητὸν τἀγαθὸν λέγουσι μὴ εἶναι βουλητὸν ὃ βούλεται ὁ μὴ ὀρθῶς αἱρούμενος (εἰ γὰρ ἔσται βουλητόν, καὶ ἀγαθόν· ἦν δ' εἰ οὕτως ἔτυχε, κακόν), τοῖς δ' αὖ τὸ φαινόμενον ἀγαθὸν τὸ βουλητὸν λέγουσι μὴ εἶναι φύσει βουλητόν, ἀλλ' ἑκάστῳ τὸ δοκοῦν· ἄλλο δ' ἄλλῳ φαίνεται, καὶ εἰ οὕτως ἔτυχε, τἀναντία. εἰ δὲ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἆρα φατέον* sqq..

Μὲν δή diverso modo usurpatur, saepissime quidem ita, ut inquisitione quadam finita omnia quae antecedunt comprehendat; quo facto particula *δέ* ad novam res transitur; cf. Phys. 191. b. 27: *εἷς μὲν δὴ τρόπος οὗτος, ἄλλος δ' ὅτι ἐνδέχεται ταὐτὰ λέγειν κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν,* 216. b. 11; simili modo *μὲν οὖν* adhibetur, cf. Krüger. Griechische Sprachlehre §. 69. 35. 3 atque *μὲν τοίνυν*, maxime in Politicis et Physicis, sic ut exempla nonnulla afferam: Pol. 1256. b. 37, 1261. b. 27, 1281. a. 27, 1329. a. 34, 1332. b. 8. Praeterea *μὲν δή* haud paucis locis usurpatur, ubi philosophus de compluribus rebus dicturus eam, quae primo loco ponitur, premere vult, cf. Phys. 204. a. 2: *πρῶτον οὖν διοριστέον ποσαχῶς λέγεται τὸ ἄπειρον. ἕνα μὲν δὴ τρόπον τὸ ἀδύνατον διελθεῖν τῷ μὴ πεφυκέναι διιέναι, ὥσπερ ἡ φωνὴ ἀόρατος.* Metaph. 1036. a. 16, Ethic. 1142. a. 34, 1171. a. 21 (cf. Fritzsche. ad h. l.). Duobus locis falso

alia particula addita est: de anima 431. b. 28—29: ἀνάγκη δ' ἢ αὐτὰ ἢ τὰ εἴδη εἶναι. αὐτὰ μὲν γὰρ δὴ οὔ· ubi γάρ ferri nequit, cum non videam, cujus rei causam afferat, atque desit in cod. LVW et pr. E. Ethic. 1154. a. 27: ὥστε λεκτέον διὰ τί φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ αἱρετώτεραι. πρῶτον μὲν οὖν δὴ ὅτι ἐκκρούει τὴν λύπην, πρῶτον μὲν οὖν δή offendit, quia nullo alio loco (nisi in interrogationibus, quarum ratio prorsus alia est) Aristoteles particulis ita cumulatis utitur, sed aut μὲν οὖν, aut μὲν δή adhibet. Cum accedat quod οὖν omittitur a cod. L^b et M^b non dubito, quin legendum sit: πρῶτον μὲν δή. Antequam pergamus videtur addendum esse, usum particularum μὲν δή apud Aristotelem multo artioribus finibus circumscriptum esse quam apud Platonem et alios scriptores. Sic nunquam invenitur καὶ μὲν δή nullo verbo interposito (cf. Krüger. Griechische Sprachlehre I. 69. 35. 1), ἀλλὰ μὲν δή (quod saepissime apud Platonem, cf. Theaet. 143. B, Phaedon 75. A, Gorg. 471. A, 492. E, 506. D; praeterea Ast. lexic. Plat. II. 303), οὐ μὲν δή (cf. Krüger l. l. Ast. l. l.), sed in iis locutionibus non tam particula δή quam μέν aliter adhibetur atque apud Aristotelem fit.

Particulae γὰρ δή conjunctae, quarum utraque eandem quam per se ipsa habet vim retinet, maxime in Metaphysicis, Physicis, Politicis, libris de anima inveniuntur, cf. de anim. 407. a. 5, 10, 411. b. 7, 419. a. 33, 420. b. 32, 425. b. 2, 428. a. 29 (saepissime verbo interposito γέ additur), in ceteris scriptis multo rarius, in Ethicis his tantum locis: 1123. b. 20, 1178. b. 19. καὶ γὰρ δὴ καί v. Phys. 194. a. 15, Pol. 1283. b. 30. ἀλλὰ γὰρ δή, quod apud Platonem saepe (cf. Ast. lexicon Plat. I. 101), apud Theophrastum rarissime (v. histor. pl. II. 8. 3) in usu est, ab Aristotele omnino non adhibetur. Ἀλλὰ δή, cf. Hartung l. l. 266, 289, in Physicis tantum invenitur, cf. 214. a. 28: οὐδεμία δ' ἀνάγκη, εἰ κίνησίς ἐστι, εἶναι κενόν. ὅλως μὲν οὖν πάσης κινήσεως οὐδαμῶς, διὸ καὶ Μέλισσον ἔλαθεν· ἀλλοιοῦσθαι γὰρ τὸ πλῆρες ἐνδέχεται. ἀλλὰ δὴ οὐδὲ τὴν κατὰ τόπον κίνησιν. 237. b. 34: ἀλλὰ δὴ κἂν εἰ μὴ ἰσοταχῶς, διαφέρει οὐθέν opponuntur verbis: ὅτι μὲν οὖν εἴ τι ἰσοταχῶς κινοῖτο, ἀνάγκη τὸ πεπερασμένον ἐν πεπερασμένῳ κινεῖσθαι, δῆλον (vers. 26—28). 249. b. 14: ἀλλὰ δὴ πότερον εἰς τὸ πάθος

δεῖ βλέψαι, ἐὰν ᾖ ταὐτὸν ἢ ὅμοιον, εἰ ἰσοταχεῖς αἱ ἀλλοιώσεις, ἢ εἰς τὸ ἀλλοιούμενον. In libris subditiciis invenitur: Ethic. Eudem. 1227. b. 25 (1244. a. 24 Fritzschius proponit); de Xenophan. 976. b. 19; Magna Moral. 1194. b. 19, 22, 1201. a. 9, 1204. a. 26, 1205. a. 25, 1206. a. 28. Apud Theophrastum quoque in usu est, v. hist. plant. I. 7. 3, 1. 14. 5.

Δή post εἰ (multo rarius post ἐάν) positum indicat, id quod enuntiatione conditionali afferatur, manifestum vel notum esse. Qui usus cum notissimus sit atque saepissime in omnibus scriptis inveniatur, exempla afferre non opus est. Cf. Krische. Göttinger gelehrte Anzeigen 1834. pag. 1885. εἴπερ δή num Aristoteles adhibuerit, dubitari potest, cum uno illo loco ubi invenitur, Pol. 1289. a. 24, quid legendum sit non constet. Verba enim haec sunt: οὐ γὰρ οἷόν τε τοὺς αὐτοὺς νόμους συμφέρειν ταῖς ὀλιγαρχίαις οὐδὲ ταῖς δημοκρατίαις πάσαις, εἴπερ δὴ πλείους καὶ μὴ μία δημοκρατία μηδὲ ὀλιγαρχία μόνον ἐστίν, sed in compluribus codicibus (cf. Stahr. ad. h. l.) πλείω legitur, quod ex πλείους quomodo corrumpi potuerit cum non appareat, Stahrius proposuit: εἴπερ εἴδη πλείω, quae conjectura simillimo loco 1289. b. 13 quodammodo confirmatur: ἡμῖν δὲ πρῶτον μὲν διαιρετέον πόσαι διαφοραὶ τῶν πολιτειῶν, εἴπερ ἔστιν εἴδη πλείονα τῆς τε δημοκρατίας καὶ τῆς ὀλιγαρχίας. In Theophr. histor. plant. εἴπερ δή invenitur VI. 6. 3. Idem quod de εἰ δή valet de ἐπεὶ δή, quod nonnullis locis rectissime pro ἐπειδή vel ἐπεὶ δέ *) restitutum est. Paucis locis δή post ὡς sequente participio adhibetur, v. Poetic. 1455. a. 15 (cf. Vahlen. Sitzungsberichte der K. K. Akademie. Philos.-hist. Classe vol. 38. p. 73, cujus conjecturam Susemihlius recepit), Ethic. 1163. a. 3.

Ex iis quae attuli omnibus fere locis particulam δή explicari posse quamquam confido, nonnullos tamen locos esse non ignarus sum, qui ita a vulgari Aristotelis dicendi usu dissentiant, ut dubitari possit, utrum philosophus ipse ita scripserit an librariorum culpa mendum exortum sit. Cf.

*) Ut unum exemplum afferam cf. Metaph. 1026. b. 2, ubi Bonitzius rectissime ἐπεὶ δή restituit, cum in plerisque codicibus ἐπεὶ δέ legatur, in ET ἐπειδή, apud Alex. ἐπειδὴ οὖν.

Pol. 1264. b. 9, ubi Bekkerus in editione majore scripsit: **τοῦτο δὲ** *στάσεως αἴτιον γίνεται καὶ παρὰ τοῖς μηδὲν ἀξίωμα κεκτημένοις, ἤ πού γε δὴ παρά γε θυμοειδέσι καὶ πολεμικοῖς ἀνδράσιν*, cf. Klotz. annot. ad Dev. 597, in minore ἤπουθεν δή (codices enim inter se dissentiunt). Sed cum neutra lectio ullo alio loco quodammodo simili probetur, nescire me fateor, quid de loco statuendum sit.

Antequam ad aliam transeamus particulam, paucis verbis videtur comprehendendum esse, quem ad modum in particula δή adhibenda Aristoteles ab iis distet, qui ante eum scripserunt. Et quidem hoc discrimen summum esse puto, quod δή apud eum multo saepius ita usurpatur, ut non solum intra enuntiatum, in quo positum est, vim exerceat, sed etiam indicet, quomodo illud cum iis quae antecedunt cohaereat; contra multo rarius ita adhibetur, ut suum tantum enuntiatum afficiat. Quod ut exemplis demonstrem, affero δή apud eum post superlativum, post v. πολύς, post adverbia temporalia (maxime νῦν) nullo loco inveniri, neque γὲ δή neque ἵνα δή in usu esse. Apparet igitur quantum distet Aristoteles a Platone, qui δή omnibus illis rationibus saepissime adhibet. Sed scriptores librorum pseudoaristoteleorum et Theophrastus haud raro redierunt ad usum eorum qui ante Aristotelem scripserunt. Sic ut ex Theophrasto exemplum afferam cf. histor. plant. III. 7. 6: εἰ δέ γε δή, IV. 2. 7: καί-γὲ δή, IV. 4. 5: ὥς γε δή. Postremo repeto quia res videtur gravissima esse, δή in aliis scriptis multo saepius adhiberi quam in aliis: saepissime enim invenitur in Ethicis (de discrimine, quod inter singulos libros intercedit, supra dictum est), sequuntur hoc ordine: Metaphysica, Physica, libri de anima, Politica; multo rarius in Rhetoricis et Poeticis in usu est. Quod quomodo explicandum sit hoc loco perscrutari longum est.

Cap. V.

De particulis conclusivis ἄρα, τοίνυν, ὡς, ὥστε et finalibus ἵνα, ὅπως, ὡς, μή.

Ἄρα *) sine alia particula positum apud Aristotelem vulgo conclusionem indicat, praeterea autem invenitur: ἀλλ' ἄρα: Metaphys. 1033. a. 1; Phys. 248. a. 16. Bonitzius, cf. Aristotelische Studien I. 73, scripsit ἀλλ' ἆρα, particulas ἄρα et ἆρα nonnullis locis inter se commutatas esse rectissime monens. εἰ ἄρα: Metaph. 1015. b. 14, Phys. 260. b. 5. εἰ ἄρα in interrogatione obliqua adhiberi recte Vahlenius, cf. Beiträge zur Aristotelischen Poetik pag. 43, negat, cum iis locis quibus nunc legitur non codicibus tradatur, sed e conjectura scriptum sit. Itaque et Poet. 1449. a. 7 et Met. 995. b. 27 non εἰ ἄρα, sed cum illo ἆρα legendum est. πλὴν εἰ ἄρα: Metaph. 984. b. 3. εἰ μὴ ἄρα, quod „nisi forte" fere significat, cf. Bäumlein. Griechische Partikeln pag. 28, invenitur: Ethic. 1181. b. 11, Metaph. 1056. b. 12; εἴπερ ἄρα: Met. 1044. b. 4, 1087. b. 28; ἐὰν δ' ἄρα: Polit. 1315. a. 10; ὅτι-ἄρα: Poet. 1455. b. 11: ὡς ἄρα: Phys. 240. a. 21. Particulae ἄρα in apodosi positae satis multa exempla vid. apud Bonitzium: Aristotelische Studien II et III. pag. 14, 19, 28, 36, 40. Invenitur autem ἄρα saepissime in Metaphysicis **) (plus octagies, sed ita differunt libri ut raro in prioribus, in posterioribus multo saepius adhibeatur), Physicis (maxime in libro octavo), Ethicis; haud raro in libris de anima et Poeticis (pro hujus libelli ambitu); in Politicis duodecies, in Rhetoricis septies usurpatur. Simili modo scripta subditicia inter se differunt. Saepissime enim ἄρα invenitur in Magnis Moralibus ***), maxime in libro priore:

*) Cf. Heller. Philolog. XIII. pag. 68—121.

**) Klotzius igitur non recte l. l. 173 dicit: „Cum ἄρα non tam apte concludat, in familiari sermone, in dialogis, in liberiore narrandi genere saepe numero usurpatur, multo rarius invenitur in accuratioribus philosophorum conclusionibus."

***) Magnorum Moralium hoc proprium est, quod locutiones nonnullae saepissime repetuntur, quo factum est, ut particulae quaedam saepius quam in ullo Aristotelis libro inveniantur.

1181. b. 24, 26, 1182. a. 1, b. 2, 5, 30, 1183. a. 18, 23, 1184. a. 12, 37. b. 14, 27, 28, 30, 35, 1185. b. 25, 26, 30, 1186. a. 20, 26, 31, 35, b. 23, 24, 1188. a. 9, 10, 22, 29, 32, 35, b. 24, 37, 1189. a. 21, b. 1, 1190. a. 15, 29, 33, b. 14, 18, 32, 1192. a. 6, 32, b. 11, 1193. b. 8, 23, 31, 1195. b. 12, 17, 18, 33, 1196. a. 4, 10, 13, 16, b. 26, 1197. b. 2, 1198. b. 1; in libro altero: 1199. a. 22, 1201. a. 23, 32, 34, b. 29, 1204. a. 1, 1206. a. 23, 1210. a. 4, 1212. a. 25, b. 4, 1213. a. 4. Contra in Rhetoricis ad Alexandrum, Physiognomicis, aliis libris raro adhibetur. Etiam in Theophrasti historia plantarum ἄρα significatione conclusiva rarissime utitur, saepius vero in enuntiationibus conditionalibus locum habet. Sed certae sunt locutiones, in quibus ἄρα ita usurpatur, aut enim dicit: πλὴν εἰ ἄρα: histor. plant. II. 2, 2, IV. 5. 3, 15. 1; aut ἐὰν δ'ἄρα: I. 14. 1; aut εἴ τις ἄρα vel εἴ τινες ἄρα: I. 14. 1, III. 7. 3; aut εἰ μὴ ἄρα: I. 13. 4, IV. 13. 4, VII. 4. 9, IX. 16. 6. Apparet igitur quam certas leges Theophrastus in particulis adhibendis observet.

Sed redeamus ad Aristotelem. In particula τοίνυν (cf. Fritzsche. ad Ethic. Nicom. 1165. a. 10) usurpanda simili fere modo atque in particula ἄρα scripta et Aristotelea et pseudoaristotelea inter se dissentiunt. Saepe enim τοίνυν invenitur in Metaphysicis, Physicis, Politicis (in quibus ἄρα raro in usu est), multo rarius in ceteris. Inter libros subditicios Rhetorica ad Alexand., Physiognomica, alia scripta, in quibus τοίνυν rarissime usurpatur, valde differunt a Magnis Moralibus, ubi simili modo atque ἄρα etiam τοίνυν, maxime in libro priore, saepissime adhibetur: 1182. b. 27, 1183. a. 6, 1184. a. 15, b. 1, 6, 17, 22, 31, 1185. a. 36, 1186. a. 9, 33, b. 4, 1187. b. 4, 16, 1188. a. 38, 1189. a. 31, 1190. b. 21, 1191. b. 34, 1193. b. 19, 1198. b. 2; in libro altero: 1201. b. 33, 1203. a, 14, 1207. a. 18, 1212. b. 31, 1213. a. 30.

Sententiam ut ita dicam secundariam ex iis quae antecedunt sequi particulis ὡς et ὥστε significatur, ὡς vero ea vi apud optimos scriptores Atticos rarissime *) utitur. Idem usus

---

*) Krüger. Griechische Sprachlehre I. §. 65. 3. 4.

est Aristotelis, apud quem hos tantum locos inveni: Pol. 1256. b. 11: *καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν τὰ μὲν συνεκτίκτει τῶν ζῴων τοσαύτην τροφὴν ὡς ἱκανὴν εἶναι μέχρις οὗ ἂν δύνηται αὐτὸ αὑτῷ πορίζειν τὸ γεννηθέν.* 1305. a. 29—32: *ὅπου γὰρ αἱρεταὶ μὲν αἱ ἀρχαί, μὴ ἀπὸ τιμημάτων δέ, αἱρεῖται δ' ὁ δῆμος, δημαγωγοῦντες οἱ σπουδαρχιῶντες εἰς τοῦτο καθιστᾶσιν ὡς κύριον εἶναι τὸν δῆμον καὶ τῶν νόμων.* Paullo saepius in libris pseudoaristoteleis particula *ὡς* eo modo usurpatur. Particulas *ἢ ὥστε* cum infinitivo post comparativum Aristoteles haud saepe adhibet (cf. G. Curtius. Griechische Schulgrammatik. §. 566, Klotz. l. l. pag. 584), cf. Phys. 218. b. 8: *ἔστι δ' εὐηθικώτερον τὸ εἰρημένον ἢ ὥστε περὶ αὐτοῦ τὰ ἀδύνατα ἐπισκοπεῖν.* Cf. etiam Ethic. Eudem. 1245. b. 17: *οὐ γὰρ οὕτως ὁ θεὸς εὖ ἔχει, ἀλλὰ βέλτιον ἢ ὥστε ἄλλο τι νοεῖν παρ' αὐτὸς αὑτόν.* Simili modo etiam *ἢ* solum in usu est: Phys. 254. a. 31: *βέλτιον ἔχομεν ἢ λόγου δεῖσθαι.* Usum particulae *ὥστε* in apodosi Aristoteli peculiarem cum optime Bonitzius (Aristotelische Studien pag. 106—122) illustraverit nihil nisi hoc videtur addendum esse, *ὥστε* maxime in libris Metaphysicis et Physicis ita adhiberi.

De particulis finalibus plura monenda sunt, maxime de temporum consecutione. Disputavit autem de ea re optime Frankius, cf. Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft 1839, ubi accuratissime in eam rem inquisivit, qua ratione optativus post tempus praesens et conjunctivus post tempus praeteritum ponatur, atque ab optimis scriptoribus certas leges observatas esse optime demonstravit. At in ea re Aristoteles ab illis mirum quantum distat. Nullo enim loco optativo post particulas finales utitur, sed promiscue et post tempus praesens et post praeteritum conjunctivum adhibet. Id ita demonstrandum esse puto, ut et locos afferam, quibus conjunctivum pro optativo positum esse apparet, et eos locos, ubi optativus videtur inveniri, aut aliter explicandos aut mutandos esse probem. Conjunctivus post tempus praeteritum adhibetur, ut pauca ex multis exempla afferam: Polit. 1304. b. 36: *οἱ γὰρ δημαγωγοί, ἵνα χρήματα ἔχωσι δημεύειν, ἐξέβαλλον πολλοὺς τῶν γνωρίμων.* de anim. 406. b. 26: *τὸν αὐτὸν δὲ*

τρόπον καὶ ὁ Τίμαιος φυσιολογεῖ τὴν ψυχὴν κινεῖν τὸ σῶμα· τῷ γὰρ κινεῖσθαι αὐτὴν καὶ τὸ σῶμα κινεῖν διὰ τὸ συμπεπλέχθαι πρὸς αὐτό· συνεστηκυῖαν γὰρ ἐκ τῶν στοιχείων, καὶ μεμερισμένην κατὰ τοὺς ἁρμονικοὺς ἀριθμούς, ὅπως αἴσθησίν τε σύμφυτον ἁρμονίας ἔχῃ καὶ τὸ πᾶν φέρηται συμφώνους φοράς, τὴν εὐθυωρίαν εἰς κύκλον κατέκαμψεν. Phys. 185. b. 26: ἐθορυβοῦντο δὲ καὶ οἱ ὕστεροι τῶν ἀρχαίων ὅπως μὴ ἅμα γένηται αὐτοῖς τὸ αὐτὸ ἓν καὶ πολλά. Contra regulam autem quam statui videntur duo loci facere. Pol. 1320. a. 35: τεχναστέον οὖν ὅπως ἂν εὐπορία γένοιτο χρόνιος, sed videtur eo loco particula ὅπως vi plane relativa uti, cf. Bäumlein. Griechische Modi. pag. 316. Ethic. 1177. b. 9—12 vulgo legitur: οὐδεὶς γὰρ αἱρεῖται τὸ πολεμεῖν τοῦ πολεμεῖν ἕνεκα, οὐδὲ παρασκευάζει πόλεμον· δόξαι γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνοι γίνοιντο, at optativus non inest in optimis codicibus, sed Kb et Ob praebent γίγνηται, quod cum pluralis numerus desideretur ferri nequit, Mb γίνωνται, quae lectio cum vulgari Aristotelis dicendi usui conveniat sine dubio recipienda est. Aristoteles igitur videtur nullo loco optativum post particulas finales adhibuisse.

Transeamus ad singularum particularum usum. Particulas ἵνα et ὅπως cum conjunctivo constructas prorsus eadem significatione uti, ex talibus locis effici potest, quibus promiscue ὅπως et ἵνα usurpantur; cf. de anima 435. b. 19—25, ubi Torstrikius ita legit: τὰς δ'ἄλλας αἰσθήσεις ἔχει τὸ ζῷον, ὥσπερ εἴρηται, οὐ τοῦ εἶναι ἕνεκα, ἀλλὰ τοῦ εὖ, οἷον ὄψιν, ἐπεὶ ἐν ἀέρι καὶ ὕδατι, ὅπως ὁρᾷ, ὅλως δ'ἐπεὶ ἐν διαφανεῖ, γεῦσιν δὲ διὰ τὸ ἡδὺ καὶ λυπηρόν, ἵνα αἰσθάνηται τὸ ἐν τροφῇ καὶ ἐπιθυμῇ καὶ κινῆται, ἀκοὴν δὲ ὅπως σημαίνηται αὐτῷ [γλῶτταν δὲ ὅπως σημαίνῃ τι ἑτέρῳ] (Bekkerus et Trendelenburgus: ἀκοὴν δὲ ὅπως σημαίνῃ τι αὐτῷ, γλῶτταν δὲ ὅπως σημαίνῃ τι ἑτέρῳ). Ethic. 1125. a. 6—7: οὔτε γὰρ ἵνα ἐπαινῆται μέλει αὐτῷ οὔτ' ὅπως οἱ ἄλλοι ψέγωνται, οὐδ' αὖ ἐπαινετικός ἐστιν. Videtur igitur Aristoteles propter hanc solam causam modo ἵνα modo ὅπως adhibuisse ut evitaret molestam ejusdem particulae repetitionem. Jam accuratius de ὅπως dicendum est. Cum dubitatum sit, num ὅπως cum conjunctivo aoristi primi

activi et medii construatur (vid. grammaticorum sententias apud Bernhardyum: paralipomena syntaxis Graecae II. 45, 46), locos, quos in libris Aristoteleis inveni, afferam. Conjunctiv. aor. I. act. post ὅπως ponitur: Pol. 1301. b. 7, 1334. a. 5, Rhetor. 1354. b. 20, 1364. a. 23, Phys. 198. b. 18; Polit. 1260. a. 35 Bekkerus, ἐλλείψῃ in minore editione in ἐλλείψει mutavit. Conjunct. aor. I. med. invenitur: Poet. 1450. a. 20. Ὅπως cum indicativo futuri, cf. Hermann. de particula ἄν opusc. IV. pag. 124, 130, 131, Bäumlein. Griechische Modi. pag. 112, saepius invenitur in Politicis, rarius in ceteris scriptis, cf. Pol. 1274. a. 40, 1280. b. 3, 4, 1299. b. 33, 1302. b. 19, 1309. b. 17, 1336. a. 41 (1260. a. 35 Bekkerus in editione minore); Rhetor. 1377. b. 23, Poet. 1455. b. 13, Phys. 211. a. 7. In universum autem in Politicis enuntiationes finales multo saepius inveniuntur quam in ullo alio Aristotelis scripto *); quae res num eo effecta sit, quod Aristoteles in Politicis saepissime de consilio, quo leges cet. institutae sint, dicat, contendere non ausus sim. Uno Rhetoricorum loco 1419. b. 6 ὅπως verbo ex quo pendeat non antecedente cum futuro conjunctum invenitur. Ea locutio, quae idem fere valet atque imperativus, sed multo majore vi dicitur, cf. Madvig. Griechische Syntax. 123. 4, apud Platonem, oratores, poetas Atticos saepissime invenitur, sed miramur eam ab Aristotele adhiberi, cum tales adhortationes ad ejus dicendi rationem minime quadrent. Accuratius igitur illum locum consideremus. Verba sunt v. 2—7: περὶ δὲ τῶν γελοίων, ἐπειδή τινα δοκεῖ χρῆσιν ἔχειν ἐν τοῖς ἀγῶσι, καὶ δεῖν ἔφη Γοργίας τὴν μὲν σπουδὴν διαφθείρειν τῶν ἐναντίων γέλωτι τὸν δὲ γέλωτα σπουδῇ, ὀρθῶς λέγων, εἴρηται πόσα εἴδη γελοίων ἐστὶν ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς, ὧν τὸ μὲν ἁρμόττει ἐλευθέρῳ τὸ δ' οὔ. ὅπως οὖν τὸ ἁρμόττον αὐτῷ λήψεται. Sed οὖν non inest in codice optimo A[c] (de fide ei codici tribuenda cf. Spengel. Abhandlungen der Bayrischen Akademie der Wissenschaften. Philos.-philol. Classe VI. pag. 502—505, Vahlen. Sitzungsberichte der

*) In Politicis usurpatur ἵνα trecies fere, ὅπως vi finali plus quadragies, contra in Ethicis ἵνα fere quinquiesdecies, ὅπως duodecies, in Metaphysicis ἵνα novies, ὅπως quinquies.

Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu Wien. Philos.-histor. Classe. vol. 38. pag. 92), quam ob rem delendum atque ὅπως cum iis quae antecedunt conjungendum est.

Ὅπως ἂν cum conjunctivo aut vi relativa aut finali utitur. Vis plane relativa inest: Phys. 196. a. 22: ἄτοπον οὖν εἴτε μὴ ὑπελάμβανον εἶναι εἴτε οἰόμενοι παρέλειπον, καὶ ταῦτ' ἐνίοτε χρώμενοι, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς οὐκ ἀεὶ τὸν ἀέρα ἀνωτάτω ἀποκρίνεσθαί φησιν, ἀλλ' ὅπως ἂν τύχῃ. Phys. 208. b. 16: ἡμῖν μὲν γὰρ οὐκ ἀεὶ τὸ αὐτό, ἀλλὰ κατὰ τὴν θέσιν, ὅπως ἂν στραφῶμεν, γίνεται. Ethic. 1124. a. 15: μάλιστα μὲν οὖν ἐστίν, ὥσπερ εἴρηται, ὁ μεγαλόψυχος περὶ τιμάς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ πλοῦτον καὶ δυναστείαν καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν μετρίως ἕξει, ὅπως ἂν γίνηται. Significationem magis finalem *) habet: Polit. 1319. b. 25: φυλαί τε γὰρ ἕτεραι ποιητέαι πλείους καὶ φρατρίαι, καὶ τὰ τῶν ἰδίων ἱερῶν συνακτέον εἰς ὀλίγα καὶ κοινά, καὶ πάντα σοφιστέον ὅπως ἂν ὅτι μάλιστα ἀναμιχθῶσι πάντες ἀλλήλοις, αἱ δὲ συνήθειαι διαζευχθῶσιν αἱ πρότερον. Ethic. 1140. a. 12: ἔστι δὲ τεχνὴ πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν καὶ (καί delendum est, ut jam Muretus, Coraes, Fritzschius viderunt) θεωρεῖν ὅπως ἂν γένηταί τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι. Utroque vero loco ὅπως vim relativam non plane exuisse apparet.

Particulae ὡς significatione finali usurpatae unum tantum nisi fallor exemplum exstat: Phys. 204. b. 25: εἰσὶ γάρ τινες οἳ τοῦτο ποιοῦσι τὸ ἄπειρον, ἀλλ' οὐκ ἀέρα ἢ ὕδωρ, ὡς (ὅπως in codice I) μὴ τἄλλα φθείρηται ὑπὸ του ἀπείρου αὐτῶν. ὡς ἄν et cum conjunctivo (v. Fritzsche. ad Ethic. Nic. 1165. a. 34) et cum optativo saepissime conjungitur, sed ita ut ὡς particula plane relativa sit. Μή particula finalis fere nusquam ab Aristotele adhibetur, cum ἵνα μή vel ὅπως μή dicere soleat; cf. Rhetor. 1411. a. 29: καὶ ὥσπερ Κηφισόδοτος εὐλαβεῖσθαι ἐκέλευε μὴ πολλὰς ποιήσωσι τὰς συνδρομὰς ἐκκλησίας.

Pauca addere liceat de particula μή per ellipsin **) et

---

*) Cf. de ὅπως ἄν in sententiis finalibus G. Hermann. de partic. ἄν opusc. IV. 119—123.

**) Cf. G. Hermann. de ellipsi et pleonasmo opusc. I. 228—241.

in interrogatione obliqua adhibita. Ad particulam μή elliptice usurpatam, ut hoc primum moneam, non ubique verbum timendi ipsum supplendum est, sed quod Frankius, cf. de particulis negantibus linguae graecae commentatio III. pag. 18, de verbis οὐ μή per ellipsin explicandis dicit, huc quoque pertinet: „Simplicissima sane haec ratio explicandi est, modo ne Graecos illud δεινόν vel aliud vocabulum quo metus significaretur quovis loco inter οὐ et μή mente et cogitatione supplevisse putemus, sed omnino metuendi vel verendi notionem eorum menti obversatam esse statuamus". Causa vero cur de eo particulae μή usu apud Aristotelem mihi dicendum esse putem, haec est quod editores dissentiunt, utrum praeter conjunctivum post μή et μὴ οὐ indicativus quoque ferri possit necne. Conjunctivus quidem ponatur necesse videtur, cum eadem in ellipsi particulae μή ratio sit atque post verba timendi, ubi apud Aristotelem indicativus nullo loco adhibetur, sed videndum est, ne eorum locorum, ubi post μή elliptice usurpatum indicativus codicibus traditur, sententia alia sit atque eorum, quibus conjunctivus invenitur. Videamus igitur accuratius. Conjunctivus vulgo legitur: Pol. 1291. a. 7: ὅ τούτων οὐθὲν ἧττόν ἐστιν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, εἰ μέλλουσι μὴ δουλεύσειν τοῖς ἐπιοῦσιν. μὴ γὰρ ἓν τῶν ἀδυνάτων ᾖ πόλιν ἄξιον εἶναι καλεῖν τὴν φύσει δούλην, ubi conjunctivus ᾖ ab indicativo ἐστίν valde differt. Eth. 1172. b. 36: οἱ δ' ἐνιστάμενοι ὡς οὐκ ἀγαθὸν οὗ πάντ' ἐφίεται μὴ οὐθὲν λέγωσιν, ubi codices deteriores L^b N^b λέγουσιν praebent. Eth. 1179. b. 24: ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ διδαχὴ μή ποτ' οὐκ ἐν ἅπασιν ἰσχύῃ, ἀλλὰ δέῃ προδιειργάσθαι τοῖς ἔθεσιν (ita Bekk., K^b L^b ἰσχύει, M^b O^b ἐνισχύῃ, L^b δέει, M^b δεῖ), ubi ἰσχύῃ legendum videtur, contra utrum δεῖ an δέῃ scribendum sit dubitari potest, cum eam enuntiationis partem, quae a verbo ἀλλά incipit, non opus sit ex particula μή pendere. Ex locis, quos modo attuli, cum codices non inter se consentiant, colligi potest, illum particulae μή usum non ab omnibus librariis intellectum esse, quod si conceditur vix dubium erit, utrum indicativum ab Aristotele ipso adhibitum an a librarios falso scriptum esse statuendum sit. Invenitur autem indicativus: Ethic. 1172. a. 33: μήποτε δὲ οὐ καλῶς τοῦτο λέγεται, Ethic. 1173. a. 22: εἰ δ' ἐν ταῖς ἡδο-

ναῖς, μήποτ' οὐ λέγουσι τὸ αἴτιον, quos locos eorum ubi conjunctivus traditus est simillimos esse apparet. Cum autem Aristotelem in eodem libro ad eandem sententiam significandam modo conjunctivum modo indicativum adhibuisse minime verisimile sit, conjunctivum restituendum esse censeo quod mutatione minutissima fieri elucet: 1172. a. 33: λέγεται-λέγηται, 1173. a. 22: λέγουσι-λέγωσι. Quodsi ita de iis locis judicamus, etiam Polit. 1263. a. 41: μὴ γὰρ οὐ μάτην τὴν πρὸς αὑτὸν αὐτὸς ἔχει φιλίαν, ἀλλ' ἔστι τοῦτο φυσικόν cet., ἔχῃ (quod jam Schneiderus et Coraes voluerunt) et Ethic. Eudem. 1244. a. 10: μὴ γάρ τι λέγει Εὐριπίδης cet., λέγῃ (cum editione Basil. 1539, Casaubono, Sylburgio) legendum est *). μὴ οὐ, cf. G. Hermann. Viger. pag. 795 sqq., cum infinitivo perraro adhibetur (cum participio nisi fallor nullo loco): Metaph. 982. b. 31: διὸ καὶ δικαίως ἂν οὐκ ἀνθρωπίνη νομίζοιτο αὐτῆς ἡ κτῆσις· πολλαχῇ γὰρ ἡ φύσις δούλη τῶν ἀνθρώπων ἐστίν, ὥστε κατὰ Σιμωνίδην θεὸς ἂν μόνος τοῦτο ἔχοι γέρας, ἄνδρα δ' οὐκ ἄξιον μὴ οὐ ζητεῖν τὴν καθ' αὑτὸν ἐπιστήμην (cf. de eo loco Bonitz. comment. in Metaph. pag. 51, 55). Metaph. 1084. a. 1: ἔτι νάαγκη ἤτοι ἄπειρον τὸν ἀριθμὸν εἶναι ἢ πεπερασμένον· χωριστὸν γὰρ ποιοῦσι τὸν ἀριθμόν, ὥστε οὐχ οἷόντε μὴ οὐχὶ τούτων θάτερον ὑπάρχειν. Addo locum ex Magnis Moralibus 1210. a. 32: ἐὰν οὖν πλείω ἀγαθὰ σύ μοι ποιῇς ἢ ἐγὼ σοί, οὐδ' ἀμφισβητῶ ἔτι μὴ οὐ δεῖν σε μᾶλλον ὑπ' ἐμοῦ φιλεῖσθαι. Οὐ μή neque apud Aristotelem neque in libris pseudoaristoteleis neque apud Theophrastum invenitur, id quod par est, cum enim οὐ μή, cf. Franke. de partic. neg. III. pag. 18, gravissime et cum singulari quodam πάθει rem neget, in talibus scriptis ferri nequit, quibus illud πάθος non convenit; cf. Franke. l. l. pag. 19.

Addo nonnulla de particula μή in interrogatione obliqua adhibita, qui usus a nonnullis, sed sine dubio injuria, cum elliptico illo,

*) Theophrasti quoque usus pro nostra sententia facit. Cf. locos ex causis plantarum, quos Schneiderus in indice affert: II. 11. 10: ἀλλὰ μή ποτ' οὐ τοῦτο ᾖ τὸ αἴτιον. I. 5. 3: ἀλλὰ μή ποτ' οὐκ ᾖ τοῦτ' ἀληθές (ubi erat ἦν).

de quo vidimus, confunditur. Particula ita adhibita vulgo cum indicativo construitur ita ut μή indicet eum qui dicat expectare ut affirmetur *) sententia, μὴ οὐ ut negetur. Cf. Polit. 1339. b. 42: οὐ μὴν ἀλλὰ ζητητέον, μήποτε τοῦτο μὲν συμβέβηκε, τιμιωτέρα δ' αὐτῆς ἡ φύσις ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν εἰρημένην χρείαν. Pol. 1265. a. 28: καὶ τὸ πλῆθος δὲ τῆς κτήσεως ὁρᾶν δεῖ, μήποτε βέλτιον ἑτέρως διορίσαι τῷ σαφῶς μᾶλλον. Phys. 259. b. 3: ταῦτα δὴ καὶ δόξαν παρεῖχε, μήποτ' ἐνδέχεται κίνησιν ἐγγίνεσθαι μὴ οὖσαν ὅλως, διὰ τὸ ἐν τούτοις ὁρᾶν ἡμᾶς τοῦτο συμβαῖνον. μή-οὐ invenitur: Ethic. 1159. a. 6: ὅθεν καὶ ἀπορεῖται, μή ποτ' οὐ βούλονται οἱ φίλοι τοῖς φίλοις τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, οἷον θεοὺς εἶναι (cf. Fritzsche. ad h. l.). Indicativi loco etiam optativus cum ἄν poni potest, cf. Metaph. 1093. b. 5: ὁρᾶν δὲ δεῖ, μὴ τοιαῦτα οὐθεὶς ἂν ἀπορήσειεν οὔτε λέγειν οὔτ' εὑρίσκειν ἐν τοῖς ἀϊδίοις, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς φθαρτοῖς. Etiam conjunctivus **) adhibetur, cum in particula μή significatio prohibendi et timendi quae videtur prima esse quodammodo remanserit, neque tamen praeter Metaphysicorum libros M et N ***) is usus certe constat. Cf. Metaph. 1090. b. 8: δεῖ δὴ καὶ τοῦτον ὁρᾶν τὸν λόγον, μὴ λίαν ᾖ μαλακός, ubi μή non vi finali adhibitum esse eo apparet, quod de aliorum philosophorum sententia Aristoteles dicit. 1079. b. 6: εἰ δὲ τὰ μὲν ἄλλα τοὺς κοινοὺς λόγους ἐφαρμόττειν θήσομεν τοῖς εἴδεσιν, οἷον ἐπ' αὐτὸν τὸν κύκλον σχῆμα ἐπίπεδον καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ λόγου, τὸ δ' οὗ ἐστὶ προςτεθήσεται, σκοπεῖν δεῖ, μὴ κενὸν ᾖ τοῦτο παντελῶς. Pol. 1265. b. 24 et codices et editiones dissentiunt, cf. Stahr. ad h. l., Bekkerus cum aliis legit: καὶ τὴν τῶν οἰκοπέδων δὲ διαίρεσιν δεῖ σκοπεῖν, μή ποτ' οὐ συμφέρῃ πρὸς οἰκονομίαν, alii indicativum συμφέρει praeferunt. His assentiendum esse puto cum conjunctivus prae-

---

*) Bäumleinium errare qui, cf. Untersuchungen über die griech. Modi pag. 101, aliam particulae μή in interrogationibus obliquis adhibitae vim esse censet, ex locis apparebit, quos ex Aristotele afferam.

**) Cf. Krüger. Griechische Sprachlehre II. §. 69. 47. annot..

***) De iis libris cf. V. Rose. l. l. pag.. 156, 157.

ter illos locos ex Metaphysicorum libris M et N apud Aristotelem non inveniatur, indicativus autem in ipsis Politicis in usu sit, vid. pag. 58.

Cap. VI.

De particulis conditionalibus.

De particularum conditionalium usu apud Aristotelem cum dicturus sim, ante omnia de ea re disputandum est, num *εἰ* cum conjunctivo construatur. Cum enim eam dicendi rationem apud optimos scriptores Atticos inveniri quidem sed satis raro *) plerique grammatici statuant, fuere qui contenderent, inde ab Aristotele eum usum increbruisse, sic Klotzius, cf. annot. ad Devarium pag. 506, dicit: „Sed Aristoteles jam saepius *εἰ* particulam composuit cum conjunctivo". Exempla quae ille ad sententiam confirmandam affert haec sunt (locum ex lib. de somn. et vigil. praetermitto): Polit. 1261. a. 27: *βοηθείας γὰρ χάριν ἡ συμμαχία πέφυκεν, ὥσπερ ἂν εἰ σταθμὸς πλεῖον ἑλκύσῃ.* Pol. 1260. b. 31: *κἂν εἴ τινες ἕτεραι τυγχάνωσιν ὑπό τινων εἰρημέναι καὶ δοκοῦσαι καλῶς ἔχειν.* Pol. 1279. b. 22: *ὁμοίως δὲ πάλιν κἂν εἴ που συμβαίνῃ τοὺς ἀπόρους ἐλάττους μὲν εἶναι τῶν εὐπόρων* cet.. Ethic. 1132. a. 11: *λέγεται γὰρ ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, κἂν εἰ μή τισιν οἰκεῖον ὄνομα ᾖ, τὸ κέρδος.* Eth. 1150. a. 15: *μεταξὺ δ' ἡ τῶν πλείστων ἕξις κἂν εἰ ῥέπωσι μᾶλλον πρὸς τὰς χείρους.* Praeterea unum tantum locum inveni: Poet. 1447. a. 24: *ἅπασαι* (scil. *αἱ εἰρημέναι τέχναι*) *μὲν ποιοῦνται τὴν μίμησιν ἐν ῥυθμῷ καὶ λόγῳ καὶ*

---

*) Cf. G. Hermann. de praeceptis quibusdam Atticistarum opusc. I. 275—281, de particula *ἄν* opusc. IV. pag. 96 sqq , sed Hermanni sententia de ea re non eadem semper fuit, cum annot. ad Viger. pag. 828 dicat: „Attici contra *εἰ* non construunt cum conjunctivo". Cf. praeterea Klotz. l. l. 499 sqq., Krüger. Griechische Sprachlehre. I. §. 54. 12. 3.

ἁρμονίᾳ. τούτοις δ' ἡ χωρὶς ἡ μεμιγμένοις, οἷον ἁρμονίᾳ μὲν καὶ ῥυθμῷ χρώμεναι μόνον ἥ τε αὐλητικὴ καὶ ἡ κιθαριστική, κἂν εἴ τινες ἕτεραι τυγχάνωσιν οὖσαι τοιαῦται τὴν δύναμιν, οἷον ἡ τῶν συρίγγων.

Sed Ethic. 1150. a. 15 indicativus inest in codicibus, Eth. 1132. a. 11 Kb solus ῃ, Ob δοκῇ, ceteri εἴη praebent. Restant igitur quattuor loci, ubi εἰ cum conjunctivo invenitur, omnes ita comparati, ut ἄν particulae εἰ antecedat, aut enim ὥσπερ ἂν εἰ aut κἂν εἰ dicitur. Itaque non sine causa maxime post ἂν εἰ conjunctivum poni grammatici statuerunt, cf. G. Hermann. de particula ἄν opusc. IV. pag. 102: „Saepe sic maxime apud Aristotelem εἰ praegresso ἄν". Antequam igitur dijudicemus, utrum conjunctivus ferri possit necne, de locutionibus illis ὥσπερ ἂν εἰ et κἂν εἰ dicendum est. ὥσπερ ἂν εἰ *) (atque simili modo καθάπερ ἂν εἰ, ὡς ἂν εἰ) per ellipsin quandam explicandum est, cum ad ὥσπερ ἄν verbum quod antecedit vel verbum substantivum supplendum sit; cf. Bäumlein. Griechische Modi. pag. 381. Particulae εἰ autem vis cum ea dicendi ratione omnino non mutetur, post ὥσπερ ἂν εἰ conjunctivum non defendi posse puto, nisi etiam post εἰ solum ponatur; quod cum nullo loco fiat, illo Politicorum loco optativum restituendum esse censeo: ὥσπερ ἂν εἰ σταθμὸς πλεῖον ἑλκύσειε. De ὥσπερ ἂν εἰ addiderim, sensim in unam fere notionem coaluisse, ut etiam si nullum verbum esset, quo particula εἰ referretur, ὥσπερ ἂν εἰ poni posset **); Metaphys. 1074. b. 17: εἴτε γὰρ μηθὲν νοεῖ, τί ἂν εἴη τὸ σεμνόν, ἀλλ' ἔχει ὥσπερ ἂν εἰ ὁ καθεύδων. Metaph. 1053. a. 35: Πρωταγόρας δ' ἄνθρωπόν φησι πάντων εἶναι μέτρον, ὥσπερ ἂν εἰ τὸν ἐπιστήμονα εἰπὼν ἢ τὸν αἰσθανόμενον. Phys. 223. b. 28: τοῦτο δ' ὅτι ταῦτα πάντα, τῷ χρόνῳ κρίνεται, καὶ λαμβάνει τελευτὴν καὶ ἀρχὴν ὥσπερ ἂν εἰ κατά τινα περίοδον. Poetic. 1460. b. 8: ἐπεὶ γάρ ἐστι μιμητὴς ὁ ποιητὴς ὥσπερ ἂν εἰ ζωγράφος ἤ τις ἄλλος εἰκονοποιός, ἀνάγκη μιμεῖσθαι τριῶν ὄντων cet..

De particulis κἂν εἰ cum et Buttmannus, ad Demosth. Mi-

*) Cf. Klotz. l. l. pag. 769.

**) Cf. Madvig. l. l. §. 139. c.

dianam §. 15, magis in universum et Vahlenius, cf. Beiträge zu Aristoteles Poetik pag. 35—37, Aristotelis usum respiciens optime disputaverint, pauca tantum habeo quae addam. Rectissime illi, ut hoc primum referam, statuerunt *κἂν εἰ* idem valere atque *καὶ ἂν εἰ* *) atque *ἂν* non ad enuntiationem conditionalem, sed ad apodosin pertinere, ita ut *καὶ εἰ τοῦτο ποιοίην, εὖ ἂν ποιοίην* (ut exemplo utar quod Buttmannus affert) mutaretur in: *κἂν εἰ τοῦτο ποιοίην, εὖ ποιεῖν*. Sed cum interpositum esset enuntiatum conditionale factum est ut vulgo *ἂν* in apodosi repeteretur atque jam res eo processit ut, cum magis magisque scriptores obliviscerentur, quid illud *ἂν* ante *εἰ* positum significaret, *κἂν εἰ* saepe nihil aliud valeret nisi *καὶ εἰ*. Id jam apud Platonem, Demosthenem, alios invenitur, sed apud nullum saepius quam apud Aristotelem, apud quem *κἂν εἰ* semper ita usurpatur ut si *καὶ εἰ* substitueremus **) nihil desideraremus. Inveniuntur tamen loci, ubi nihil impedit, quominus *ἂν* ex verbo *κἂν* ad apodosin referamus. De anima 422. a. 11: *διὸ κἂν εἰ ἐν ὕδατι εἶμεν, αἰσθανοίμεθ' ἂν ἐμβληθέντος τοῦ γλυκέος*. Metaph. 1040. b. 34: *καίτοι κἂν εἰ μὴ ἑωράκειμεν τὰ ἄστρα, οὐθὲν ἂν ἧττον οἶμαι ἦσαν οὐσίαι ἀΐδιαι παρ' ἃς ἡμεῖς ᾔδειμεν. καί-ἂν εἰ* verbo inter *καί* et *ἂν* interposito invenitur: Polit. 1290. b. 4: *καὶ γὰρ ἂν εἰ κατὰ μέγεθος διενέμοντο τὰς ἀρχάς, ὥσπερ ἐν Αἰθιοπίᾳ φασί τινες, ἢ κατὰ κάλλος, ὀλιγαρχία ἦν ἄν*. Sed multo saepius omnino nulla apodosis est ad quam *ἂν* referri possit, maxime in Politicis, in quibus, ut exemplum afferam, saepe compluribus rebus enumeratis postremo loco verbis *κἂν εἰ* aliquid additur, quod magis generale est. Cf. Pol. 1257. a. 38: *οἷον σίδηρος καὶ ἄργυρος κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον*. 1341. a. 17—19: *δῆλον δὲ ἐκ τούτων καὶ ποίοις ὀργάνοις χρηστέον. οὔτε γὰρ αὐλοὺς εἰς παιδείαν ἀκτέον οὔτ' ἄλλο τεχνικὸν ὄργανον, οἷον κιθάραν κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερόν ἐστιν*. 1269. b. 26: *ἔξω Κελτῶν ἢ κἂν εἴ τινες ἕτεροι φανερῶς τετιμήκασι τὴν πρὸς τοὺς ἄρρενας συνουσίαν*. 1340.

---

*) Cf. Bonitz. Jenaische Literaturzeitung 1845. pag. 850, 851, ubi probavit, *κἂν εἰ* non particularum *καὶ ἐὰν εἰ* loco positum esse.

**) Scaliger ubique in libris Aristoteleis pro *κἂν εἰ καὶ εἰ* scripsit.

a. 37: οὐ μὴν ἀλλ' ὅσον διαφέρει καὶ περὶ τὴν τούτων θεωρίαν, δεῖ μὴ τὰ Παύσωνος θεωρεῖν τοὺς νέους, ἀλλὰ τὰ Πολυγνώτου κἂν εἴ τις ἄλλος τῶν γραφέων ἢ τῶν ἀγαλματοποιῶν ἐστὶν ἠθικός. 1323. a. 2: ἰδίᾳ δὲ ταῖς σχολαστικωτέραις καὶ μᾶλλον εὐημερούσαις πόλεσιν, ἔτι δὲ φροντιζούσαις εὐκοσμίας, γυναικονομία, νομοφυλακία, παιδονομία, γυμνασιαρχία, πρὸς δὲ τούτοις περὶ ἀγῶνας ἐπιμέλεια γυμνικοὺς καὶ Διονυσιακοὺς κἂν εἴ τινες ἑτέρας συμβαίνει τοιαύτας γίνεσθαι θεωρίας. 1299. a. 1, 1291. b. 27. Ubique κἂν εἰ idem valere atque καὶ εἰ locorum ipsorum ratione atque talibus locis demonstratur, quibus καὶ εἰ prorsus eodem modo adhibetur. Cf. Ethic. 1102. a. 10: παράδειγμα δὲ τούτων ἔχομεν τοὺς Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων νομοθέτας, καὶ εἴ τινες ἕτεροι τοιοῦτοι γεγένηνται. Rhet. 1396. a. 16—20: ὁμοίως δὲ καὶ ψέγουσιν ἐκ τῶν ἐναντίων, σκοποῦντες τί ὑπάρχει τοιοῦτον αὐτοῖς ἢ δοκεῖ ὑπάρχειν, οἷον ὅτι τοὺς Ἕλληνας κατεδουλώσαντο, καὶ τοὺς πρὸς τὸν βάρβαρον συμμαχεσαμένους καὶ ἀριστεύσαντας ἠνδραποδίσαντο Αἰγινήτας καὶ Ποτιδαιάτας, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον ἁμάρτημα ὑπάρχει αὐτοῖς. Sed etiam aliis rationibus κἂν εἰ eodem modo atque καὶ εἰ usurpatur, Pol. 1278. b. 6: ἐπεὶ δὲ ταῦτα διώρισται, τὸ μετὰ ταῦτα σκεπτέον πότερον μίαν θετέον πολιτείαν ἢ πλείους, κἂν εἰ πλείους, τίνες καὶ πόσαι sqq.. 1326. a. 16: οὐ μὴν ἀλλὰ κἂν εἰ δεῖ κρίνειν πρὸς τὸ πλῆθος ἀποβλέποντας, οὐ κατὰ τὸ τυχὸν πλῆθος τοῦτο οἰητέον cet.. Simili modo κἂν εἰ etiam in ceteris scriptis adhibetur, sed saepius praeter Politica in Metaphysicis tantum *), rarius in ceteris, maxime in Rhetoricis, ubi semel 1354. a. 25 usurpatur.

Dignissimum quod afferatur videtur hoc esse, κἂν εἰ neque apud Theophrastum neque in scriptis pseudoaristoteleis inveniri, praeter Ethica Eudemia, ubi cf. 1216. b. 1, 1222. b. 36, 1237. a. 21, 1240. a. 26, 1243. b. 10. Itaque usus ille particularum κἂν εἰ videtur post Aristotelis tempus abolevisse, quae res argumentum haud exiguum est, Ethica Eudemia inter

*) Differunt autem libri, cum κἂν εἰ in aliis saepius (in A, B), in aliis omnino non (in α, Δ, K, Λ) inveniatur.

omnia scripta, de quorum auctore dubitatur, maxime accedere *) ad Aristotelis et tempus et dicendi rationem. Theophrastus (moneo de talibus rebus quae minimae videntur quia ex iis maxime perspicitur quid cuique scriptori proprium sit) simili modo, atque Aristoteles *κἂν εἴ τις* vel *καὶ εἴ τις*, *καὶ εἰ δή τις* adhibet. Cf. histor. plant. II. 1. 3: *αὕτη γὰρ, οὐδ' ἀπὸ τῆς πρώρας ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κλήματος φύεται καὶ εἰ δή τι τοιοῦτον ἕτερον ἢ δένδρον ἢ φρυγανῶδες.* II. 2. 10: *καθάπερ τὸ πέρσιον τὸ ἐξ Αἰγύπτου καὶ ὁ φοῖνιξ ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ εἰ δή τις κομίσειε τὴν ἐν Κρήτῃ λεγομένην αἴγειρον.* III. 2. 1: *ἅπαντα γὰρ οὕτως πλὴν εἴ τι σπάνιον ὥσπερ ἐπὶ τῶν κρανείων καὶ τῶν οὔων. ταῦτα γὰρ δή φασιν πεπαίτερα καὶ ἡδύτερα τὰ ἄγρια τῶν ἡμέρων εἶναι καὶ εἰ δή τι ἄλλο μὴ ἐνδέχεται γεωργίαν ἢ δένδρον* cet..

Sed revertendum est ad Aristotelem ut jam dijudicemus, num conjunctivus post *κἂν εἰ* ferri possit. Et quidem his causis permotus ferri posse nego: primum quod usus particulae *εἰ* in *κἂν εἰ* nullo modo distat a vulgari ratione qua *εἰ* adhibetur, nullus autem locus exstat, ubi *εἰ* non praecedente *ἂν* cum conjunctivo construitur; alterum quod loci ubi conjunctivus codicibus traditur eorum simillimi sunt, ubi codices indicativum praebent; tertium quod talibus modo locis conjunctivus invenitur, ubi minima mutatione ex indicativo nasci potuit: Pol. 1279. b. 22: *συμβαίνῃ—συμβαίνει*, Pol. 1260. b. 31 et Poetic. 1447. a. 24: *τυγχάνωσιν—τυγχάνουσιν*; postremum quod facillime fieri potuit, ut librarii cum illam dicendi rationem non intelligerent indicativum in conjunctivum mutarent. Quae cum ita sint, Bekkero assentiendum esse puto qui illis Politicorum locis et Vahlenio qui Poeticorum loco indicativum restituit. Itaque conjunctivum post *εἰ* ab Aristotele non adhiberi censeo.

Num idem valeat de scriptis pseudoaristoteleis certo confir-

*) Ethicorum Eudemiorum dicendi rationem prorsus fere cum libris Aristoteleis consentire, eo magis miramur, quod Theophrastus ab Aristotele valde distat, atque ea maxime res efficit, ut quodammodo dubitem num ab omni parte vera sint quae nunc homines docti de Eudemo Ethicorum illorum auctore statuunt. Quomodo enim explicas, Theophrastum permultis rebus ab Aristotele differre, Eudemum fere nullis?

mare haud ausus sim. In Ethicis Eudemiis quidem, ut de iis tantum dicam, εἰ cum conjunctivo his locis codicibus traditur: 1229. b. 40: δεῖ γάρ, εἰ ᾖ ἄνθρωπος, λογισμὸν ἐνεῖναι καὶ ἀρχὴν καὶ πρᾶξιν. 1224. b. 6: οὐ μὴν ἀλλ' εἴ τις προσθῇ τὸ ἐν τῷ διορισμῷ προςκείμενον κἀκεῖ, λύεται τὸ λεχθέν. 1225. a. 14: εἰ γὰρ ἵνα μὴ λάβῃ ψηλαφῶν ἀποκτείνῃ, γελοῖος ἂν εἴη εἰ λέγοι ὅτι βίᾳ καὶ ἀναγκαζόμενος. Sed dissentiunt homines docti, quid de iis locis statuendum sit. Fritzschius enim, cf. epistola critica de locis quibusdam Eudemeorum pag. 16, cum, 1219. b. 40 conjunctivum defendens, 1225. a. 14 ἀποκτείνῃ in ἀποκτείνοι mutasset, in editione Ethicorum Eudemiorum eam conjecturam retractavit. Contra Spengelium conjunctivus offendit, cum dicat (Aristotelische Studien II. 10) ad l. 1219. b. 40: „εἰ ᾖ ἄνθρωπος fortasse recentioris aetatis vestigium. Eudemus certe ita non scripsit pro εἴ ἐστιν" (fortasse ita locum sanare possumus ut pro εἰ ᾖ ἄνθρωπος legamus ᾗ ἄνθρωπος), ad l. 1224. b. 6 (l. l. pag. 15): „aut προσθείη τὸ aut si medium in usu est facilius προςθεῖτο τὸ", ad l. 1225. a. 14 (pag. 16): „scrib. ἀποκτείνοι". Cum Ethica Eudemia dicendi ratione minime ab Aristotele differant atque codicibus male tradita esse constet, Spengelio potius quam Fritzschio ut assentiam inclino *).

De particularum conditionalium usu apud Aristotelem addo, cum εἴπερ, cf. Fritzsche. ad Ethic. 1165. b. 14, in omnibus

---

*) Particulam εἰ saepissime excidisse addiderim. Restituta est, ut nonnulla exempla afferam, Polit. 1287. b. 6 a Schneidero secundum versionem Guilielmi de Moerbecka et Aretini, quem secuti sunt Coraes et Rassowius, cf. Jahresbericht über das Weimar. Gymnas. 1864. pag. 12; Ethic. 1147. b. 17 a Rassowio, cf. Jahresbericht über das Weimar. Gymnas. 1862. pag. 26; Physic. 202. a. 3 a Prantlio, vid. ad h. l.. Ethic. Eudem. 1220. b. 4, ubi in codicibus haec verba insunt: οὐδὲ γὰρ ἂν μυριάκις ῥίψῃς ἄνω τὸν λίθον, οὐδέποτε ποιήσει τοῦτο μὴ βίᾳ, Spengelius de verbis μὴ βίᾳ dicit: „num hoc graecum pro μὴ βιαζόμενος vel εἰ μὴ βίᾳ", cf. Aristotelische Studien. II. pag. 10. Hujus loci simillimos complures inveni; ut unum afferam, qui ipse quoque in Eudemiis invenitur, cf. 1249. a. 19, ubi codices habent: οὐ γίνεται δὲ ἡδονὴ μὴ ἐν πράξει, sed si quid video οὐ γίνεται δὲ ἡδονὴ εἰ μὴ ἐν πράξει legendum est (quam facile εἰ post ἡδονὴ omitti posset elucet).

scriptis haud raro adhibeatur, nullo loco εἴπερ γε inveniri nisi Metaph. 1071. b. 22: ἀϊδίους γὰρ δεῖ, εἴπερ γε καὶ ἄλλο τι ἀΐδιον, sed cum eo loco γέ in optimo codice A[b] et codice T non insit delendum est. Rursus igitur apparet, quod jam saepius vidimus, veram lectionem, cum inveniatur in optimo codice, ab editoribus non receptam esse 'Αλλ' εἴπερ, cf. Fritzsche. ad Eth. 1155. b. 30, saepe elliptice sine verbo adhibetur, v. Metaph. 1044. a. 9—11: καὶ ὥσπερ οὐδὲ ὁ ἀριθμὸς ἔχει τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐδ' ἡ κατὰ τὸ εἶδος οὐσία, ἀλλ' εἴπερ, ἡ μετὰ τῆς ὕλης. 992. b. 22, 1055. b. 10, 1070. a. 17. 'Εάν et ἄν (saepissime κἄν) cum permultis locis inveniantur, ἤν nullo loco in optimis codicibus insit, miror editores Poetic. 1457. a. 3 contra auctoritatem codicis A[c] ἢν μὴ ἁρμόττῃ scripsisse *). Ethic. 1167. b. 33 per anacoluthiam quandam post particulam ἐὰν secundum usum vulgarem cum conjunctivo constructam optativus cum ἄν sequitur: οἱ δ' εὖ πεποιηκότες φιλοῦσι καὶ ἀγαπῶσι τοὺς πεπονθότας, κἂν μηδὲν ὦσι χρήσιμοι μηδ' εἰς ὕστερον γένοιντ' ἄν, cf. ea quae Fritzschius in editione ad locum explicandum affert. ἐάνπερ non saepe invenitur, cf. Rhetor. 1417. b. 13, Polit. 1313. a. 4, Metaph. 1003. a. 16, 1038. a. 13, Phys. 215. a. 2, 218. a. 4.

Cap. VII.

De particulis temporalibus.

De particulis temporalibus cum de πρίν pag. 5—8 viderimus pauca afferre satis erit. Primum particulas ἕως, ἔστε, ἄχρι, μέχρι tractabo. ἕως cum genitivo, quod apud scriptores optimos

*) Lectio codicis A[c], de quo cf. Susemihl. praef. ad edit. Poetic. pag. VI: ἢν μὴ ἁρμόττει retinenda est.

rarissime *) invenitur, apud Aristotelem quoque paucis tantum locis adhibetur: Metaph. 1050. b. 5, Ethic. 1159. a. 4, 1173. a. 27. Ἕως conjunctionis loco apud Aristotelem cum indicativo raro construitur, quod minime offendit, cum magis ad rerum scriptorum quam ad philosophorum dicendi rationem quadrare videatur; cf. Pol. 1304. b. 37, 1305. b. 6, 1307. a. 33, (loci inveniuntur in octavo libro **), in quo Aristoteles saepius res gestas respicit), 1338. b. 25; Rhet. 1407. a. 23, de anima 435. a. 3: *μέχρι τούτου ἐκινήθη, ἕως ἔβαψεν.* Cum conjunctivo autem *ἕως* saepissime jungitur, ita ut cum conjunctivo praesentis indicet rem quandam durare per aliquod tempus; cum conjunctivo aoristi eam durare usque ad aliquod temporis momentum; cf. Bäumlein. Griechische Modi. pag. 232; unum tantum locum inveni, qui aliter comparatus est: Ethic. 1134. b. 9: *οὐ γάρ ἐστιν ἀδικία πρὸς τὰ αὑτοῦ ἁπλῶς, τὸ δὲ κτῆμα καὶ τὸ τέκνον ἕως ἂν ᾖ πηλίκον καὶ μὴ χωρισθῇ, ὥσπερ μέρος αὑτοῦ,* de quo loco quid statuendum sit eo magis dubito quod codices dissentiunt, *μή* enim non inest in K^b et O^b. Ad *ἕως* cum conjunctivo vulgo *ἄν* additur praeter hunc Politicorum locum 1267. b. 3: *ἔτι δ' ἡ πονηρία τῶν ἀνθρώπων ἄπληστον, καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διωβολία μόνον, ὅταν δ' ἤδη τοῦτ' ᾖ πάτριον, ἀεὶ δέονται τοῦ πλείονος ἕως εἰς ἄπειρον ἔλθωσιν,* sed cum permultis locis simillimis *ἄν* adhibeatur, ex quibus affero Polit. 1307. b. 5: *ὅταν γάρ τι προῶνται τῶν πρὸς τὴν πολιτείαν, μετὰ τουτο καὶ ἄλλο μικρῷ μεῖζον εὐχερέστερον κινοῦσιν, ἕως ἂν πάντα κινήσωσι τὸν κόσμον,* neque quod librorum pseudoaristoteleorum ***) nonnullis locis *ἕως* cum conjunctivo sine particula *ἄν* invenitur, quidquam ad Aristotelis ipsius usum efficiat, *ἄν* inserendum esse puto; quod eo minus offendit quia in Politicis saepissime verba exciderunt †).

---

*) Cf. Klotz. l. l. pag. 564, Krüger. Griechische Sprachlehre. I. §. 68. 2. 1.

**) Ut nunc libri collocantur, v. Spengel. Abhandl. der bayr. Acad. der Wissenschaften. Philos.-philol. Classe. V. 1—49.

***) Cf. Oeconomic. 1351. a. 5, 1352. b. 10.

†) De Politicorum textu quid in universum censeam sub finem dissertationis exponam cum hoc loco de ea re dicere longum sit. De particula

Μέχρι conjunctionis loco ita ut cum conjunctivo construatur, fere solum in Politicis in usum venit. Cf. μέχρι (ς) οὗ ἂν cum conjunctivo: Polit. 1256. b. 11, de anim. 435. a. 7; μέχρι (ς) ἂν cum conjunctivo: Pol. 1319. b. 13, 1341. a. 13. Ἄχρι cum apud optimos scriptores Atticos raro *) inveniatur non offendimus quod apud Aristotelem omnino non in usu sit, sed eo magis mirum est, apud Theophrastum satis multis locis adhiberi. Invenitur enim in histor. plant. praepositionis loco: IV. 13. 3, VI. 5. 2, VII. 2. 5, 7. 4, 11. 3, 11. 4, VIII. 10. 4, IX. 4. 10, 14. 2. ἄχρι οὗ ἂν cum conjunctivo: II. 5. 4, II. 5. 5. ἄχρι οὗ cum conjunctivo sine ἄν: V. 1. 8: αὐξάνεται δὲ πρῶτον εἰς μῆκος ἄχρι οὗ δὴ ἀφίκηται, ubi quominus ἂν inserendum esse putemus, loco hujus simili de caus. plant. III. 16. 3 impedimur, quem Schneiderus in indice affert: ἄχρι οὗ πεπανθῶσιν. Frequens is usus particulae ab Aristotele prorsus alienae, atque multa alia quibus Theophrasti dicendi ratio ab illo distat **), perspicue demonstrant, nullo modo sententiam Jesseni accipi posse, qui libros de plantis (et histor. plant. et de caus. plant.) opinatur Aristoteli ipsi tribuendos esse ***). Etiam in libro de mundo ἄχρι invenitur, cf. 395. a. 22, 397. b. 29. ἔστε omnino non in usu est.

Ὅτε utrum cum indicativo an cum optativo ponatur, ab Aristotele accurate distinguitur, cf. Polit. 1286. b. 35 sqq.: δεῖ γὰρ αὐτὸν μὲν ἔχειν ἰσχύν, εἶναι δὲ τοσαύτην τὴν ἰσχύν, ὥστε ἑκάστου μὲν καὶ ἑνὸς καὶ συμπλειόνων κρείττω, τοῦ δὲ πλήθους ἥττω, καθάπερ οἵ τ' ἀρχαῖοι τὰς φυλακὰς ἐδίδοσαν, ὅτε καθισταῖέν τινα τῆς πόλεως, ὃν ἐκάλουν αἰσυμνήτην ἢ τύραννον, καὶ Διονυσίῳ τις, ὅτ' ᾔτει τοὺς φύλακας, συνεβούλευε τοῖς Συρακουσίοις διδόναι τοσούτους τοὺς φύλακας. Ὁπότε sine

ἂν maxime apud optativum omissa cf. Fritzsche. ad Ethic. 1170. b. 24. Malim autem librariis quam Aristoteli id tribuere, quia locis simillimis permultis ἂν invenitur atque ea particula facile excidere potuit. Ut ex uno scripto exempla afferam cf. Ethic. Eudem. 1225. b. 13, 1229. b. 34, 38, 1230. a. 17, 1249. b. 11.

*) v. Krüger. Griechische Sprachlehre I. §. 69. 13.

**) Cf. pag. 12, 33, 36, 49, 51, 62, 63.

***) Cf. Rheinisches Museum. Neue Folge. vol. 14. pag. 88—101.

ἄν videtur apud Aristotelem ipsum nullo loco inveniri, contra in altero Oeconomicorum libro 1348. a. 18, 22, 1350. a. 9, b. 13, 1353. a. 26, apud Theophrastum histor. pl. IX. 18. 4. Ἐπειδή in nonnullis libris pseudoaristoteleis maxime in Magnis Moralibus saepius adhibetur ubi secundum vulgarem optimorum scriptorum atque Aristotelis ipsius usum ἐπεί sufficeret, quo factum est ut in Magnis Moralibus ἐπειδή multo saepius quam in ullo Aristotelis scripto inveniatur. Loci enim sunt: 1181. a. 24, 1184. a. 17, b. 36 (ἐπειδήπερ), 1185. a. 15 (ἐπειδήπερ), 1187. a. 37, b. 5, 12, 20 (ἐπειδήπερ), 1190. a. 26, b. 21, 1191. a. 15, b. 30, 1192. a. 6, b. 12, 1193. b. 23, 1196. b. 4, 35, 1197. a. 6, 1200. a. 30 (ἐπειδήπερ), 1202. b. 9, 1204. a. 19 (ἐπειδήπερ), a. 30 (ἐπειδήπερ), b. 24, 25, 1205. a. 12, 14, 1206. a. 37, b. 30, 1207. b. 20, 27, 1208. a. 12, b. 4, 1209. a. 11, 1211. a. 25, 29, 31, 1212. b. 10. (in Ethicis Nicomacheis ἐπειδή adhibetur: 1095. a. 5, 14, 1101. a. 17, 1102. b. 12, 1112. b. 13, 1139. a. 22, 1144. a. 32, 1169. b. 25, 1176. a. 31, 1178. b. 28, 1180. a. 2). Ἡνίκα apud Aristotelem non in usu est, apud Theophrastum histor. plant. IV. 3. 2, IV. 11. 4, Charact. 13. 2 (Schn.).

Restat ut de particulis temporalibus cum ἄν compositis dicamus: ὅταν, ὁπόταν, ἐπάν, ἐπειδάν. ἡνίκ' ἄν. ὅταν in omnibus Aristotelis scriptis saepissime invenitur, ἡνίκ' ἄν nisi fallor omnino non in usu est; contra ceterae particulae, cum in Politicis, Metaphysicis, Physicis (quae scripta saepissime inter se consentiunt, differunt a ceteris), Poeticis (sed propter exiguum eorum ambitum ex ea re nihil effici potest) nullo loco adhibeantur, in Ethicis, libris de anima, Rhetoricis usurpantur quidem neque vero pari numero. Ex Ethicis enim hi loci afferri possunt: ἐπειδάν 1100. a. 12, b. 31, 1164. a. 6, 9, 1165. a. 6, 1174. b. 28; ἐπάν*) 1132. a. 32; ὁπόταν 1110. a. 2; ex libris de anima: ἐπειδάν 402. b. 22, 408. a. 7, ὁπόταν 417. b. 24; ex Rhetoricis: ἐπειδάν 1379. b. 1. In scriptis pseudoaristoteleis et Theophrasteis (sc. in iis quae evolvi) illae particu-

*) ἐπάν etiam apud ceteros scriptores multo rarius quam ἐπειδάν invenitur, v. Krüger. Griechische Sprachlehre. I. §. 54. 16. 4.

lae his locis inveniuntur: ἐπειδάν: Magn. Mor. 1191. a. 3, 1199. b. 36, Rhetor. ad Alex. 1446. a. 28, Physiogn. 805. b. 17, 811. b. 37, de mundo 395. a. 18, 399. b. 2; Theophr. hist. plant. II. 7. 3, 8. 2, IV. 4. 2, 8. 5, 13. 6. ἐπάν: Physiogn. 809. a. 35, Rhetor. ad Alex. 1433. a. 17; Theophr. hist. plant. IV. 8. 11, V. 7. 2, Charact. 26, 2 (Schn.). ὁπόταν: Ethic. Eud. 1217. a. 13; Theophr. hist. plant. II. 6. 4, IV. 7. 3. ἡνίκ' ἄν: Rhetor. ad Alex. 1434. b. 26.

Cap. VIII.

De particulis ἦ et τοί.

Ex particularum ἦ et τοί usu perspicue apparet quantopere Aristotelis dicendi ratio ab optimis Atticis distet, cum tales particulas, quarum usus apud eos latissime patet, aut omnino non aut multo rarius adhibeat. Particula ἦ enim videtur ab Aristotele nullo loco usurpata esse. Modo Polit. 1264. b. 9, v. pag. 48—49, nonnullis codicibus praebetur ἦ πού γε δή, sed eam dicendi rationem ab Aristotelis usu prorsus alienam esse et supra vidimus et hoc ipso apparet, quod nullo alio loco ἦ invenitur. Itaque conjecturis omnibus repugnandum est, quibus in Aristotelem vel in libros pseudoaristoteleos (neque enim in ea re ab Aristotele differunt) ἦ infertur; sic ut exemplum afferam non recte Fritzschius Ethic. Eudem. 1233. a. 27 scripsit: εἰ *) γὰρ μεγάλων ἀξιῶν χαῦνος ἦν, ἦ (ἢ in codicibus) ἐλαττόνων ἔτι. Neque hoc quod Scaliger, cf. Oncken. Eos I. 219, Magn. Moral. 1203. a. 24 proposuit: ἦ δῆλον ὅτι οὗτοι (in cod. ἢ δῆλον ὅτι οὗτοι) ferri potest, neque enim ἦ neque οὗτοι ita in libris Aristoteleis et subditiciis adhibetur, ita ut is locus perspicue demonstret, in quantos errores etiam homines ingeniosissimi in-

---

*) ἢ Mb, εἰ Pb.

cidere possint, si ex vulgari scriptorum Atticorum usu Aristotelis libros corrigere conantur. Apud Aristotelem autem particulam ἦ Platoni familiarissimam omnino non inveniri propterea non offendit quod ἦ cum affectu quodam confirmat, id quod minime quadrat ad Aristotelis dicendi rationem.

Particula τοί *) invenitur quidem apud Aristotelem, sed ejus usus finibus multo artioribus quam apud Atticos circumscriptus est. Primum post οὐ ita adhibetur, ut restrictionem indicet, quam ob rem particula γέ ubique additur. Antequam vero locos singulos afferam, cum in codicibus saepissime οὔτοι et οὔτι confundantur, cf. F. V. Fritzsche. quaestiones Lucianeae pag. 20, Hartung. l. l. II. pag. 155 et 368, hoc videtur praemittendum esse, οὔτοι ita distare ab οὔτι, ut illud sententiam restringi significet, cum τί ad οὐ addito nihil aliud nisi particulae negantis vis prematur **). Itaque Astius, cf. lexic. Plat. II. pag. 493, οὔτοι vertit: „non vero“, „haud sane“, „neque tamen“, οὔτι: „neutiquam“, „haudquaquam“. Jam de singulis locis facilius erit judicatu. Pol. 1315. a. 10: ἐὰν δ' ἄρα τινὰ δέῃ ποιῆσαι μέγαν, μήτοι τό γε ἦθος θρασύν codices et editiones consentiunt. Metaph. 1035. a. 30: ὅσα δὲ μὴ συνείληπται τῇ ὕλῃ ἀλλ' ἄνευ ὕλης, ὧν οἱ λόγοι τοῦ εἴδους μόνον, ταῦτα δ' οὐ φθείρεται, ἢ ὅλως ἢ οὔτοι οὕτω γε (codex A^b recte quidem omnes literas praebet, sed male conjunctas: ἢ οὐ τοιούτω γε, contra E: ἢ οὔτι οὕτω γε). Dissentiunt codices: Pol. 1308. b. 15: κοινὸν δὲ καὶ ἐν δήμῳ καὶ ὀλιγαρχίᾳ [καὶ μοναρχίᾳ] καὶ πάσῃ πολιτείᾳ μήτ' αὐξάνειν λίαν μηθένα παρὰ τὴν συμμετρίαν, ἀλλὰ μᾶλλον πειρᾶσθαι μικρὰς καὶ πολυχρονίους διδόναι τιμὰς ἢ ταχὺ μεγάλας (διαφθείρονται γάρ, καὶ φέρειν οὐ παντὸς ἀνδρὸς εὐτυχίαν), εἰ δὲ μή, μήτοι γ' ἀθρόας δόντας ἀφαιρεῖσθαι πάλιν ἀθρόας, ἀλλ' ἐκ προςαγωγῆς, ubi sententiam quae antecedit restringi verbis εἰ δὲ μή probatur, ita ut sine dubio μήτοι legendum sit (μήτι cod. I^b V^b R^b, editores

---

*) Cf. Schömann. Lehre von den Redetheilen. pag. 199, 200.

**) Cf. Franke de particulis negantibus linguae graecae comment. II. pag. 24: „οὔτι quod ut interdum οὐδέν, cum vi quadam pro simplici οὐ usurpatur (keineswegs, gar nicht, proprie in keinem Stücke)“ sqq..

μήτοι). Pol. 1320. a. 16: δεῖ δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ πάντας μάλιστα μὲν εὔνους εἶναι τοὺς πολίτας, εἰ δὲ μή, μήτοι γε ὡς πολεμίους νομίζειν τοὺς κυρίους (οὔτι cod. I[b] R[b], editores ante Schneid.). Pol. 1282. a. 11: εἰ γὰρ καὶ περὶ ἐνίων ἔργων καὶ τεχνῶν μετέχουσι καὶ τῶν ἰδιωτῶν τινές ἀλλ' οὔτοι τῶν εἰδότων γε μᾶλλον, οὔτοι codex B solus habet (vid. Stahrii editionem), ex editoribus malebat Coraes, scripsit Bekkerus in editione minore, nisi fallor recte cum particula desideretur, quae restringat. Restant duo loci ubi et codices et editores omnes in apodosi enuntiationis conditionalis οὔτι habent: Metaph. 1075. b. 28, Phys. 254. a. 26. Met. 1075. b. 28 verba sunt: εἰ δ' ἔσται τὰ εἴδη ἢ ἀριθμοί, οὐδενὸς αἴτια· εἰ δὲ μή, οὔτι κινήσεώς γε. Quid de loco statuendum sit, maxime ex hac re pendet, quomodo εἰ δὲ μή intelligamus. Verbis εἰ δ' ἔσται εἰ δὲ μή opponi nequit cum illa verbis εἴτε μὴ ἔσται παρὰ τὰ αἰσθητὰ ἄλλα (v. 24) respondeant. Quae cum ita sint, εἰ δὲ μή verbis quae proxime antecedunt οὐδενὸς αἴτια opponi oportet, ut sententia sit: „sin minus id fit": scilicet „nullius esse causas" (οὐδενὸς αἴτια), id est: „si vero cujus rei causae sunt". εἰ δὲ μή enim enuntiato negativo ut apud optimos *) scriptores ita apud Aristotelem **) quoque haud raro opponitur. Itaque totius enuntiati sententia, ut verbis utamur, quibus Bessarion optime locum vertit, haec est: „si autem erunt species aut numeri, nullius causae erunt, si vero, non saltem ipsius motus", quae sententia ut in verbis insit οὔτι in οὔτοι mutandum est. Phys. 254. a. 26 legitur: εἰ γὰρ καὶ κατ' ἀλήθειαν οὕτως ἔχει, καθάπερ φασί τινες εἶναι τὸ ὂν ἄπειρον καὶ ἀκίνητον, ἀλλ' οὔτι φαίνεταί γε κατὰ τὴν αἴσθησιν ἀλλὰ κινεῖσθαι (ita codic. EK, Bekkerus in utraque editione, Prantlius; κινεῖται cod. FHI, edit. Didotiana)

---

*) Cf. Krüger. Griechische Sprachlehre I. §. 65. 5. 12.

**) Cf. Polit. 1317. b. 13—16: τῆς μὲν οὖν δημοκρατίας ὅρος οὗτος δεύτερος, ἐντεῦθεν δ' ἐλήλυθε τὸ μὴ ἄρχεσθαι, μάλιστα μὲν ὑπὸ μηθενός, εἰ δὲ μή, κατὰ μέρος. Poet. 1460. a. 27—29: τούς τε λόγους μὴ συνίστασθαι ἐκ μερῶν ἀλόγων, ἀλλὰ μάλιστα μὲν μηδὲν ἔχειν ἄλογον, εἰ δὲ μή, ἔξω τοῦ μυθεύματος. Rhetor. 1418. a. 9—10: καὶ μὴ περὶ πάντων ἐνθυμήματα ζητεῖν, εἰ δὲ μή, ποιήσεις ὅπερ ἔνιοι ποιοῦσι τῶν φιλοσοφούντων sqq..

πολλὰ τῶν ὄντων, sed ex locis simillimis quos attulimus, cf. Pol. 1282. a. 11, lectionem codicis I (de cujus fide cf. pag. 9) οὔτοι recipiendam esse apparet.

Alius particulae τοί usus invenitur: Pol. 1281. a. 12: ἔχει δ' ἀπορίαν, τί δεῖ τὸ κύριον εἶναι τῆς πόλεως· ἢ γάρ τοι τὸ πλῆθος, ἢ τοὺς πλουσίους, ἢ τοὺς ἐπιεικεῖς, ἢ τὸν βέλτιστον ἕνα πάντων ἢ τύραννον. Phys. 254. a. 18: ἢ γάρ τοι πάντα ἠρεμεῖ ἢ πάντα κινεῖται, ἢ τὰ μὲν ἠρεμεῖ τὰ δὲ κινεῖται τῶν ὄντων, ubi codex K ἤτοι γάρ praebet quam lectionem quamquam multum abest ut accipiendam esse censeam, indicare tamen puto quo modo ἢ γάρ τοι explicandum sit. Cum enim γάρ τοι non praecedente ἢ nusquam apud Aristotelem inveniatur, τοί ad ἤ videtur referendum esse, ita ut γάρ inter particulas eas quae vulgo conjunguntur in medio interpositum sit. Particulam τοί autem post ἢ altero ἢ sequente adhibitam verbum primo loco positum quodammodo premere constat, quae ratio ut clarius significaretur optimi scriptores Attici *) haud raro post ἤτοι γέ adhibuerunt (etiam apud poetas qui Aristotelis tempore vixerunt is usus invenitur, cf. Menander. Meinecke. comici Graec. (edit. min.) incert. f. frg. LVIII. v. 2); contra apud Aristotelem ἤτοι-γέ ἢ nusquam inveni **). ἤτοι-ἢ autem saepissime in usu est in Physicis (fere viginti sex locis), saepe in Metaphysicis, libris de anima, Politicis; in Rhetoricis duobus tantum locis 1364. b. 27, 1419. a. 10 ***), in Ethicis utrum rarissime an omnino non inveniatur, dubito, cum fortasse loci me fugerint. Apud Theophrastum quoque ἤτοι-ἢ rarissime usurpatur, cf. hist. plant. V. 2. 2.

Ἤτοι altero disjunctionis loco positum neque apud Aristotelem neque in libris subditiciis neque apud Theophrastum in usum venit. Cum enim Theoph. hist. pl. IX. 18. 3 legeretur: τὸν δὲ καυλὸν ὁμοιότατον ἀπίῳ ἀπύρῳ ἤτοι ἀκάνθῃ

---

*) Hartung l. l. II. 357.

**) pag. 65 vidimus etiam post εἴπερ γέ cum apud Atticos saepe inveniatur ab Aristotele omnino non adhiberi.

***) Id eo magis offendit, quod in Rhetoricis saepius quam in ullo alio Aristotelis scripto particulae disjunctivae ἤ — ἤ inveniuntur.

Wimmerus ex UU* (cf. de codicibus Theophrasteis Wimmeri praefat.) rectissime ἤ τῇ recepit. De loco Eth. Eudem. 1225. b. 4: ἐνίοτε γὰρ οἶδε μὲν ὅτι πατήρ, ἀλλ' οὐχ ἵνα ἀποκτείνῃ, ἀλλ' ἵνα σώσῃ, ὥσπερ αἱ Πελιάδες ἤτοι ὡς ὅτι μὲν πόμα ἀλλ' ὡς φίλτρον καὶ οἶνον homines docti dissentiunt. Cum enim Bonitzius, cf. observationes criticae in Ethic. Eud. et Magn. Mor. pag. 24, dixisset: „Residet quidem etiam sic [correxerat enim optime verba quae antecedunt] corruptela in verbis ἤτοι ὡς ὅτι μὲν, sed eam qua probabili ratione tollam non video", Fritzschius, cf. epistola critica de locis quibusdam Ethicorum Eudemeorum. 1849. pag. 12, omnes difficultates hac conjectura sustulisse sibi videbatur: ἐνίοτε γὰρ οἶδε μὲν ὅτι πατήρ, ἀλλ' οὐχ ἵνα ἀποκτείνῃ, ἀλλ' ἵνα σώσῃ, ὥσπερ αἱ Πελιάδες· ἤτοι ὡς τοδὶ μὲν πόμα, ἀλλ' ὡς φίλτρον καὶ οἶνον, atque ita in editione scripsit. Neque tamen videtur Spengelio satisfecisse, qui, cf. Aristotel. Studien, II. 16, dicit: „ἤτοι ὡς vix sanum". Mihi quidem ut Bonitzio et Spengelio potius quam Fritzschio assentiendum esse censeam haec causa sufficit, quod particulae ἤτοι usus qualis hoc loco est neque apud Aristotelem ipsum, neque in libros pseudoaristoteleis praeterea invenitur.

De particula τοί cum μέν et καί composita, μέντοι et καίτοι, supra vidimus, cf. pag. 35—36; etiam de τοίνυν, cf. pag. 51. τοιγάρ neque apud ceteros prosarios neque apud Aristotelem invenitur, neque τοιγάρτοι, quo scriptores Attici (quamquam non saepe) usi sunt *), ullo loco adhibetur. τοιγαροῦν usurpatur: Polit. 1270. a. 29, 1271. b. 3, Poetic. 1459. b. 2, Phys. 224. a. 8, 227. b. 8, 249. a. 6. Praeterea particulam τοί adhiberi non puto. In libris subditiciis et apud Theophrastum pauci tantum loci exstant, qui ab Aristotelis usu discrepant. Magn. Mor. 1184. b. 23: μετὰ τοίνυν τοῦτο ὁρῶμεν ὅτι οὐθενὶ ἄλλῳ ἢ ψυχῇ ζῶμεν, ἐν ψυχῇ δ' ἐστὶν ἀρετή· τὸ αὐτὸ γέ τοί φαμεν τήν τε ψυχὴν ποιεῖν καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετήν. (1191. b. 14 Scaliger conjecit: αὐτό γέ τοι). Magn. Mor. 1186. a. 34 cum in codicibus insit: τὰ δὲ πάθη ἤτοι λῦπαί

*) Cf. Hartung. l. l. II. 354, Bäumlein. Griechische Partikeln. pag 255, Ast. Lex. Platon. III. 397.

εἰσιν ἢ ἡδοναὶ ἢ οὐκ ἄνευ λύπης ἢ ἡδονῆς, Scaliger proposuit: τὰ δὲ πάθη λῦπαί εἰσιν ἢ ἡδοναὶ ἤτοι οὐκ ἄνευ λύπης ἢ ἡδονῆς, non recte, nam si locus mutandus esset (quod minime opus est) non ἤτοι οὐκ sed ἢ οὔτοι-γέ scribendum esset, cf. Metaphys. 1035. a. 30. Neque quod Magn. Moral. 1203. a. 24 voluit: ἢ δῆλον ὅτι οὔτοι ferri potest, cf. pag. 69. De Xenoph. 977. b. 33, ubi Bekkerus cum codice Lipsiensi ἐπεί τοί γε legit, Bergkius et Mullachius (vid. ad h. l.) ἐπεὶ τό γε malunt. Theophr. hist. plant. I. 1. 3: ἔοικε δὲ παραπλησίως καὶ τὰ περὶ τὴν βλάστησιν ἔχειν. ἡ γάρ τοι βλάστησις γενέσεως χάριν ἐστὶ τῆς τελείας. III. 7. 3, ubi vulgo legitur: φέρει μὲν καὶ ἡ καρποφόρος, εἰ μὴ καὶ πᾶσα, ἀλλὰ καὶ γένος τι αὐτῆς, cum καί nullo modo ferri posse eluceat, Wimmerus ἀλλά τοι scripsit.

Excursus.

De discrimine dicendi rationis, quod in libris Ethicis invenitur.

Ex particulis tractandis quantum ad singulorum Aristotelis scriptorum rationem melius intelligendam effici possit, ut uno exemplo illustrem, paucis de singulorum librorum Ethicorum discrepantia dicere liceat. Cum enim nonnullis jam locis monuerimus, particulas quasdam non in omnibus Ethicorum libris eodem modo adhiberi, nunc contendi potest, dicendi rationem aliorum librorum ita distare ab aliis, ut Aristotelem omnes continuo scripsisse vix statui possit. Ita autem res sese habet, ut l. octavus, nonus, decimus, cum ab omnibus non tantum libris Ethicis sed omnibus Aristoteleis differant, inter se plane consentiant; inter l. Ethicos maxime l. quintus, sextus, septimus ab iis distant, ceteri quasi in medio positi sunt, ita tamen ut l. primus et secundus magis ad l. V. VI. VII, l. tertius et quartus ad libros postremos accedant. De libros postremis autem ita judico, ut si quid ex laudibus, quibus scriptores Latini

Aristotelis dicendi rationem efferebant, ad scripta nobis servata referendum est, de illis maxime valere censeam. Talis in iis inest venustas, tam leniter fluit oratio, ita abstinetur ab inconcinne et dure dictis (quamquam longae periodi non desunt); quin etiam haud raro ad poetarum sermonem dicendi ratio accedit, cf. l. IX. cp. 4 (Bekker). Itaque factum est ut in his libris non tam ratiocinationibus contortis et implicatis Aristoteles utatur, sed res quasi depingat atque oculis nostris subjiciat. Quae cum ita sint eae particulae, quae enuntiatis subjungendis serviunt, raro adhibentur, saepissime eae quae leni modo alterum alteri enuntiatum annectunt. Ut exempla afferam, particula ἐπεί, quae in ceteris omnibus Aristotelis libris saepissime invenitur, hic perraro in usu est. Loci enim sunt libri VIII: 1157. a. 25; l. IX: 1165. a. 16, 1166. b. 5; l. X: 1175. b. 13; contra in l. V, VI, VII ἐπεί saepissime adhibetur, in l. VII: 1145. a. 27, 1146. b. 31, 36, 1147. b. 9, 23, 1148. a. 22, b. 15, 1149. b. 5, 1150. a. 16, 1151. a. 11, b. 9, 11, 23, 32, 1152. b. 26, 33, 36, 1153. a. 20, 22, 29, 35, b. 23, 29, 1154. a. 22, b. 24. In lib. V et VI quamquam ἐπεί non tam multis locis usurpatur, tamen cum septimo opponi possunt ceteris libris. Libri I, II, III, IV enim cum postremis magis quam cum his faciunt, sed non plane inter se consentiunt, cum in libro secundo ἐπεί sex locis inveniatur, in quarto uno 1121. a. 19 (v. de h. l. M. Vermehren. Aristotelische Schriftstellen untersucht. pag. 27—30).

Etiam in particula ὥστε adhibenda libri differunt, quamquam non tam miro modo. Invenitur enim ὥστε: in libro octavo: 1159. a. 35, 1163. a. 7, b. 21, 1155. b. 20; in l. nono: 1168. a. 10, 1169. a. 11, 1170. a. 31, 1172. a. 1; in l. decimo: 1175. b. 9, 33, 1178. b. 21, 32, 1179. a. 31. Contra in libro septimo: 1145. a. 22, 1146. a. 30, 1147. a. 8, 12, 22, 35, b. 3, 1149. b. 1, 18, 1150. a. 11, 22, 27, 1151. a. 21 (22), b. 3, 16, 1152. a. 17, b. 28, 1153. a. 6, b. 12, 1154. a. 5, 25, b. 22. L. V et VI plane cum septimo faciunt, cum in illo ὥστε ter et vicies, in hoc septies decies inveniatur. Libri I et II (si minorem libri secundi ambitum respicimus) quodammodo ad l. V, VI, VII accedunt (quamquam multo rarius ὥστε adhi-

betur), cum l. tertius et quartus prorsus cum l. postremis faciant. Cum igitur ὥστε in iis libris multo rarius in usu sit, alia particula opus erat, qua alteram rem ex altera sequi indicaretur. Et quidem particula δή eum locum obtinet cum saepissime in iis libris adhibeatur, ubi ὥστε minus in usu est, raro in iis, ubi ὥστε saepe invenitur. Quin in l. VIII, IX, X δή tam saepe usurpatur, ut ea ipsa re ab omnibus libris Aristoteleis discrepent.

Ad enuntiata conjungenda in libris postremis saepissime καί-δέ et καί-δή adhibentur, in ceteris multo rarius (excepto l. quarto, ubi καί-δέ saepe). Id discrimen quantum sit ut perspiciatnr locos afferam, ubi καί-δέ et καί-δή (eas particulas comprehendo, cum saepe in codicibus confundantur neque quid quoque loco scribendum sit facile sit dijudicatu) ex altera parte in l. V, VI, VII, ex altera in l. IX invenitur. Librorum V, VI, VII loci hi sunt: καί-δέ: 1130. b. 20, 1145. a. 32, 1150. b. 35, 1151. a. 30, 1153. b. 25; καί-δή: 1152. a. 19, 1154. a. 31; libri IX: καί-δέ: 1165. a. 20, 24, 27, 1166. a. 17, 26, b. 32, 1168. b. 6, 34, 1169. a. 29, 1170. b. 28, 1172. a. 9; καί-δή: 1164. a. 2, 1165. a. 20, 30, 1166. a. 14, 1168. b. 4, 33, 1169. b. 19, 1170. b. 33, 1171. a. 12, b. 34. Particulam τέ altera particula copulativa non sequente adhibitam in libris postremis fere triginta et quinque locis, in ceteris omnibus quinquies tantum inveniri pg. 14 vidimus.

Ex iis quae attuli si quid video effici potest, singulos libros inter se valde discrepare, quod si conceditur etiam alia nonnulla, quae primo obtutu videntur nullius momenti esse, vim nanciscuntur. Ut exempla afferam: τέ-τέ in libris primis et postremis invenitur (cf. pg. 16), deest in iis qui in medio positi sunt, δ᾽οὖν in postremis tantum libris in usu est, v. 1158. b. 1, 1171. a. 34, 1180. a. 14. μή cum conjunctivo elliptice usurpatum non adhibetur nisi in libris postremis, cf. pg. 56—57, quod, cum in illa locutione vividi aliquid insit, optime librorum postremorum dicendi rationi convenit. καίτοι et μέντοι inveniuntur: in l. I: καίτοι 1096. a. 9, 1097. a. 6; μέντοι 1102. b. 14; II: neutrum; III: καίτοι 1113. b. 26; μέντοι 1118. a. 5; IV: μέντοι 1152. a. 7; V: καίτοι 1132. b. 25, 1134. b. 28, 34;

μέντοι 1131. a. 26, 1134. b. 28, 1135. b. 23; VI: καίτοι 1142. a. 9, 1144. a. 16; μέντοι 1141. b. 24, 1142. b. 25; VII: καίτοι 1151. b. 19, 1152. b. 19, 1153. a. 26; μέντοι 1147. a. 2, 1153, b. 30; VIII et IX: neutrum; X: καίτοι 1181. a. 4, 1181. b. 3. Usurpantur autem particulae καίτοι et μέντοι apud Aristotelem maxime in iis libris quarum dicendi ratio ut ita dicam durior est. Itaque elucet, cur in libris postremis fere non adhibeantur. In particula μήν usurpanda libri ita distant, ut ἀλλὰ μήν in libris V, VI, VII multo saepius inveniatur quam in ceteris omnibus, cum οὐ μήν in illis semel tantum in usu sit, in ceteris (maxime in tertio, quarto, decimo) saepius quam in ullo alio Aristotelis libro.

Praeterea haud pauca afferri possunt, quibus libri discrepent, sed iis quae dixi videtur satis demonstrari, libros postremos, inter se dicendi ratione arte conjunctos, valde differre a ceteris libris, maxime a. l. V, VI, VII, cum primi non plane inter se consentiant. Quamquam autem libri postremi etiam a ceteris Aristotelis scriptis valde differunt, tamen quidquam in iis inveniri quod ab usu philosophi alienum sit nego, cum hac re discrimen effici cénseam, quod particulae et locutiones alias saepissime adhibitae hic fere desint, aliae praeterea raro usurpatae in his libris persaepe inveniantur.

Cum libri ita inter se discrepent, hoc videtur elucere, non omnes eodem tempore ab Aristotele scriptos, sed postea demum alios cum aliis conjunctos esse. Quod si statuimus quam facile fieri potuerit, ut libri V, VI, VII et Ethicis Nicomacheis et Eudemeis insererentur*) apparet, utri autem scripto magis apti sint (de qua re homines docti valde dissentiunt) ex dicendi ratione vix dijudicari potest, quia Ethicorum Eudemeorum sermo fere non distare videtur ab Aristotelis ipsius scriptis. Ab Aristotele vero cur libros illos abjudicemus nobis nulla causa est, cum censeamus Ethica Nicomachea non eo

*) De Ethicis Nicomacheis et Eudemeis cf. Spengel. Abhandlungen der Bayr. Academie der Wissenschaft. Philos.-Philol. Classe III. 439—517; Barthelemy St. Hilaire edit. Ethicor. I. dissertation préliminaire. pg. CCLV—CCCXXXIII; Spengel. Aristotelische Studien I. 7—34.

ordine ab eo profecta esse quo nobis tradita sunt. Ut'que de tota illa quaestione aliter atque vulgo fit existimandum esse elucet.

Etiam in Metaphysicis et Physicis singuli libri alii ab aliis distant, neque tamen discrimen tantum est quantum in Ethicis esse vidimus, quam ab rem nunc de illis non dicam.

Quantum igitur particulis tractandis ad Aristotelis scripta melius intelligenda et dijudicanda profici possit, apparere puto*). Sed ea quae ipse attuli admodum exigua esse concedo, cum in cetera quoque scripta Aristotelea et pseudoaristotelea inquirendum et de multis aliis quae ad dicendi rationem pertinent**) disputandum sit. Quod quominus facerem temporis angustiis impeditum me esse quanto magis doleo, tanto magis ut ad eam rem aliquantulum conferam posthac otium mihi futurum esse spero et desidero.

*) Ut unum afferam, libros vere Aristoteleos a subditiciis tam multis rebus distare vidimus, ut ex dicendi ratione effici possit, num qui liber ab Aristotele scriptus sit necne.

**) Maxime de praepositionibus dicendum est, cum iis libri germani a subditiciis valde distent.

Annotatio ad pg. 35.

De dicendi ratione quae in Rhetoricis invenitur.

Rhetorica prae ceteris scriptis Aristoteleis non tantum iis excellunt, quae Brandisius, cf. Philol. IV., pg. 1, affert*), sed etiam dicendi ratione. Ea enim multo purior et candidior est, atque longae periodi quamquam nonnullis locis adhibentur rarissime tamen invenias constructiones duras et inconcinnas. Etiam hoc invenitur discrimen, quod Aristoteles cum in ceteris scriptis notionibus rerum accuratissime definiendis maxime studeat, in his libris definitiones magis adumbrat quam exponit, contra exemplis permultis afferendis res illustrat. Talem rationem minus accuratam esse negari nequit, sed multo facilius intelligi elucet. Cf., ut exemplum afferam, inde a pg. 1360. b. 14 quae de „εὐδαιμονία“ dicit. Tales autem particulae quae videntur sermoni magis difficili, ut ita dicam, et implicatae melius convenire, velut μήν cf. pg. 10. μέντοι et καίτοι cf. pg. 35, ἄρα cf. pg. 50, τοίνυν cf. pg. 51, in Rhetoricis rarissime inveniuntur. Cum accedat quod eaedem saepe locutiones et formulae repetantur, velut illud δή cum imperativo, de quo pg. 42 vidimus, Aristoteles in Rhetoricis scribendis multo magis quam in ceteris scriptis videtur hoc spectasse, ut etiam ab iis intelligeretur, qui ipsi neque philosophi neque doctrina instructi essent. Sed hoc tenendum est Rhetorica quamvis dicendi rationis puritate excellant valde tamen a venustate distare, quae in postremis Ethicorum libris cernitur.

*) Dicit enim: „Unter allen uns aufbehaltenen Schriften des Aristoteles ist keine vollständiger, ebenmässiger und folgerechter durchgeführt als die Rhetorik, keine in welcher Gedanke und Ausdruck einander mehr entsprächen, sie ist ein Werk aus einem Gusse“.

Annot. ad pg. 66.

De Politicorum textu emendando.

Quamvis Göttlingius (v. praef. ad edit. Politic. pg. V, VI), Stahrius (Aristotelia II. 114) V. Rosius (l. l. pg. 125) Politica bene nobis tradita esse contendant, tamen magis magisque homines docti videntur in eam sententiam inclinare, ut ipsum contrarium statuendum esse censeant. Cum igitur de remediis cogitandum sit, quibus textus corruptissimus emendari possit, singulis vel nonnullis verbis inserendis permultum effici posse puto atque cum haud raro enuntiatorum ratio ea sit, ut quid fere exciderit cum probabilitate quadam concludi possit, Rassowium bene meruisse censeo, quod ea potissimum medela ad locos corruptos sanandos usus sit; cf. Jahresbericht über das Weimar. Gymnas. 1864. pg. 12, 14, 15, 16, 17. Ut nonnullos locos afferam, quos cum ipse invenerim plerosque jam ab aliis emendatos neque vero ab editoribus plurimis recte scriptos esse video, cf. 1274. b. 24: ἐγένετο δὲ καὶ Ἀνδροδάμας Ῥηγῖνος νομοθέτης Χαλκιδεῦσι τοῖς ἐπὶ Θράκης, οὗ περί τε τὰ φονικὰ καὶ τὰς ἐπικλήρους ἐστίν, legendum est: οὗ τὰ περί τε τὰ φονικά. Articulus autem in Politicis saepissime excidit, sic 1260. a. 4 eo a Schuetzio et Rassowio, cf. Weimar. Jahresbericht. 1861. pg. 8, restituto nunc demum locus intelligi potest: καὶ τοῦτο εὐθὺς ὑφήγηται τὰ περὶ τὴν ψυχήν. 1338. b. 25: ἔτι δ' αὐτοὺς τοὺς Λάκωνας ἴσμεν, ἕως μὲν αὐτοὶ προςήδρευον ταῖς φιλοπονίαις, ὑπερέχοντας τῶν ἄλλων, νῦν δὲ καὶ τοῖς γυμνασίοις καὶ τοῖς πολεμικοῖς ἀγῶσι λειπομένους ἑτέρων· οὐ γὰρ τῷ τοὺς νέους γυμνάζειν τὸν τρόπον τοῦτον διέφερον, ἀλλὰ τῷ μόνον μὴ πρὸς ἀσκοῦντας ἀσκεῖν post ἕως μὲν αὐτοί inser. μόνοι. 1309. b. 1: οἷον εἰ στρατηγικὸς μέν τις εἴη, πονηρὸς δὲ καὶ μὴ τῇ πολιτείᾳ φίλος, ὁ δὲ δίκαιος καὶ φίλος, πῶς δεῖ ποιεῖσθαι τὴν αἵρεσιν post φίλος inser. μὴ στρατηγικὸς δέ. Itaque cum haud paucis locis sententia ipsa, ut ita dicam, ut verba inserantur, postuletur, etiam iis locis ubi non tam propter sententiam quam propter dicendi rationem aliquid desideramus, verba inserere minus dubitabimus.

Aliud remedium, quo in Politicis permultum effici potest, est transpositio verborum. Cf. 1309. b. 9: ἀπορήσειε δ'ἄν τις κἂν δύναμις ὑπάρχῃ τῆς πολιτείας καὶ φιλία, τί δεῖ τῆς ἀρετῆς, lege: ἀπορήσειε δ'ἂν τις κἂν δύναμις ὑπάρχῃ καὶ φιλία τῆς πολιτείας. 1317. b. 29: τὸ τὴν ἐκκλησίαν κυρίαν εἶναι πάντων, ἀρχὴν δὲ μηδεμίαν μηθενὸς ἢ ὅτι ὀλιγίστων ἢ τῶν μεγίστων κυρίαν verba ita transponenda sunt: τὸ τὴν ἐκκλησίαν κυρίαν εἶναι πάντων ἢ τῶν μεγίστων, ἀρχὴν δὲ μηδεμίαν μηθενὸς ἢ ὅτι ὀλιγίστων κυρίαν. Similis ratio etiam nonnullis aliis locis adhibenda est, sed de ea re monuisse satis erit. Utique contendi nequit, scriptum, in quo talia inveniuntur, codicibus bene traditum esse.

Stanford University Libraries
3 6105 012 144 437

